

Република Србија
ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
Министарство за људска и мањинска права

**НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА
УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА**

Декада Рома 2005-2015. године

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ ИЛИ УВОД:

ЦИЉ СТРАТЕГИЈЕ:

Стратешки циљ који овај документ поставља је унапређење положаја Рома у Србији и смањење драматичне разлике између ромске популације и већинског становништва. Такође, овим документом ћемо радити на примени афирмативних акција, пре свега у области образовања, здравља, запошљавања и становања.

ПРИНЦИПИ И ВРЕДНОСТИ НА КОЈИМА СЕ ЗАСНИВА СТРАТЕГИЈА СУ:

- пуно и ефективно учешће и укљученост у све области друштвеног живота
- поштовање, признавање и пружање подршке различитости
- једнаке могућности базиране на једнаким правима
- родна равноправност
- примена афирмативне акције која подразумева и примену слогана «Не правимо штету другима»

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

ОБЛАСТИ УНАПРЕЂЕЊА ПОЛОЖАЈА РОМА У СРБИЈИ:

1. Образовање

1.1. Правни оквир

1.1.1. Међународни правни оквир

Право на образовање утврђено је у низу међународних докумената: Универзална декларација о људским правима (чл. 26.), Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (чл. 13.), Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације (чл. 5.), Конвенција Организације УН за образовање, науку и културу (UNESCO) против дискриминације у образовању, Међународни споразум о цивилним и политичким правима, Миленијумски циљеви развоја и др.

Један од најзначајнијих докумената у овој области је Конвенција о правима детета (чл. 28 и 29) која државе потписнице обавезује не само да обезбеде бесплатно основно образовање, већ и одговарајуће услове за редовно школовање.

На европском нивоу, неки од докумената Савета Европе, Европске уније и Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), изричито се односе на право на образовање на језицима мањина. Међу таквима је, нпр. Оквирна конвенција о заштити националних мањина¹.

1.1.2. Национални правни оквир

У законодавству Републике Србије образовање је признато као друштвено, економско и културно право.

Право на образовање је гарантовано Уставом и регулисано Законом о основама система образовања и васпитања, Законом о основној школи, Законом о средњој школи, Законом о високом образовању, Законом о друштвеној бризи о деци, Законом о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине, Законом о уџбеницима и другим наставним средствима као и низом подзаконских аката.

¹ Друга документа, између осталих, су и Европска унија, Положај Рома у земљама кандидатима за пријем, документ са основним информацијама, Водећи принципи за побољшање положаја Рома засновани на препорукама Експертске групе Рома/ Цигана Савета Европе и на препорукама Високог комесара ОЕБС-а за националне мањине, усвојеним од стране Европске уније (група СОСЕН) на самиту у Тампереу у децембру 1999.г.; Општа политика ЕЦРИ, Препорука бр. 3: Борба против расизма и нетолеранције према Ромима/Циганима, усвојена од стране ЕЦРИ 6. марта 1998. ЦРИ (98) 29 рев. Стразбур; Препоруке високог комесара ОЕБС-а за националне мањине о Ромима и Синтима у региону ОЕБС-а, Савет Европе, нацрт препорука Комитета министара Савета Европе за политике према Ромима/Циганима у Европи, МГ-С-РОМ (2002) 3 Рев 2

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Образовање припадника националних заједница регулисано је и Повељом о људским и мањинским правима и грађанским слободама, Законом о заштити права и слобода националних мањина и Законом о ратификацији европске повеље о регионалним или мањинским језицима.

Закон о заштити права и слобода националних заједница, којим је 2002. године Ромима признат статус националне мањине, припадницима националних заједница јемчи право на предшколско, основно и средње образовање на матерњем језику. Држава се обавезала да припадницима мањинских националних заједница осигура потребне услове за образовање на матерњем језику, двојезичну наставу или наставу матерњег језика са елементима националне историје, традиције и културе.

Повољне елементе законског оквира за образовање припадника мањинских националних заједница, представља могућност да се језик, историја и култура укључе у наставни план и програм редовног основног образовања и учитељских факултета, као и могућност оснивања учитељских факултета и приватних образовних институција.

Влада је у циљу приступања „Декади укључивања Рома 2005-2015“ усвојила Јединствени акциони план (ЈАП) за унапређивање образовања Рома у Србији, који ће бити саставни део ове стратегије. Урађен је предлог и Стратегије за унапређивање образовања Рома у Републици Србији.

Стратешки елементи унапређења образовања Рома укључени су у шире развојне стратегије на државном или ресорном нивоу: Стратегију за смањење сиромаштва (ССС), у којој посебан одељак »Смањење сиромаштва код Рома« образовање дефинише као приоритет, Националну стратегију Србије за придруживање Европској унији (ЕУ), Национални план акције за децу Владе Републике Србије, Стратегију Министарства просвете и спорта 2005-2010. године.

1.2. Опис стања

1.2.1. Општи подаци

Роми су релативно млада популација. Званична статистика говори да деца предшколског узраста, до 6 година, чине преко 15% укупне ромске популације, док је на основношколском узрасту, од 7 до 14 година, њих преко 16%. С обзиром да је по попису из 2002. године у Србији живело 108 193 грађана ромске националности, а да постоје процене да би укупан број Рома могао бити између 250 000 и 500 000, број ромске деце која узрасно одговарају припремном периоду за школу (3 до 6 година) и основношколске деце би се могао кретати у распону од нешто преко 60 до нешто преко 120 000.²

² „Једнака доступност квалитетног образовања за Роме у Србији“, Фонд за отворено друштво, Београд и Институт за отворено друштво, Будимпешта, 2007.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Статистички подаци о школама не укључују податке о националној припадности. О националној заступљености у различитим сегментима система образовања закључује се на основу вредности добијених на узорцима појединачних истраживања.

Други извештај о имплементацији Стратегије за смањење сиромаштва у Србији³ наводи податке о ромској деци у образовном систему из званичне статистике. У истраживању вишеструких показатеља⁴ се наводи да је обухват предшколским образовањем од 3 до 5 година у општој популацији мањи од 40% , при чему је 45% градске деце, 14.4% сеоске деце, 7.5% деце из породица у којима родитељи имају само основно образовање и 7.0% из групе најсиромашнијих, док је само 3.9% ромске деце из сламова. Обухват припремним предшколским програмом је 88.6% већинске деце, док је ромске 56.9%. Основну школу завршава 95% већинске деце и око 74% већинске деце са села, а по процени само 21-37% Рома. Обухват средњом школом деце на узрасту 15-18 година је 76,42% већинске деце, а ромске деце је мање од 8%. Најмање су обухваћена деца из ромских насеља и само 10% ромских девојчица.

Поглед на статистичке податке о популацији Рома старијих од 25 година добијених на попису 2002. године, пружа могућност поређења нивоа образовања између Рома и популације у целини. Према тим подацима, без школе је било више од 4 пута Рома више него осталих, око 27% Рома наспрам мање од 6% укупне популације. Промена у добром смеру је што је на истој позицији десет година раније, на попису 1991. године, Рома било целих 10% више. Без завршене основне школе дупло је оних у ромској него укупној популацији, док је само нешто више Рома са основном школом него што их има у укупној популацији (28% : 24%). Рома са завршеном средњом школом има 4 пута мање него људи истог нивоа стручне спреме у генералној популацији (9% : 41%), док је оних са високим образовањем више од 20 пута мање.

Према Истраживању о положају Рома, ИРЛ и избеглица Програма за развој Уједињених нација (UNDP)⁵, Роми дупло мање времена него други у истим насељима проводе школујући се: Роми 5,5 година, други 11, Роми у просеку мање него што је довољно за завршетак основне школе, остали три године више. Трећина ромске популације нема никакво образовање или има само неколико разреда основне школе, једва нешто више од петине има завршену основну школу, око 11% Рома је са завршеном средњом школом, а свега 1% са вишим или високим образовањем. Подаци за домицилну неромску популацију вишеструко повољнији.

У Годишњем извештају Лиге за Декаду за 2006. годину, наводи се да скоро 50% ромских родитеља не шаље своју децу у школу због недостатка новца, а наредних 20% због недостатка личних и других докумената и немогућности да до њих дође⁶.

³ Други извештај о имплементацији Стратегије за смањење сиромаштва у Србији³ Владе Србије, усвојен у августу 2007.

⁴ Истраживање вишеструких показатеља (Multi Indicative Cluster Survey-MICS 3), УНИЦЕФ 2005.

⁵ Лица сиромаштва, лица наде, UNDP, 2005.:

⁶ Роми и право на субјективитет, Центар за права Рома, Београд, април 2006.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

1.2.2. Социо-економски положај ромских породица

Према УНИЦЕФ-овом извештају о стању деце у Србији⁷, скоро 70% ромске деце је сиромашно, а преко 60% ромских домаћинстава са децом живи испод границе сиромаштва. Најугроженија су деца која живе ван градова, у Војводини и у домаћинствима са више деце. Преко 4/5 сиромашне ромске деце живи у породицама у којима одрасли чланови немају ни основно образовање.

Само 37,6% ромских насеља има предшколску установу у свом насељу или близу њега (до једног километра), док су предшколске установе неприступачне за 41% ромских насеља. Школа у насељу или близу њега (до 1 километра) постоји у 55% о случајева, док је за 20% насеља чак и основна школа неприступачна.⁸ Индивидуални услови становања су различити, али врло често не постоје ни просторни услови за учење.

Ромска деца често морају и то на раним узрастима да доприносе породичном приходу и немају основне материјалне услове за похађање школе. Образовни ниво родитеља је често такав да не успевају да пруже помоћ деци у учењу, што данашња школа још увек захтева. Није редак случај да се у самој ромској заједници не признаје вредност формалног образовања и да је и то разлог што родитељи недовољно подстичу похађање школе.

1.2.3. Актуелно стање у систему образовања

Подаци о ниском обухвату ромске деце и младих свим нивоима образовања, као и подаци о напуштању основне школе показују да систем образовања није у стању да испуни своју обавезу да обезбеди образовање за сву децу, а да образовни систем нема ефикасне механизме којима ће полазнике задржати у систему и омогућити да свако оствари своје право на образовање.

1.2.3.1. Језичке баријере

Језичка баријера је један од основних фактора који утичу на просечно лошије образовно постигнуће ромских ученика и истовремено један од главних разлога упућивања ромске деце у високом проценту у специјалне школе⁹.

Према службеним подацима из 2002. године, 76% грађана који су се изјаснили као Роми говоре својим матерњим језиком, док интерно расељени Роми са Косова често говоре само

⁷ Стање деце у Србији 2006 – Сиромаштво и социјална искљученост деце

⁸ Извештај о мониторингу „Једнака доступност квалитетног образовања за роме у Србији“, Фонд за отворено друштво, Београд и Институт за отворено друштво, Будимпешта, 2007.

⁹ Годишњи извештај Лиге за Декаду, 2006

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

албански. Резултати истраживања показују да 37% ромске деце уопште не говори српски пре него што достигне школски узраст, а 46% има само ограничено знање српског језика¹⁰.

Пошто нема прилику да се утемељи ни у једном језику, велики број ромске деце се може описати као "двоструко полујезичан", тј. као деца која немају развијену одговарајућу основу ни у једном од језика у својој социјалној средини, ни српском, ни мађарском, ни албанском. Ово потврђују истраживања Центра за интерактивну педагогију, који већ низ година реализује предшколски програм „Корак по корак“, из којих је евидентно да 20% ромске деце на старијем предшколском узрасту нема потребан ниво владања српским језиком. Многа ромска деца нити имају прилику да пре поласка у школу и у школи уче свој матерњи језик и да се образују на матерњем језику, нити могућности да систематски савладају и усвајају српски језик, потребан за даље школовање. Због језичке баријере, нека ромска деца се уписују у први, иако би и календарски и по другим узрастним показатељима могла да похађају и старији разред.

Са посебно озбиљним проблемом се срећу она деца из заједница чији је матерњи језик албански (посебно Ашкалије и Египћани) која готово да немају могућност да похађају школе у којима је настава на албанском језику, као и деца из породица које се враћају по основу споразума о реадмисији и која су започела образовање на језику земље из које су враћена.

Иако је, под одређеним минималним условима, образовање на матерњем језику националне мањине гарантовано Уставом и регулисано другим законима, ромска деца углавном похађају наставу на српском језику, а у неким деловима Србије на мађарском или албанском језику. Школски факултативни предмет „Ромски језик са елементима националне културе“ и план и програм рада за основне школе израђен је 2007. године, у сарадњи Националног савета ромске националне мањине и Министарства просвете и спорта Републике Србије.

Образовање на ромском језику повезано је са озбиљним препрекама, како с обзиром на проблеме у процесу стандардизације самог ромског језика, тако и на ограничења у образовном систему, пре свих ограничења у наставном кадру (недовољан број квалификованих и стручно оспособљених ромских наставника), али и разноврсности и квалитету одговарајућих образовних програма, уџбеничке и друге образовне литературе и сл.

¹⁰ Ђура Симић, Студија о социјалној интеграцији Рома, Удружење Рома Републике Србије, Ниш, јануар 1993.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

1.2.3.2. Школе за образовање деце са посебним потребама

У свом прегледу положаја ромске деце у Србији, Save the Children и Центар за права детета, износе процену да је међу ученицима који наставу похађају у специјалним школама чак 80% ромске деце¹¹.

Разлози за релативан неуспех ромске деце на тестовима који мере зрелост за полазак у школу и менталне способности потребне за праћење школске наставе су пре социо-културног и језичког порекла него што говоре о стварним интелектуалним (не)способностима ромске деце.

Један од системских начина да се проблеми у овој области ублаже па и елиминишу је учешће ромског тумача, тј. асистента, у ситуацији тестирања, тако што они преводе и помажу детету да разуме питања и задатке. Иако се ова пракса иницирана од стране невладиних организација, током последњих десетак година показала врло корисном у спречавању неоснованог упућивања ромских ученика у поступак уписивања у специјалну школу, присуство ромског асистента је у потпуности препуштено доброј вољи стручног сарадника који обавља тестирање. Министарство просвете је 2007. године упутило препоруку за овакво поступање, али још увек није дефинисано законско решење.

Искуства невладиних организација говоре да се уместо пружања ове врсте подршке, родитељима често предочавају материјалне предности упућивања детета у специјалну школу. Чак и када се противе упућивању свог детета у специјалну школу, ромски родитељи наилазе на низ препрека у настојању да је преиначе, пошто поступак премештања детета из специјалне у обичну школу или одељење након евентуалне поновне процене није јасно дефинисан, као што није јасно ни колико се уопште практикује. Родитељи имају и могућност да упуте жалбу ресорном министарству, али из разних разлога, међу којима су неупућеност, несналажење у бирократској процедури или неповерење у државу и власт, ретко за тим посежу. Уосталом, забележених случајева враћања из специјалне у редовну школу практично и нема.

Деца која су се укључила у редовно школовање често га напуштају и већ у раној фази прелазе у специјалне школе, јер у обичној школи немају потребну пажњу и подршку наставника, заштиту од игнорисања, маргинализације, узнемиравања или чак и дискриминације, доживљавају неуспех у школи и постају демотивисана, што даље продубљује неуспех све док се не стекну услови за премештај у специјалну школу¹².

¹¹ Центар за права детета и Save the Children: Више од незваничне процене – положај ромске деце у Србији, Београд, 2006.

¹² Save the children, Ускраћена будућност? Право на образовање Рома/ Цигана и деце Чергара у Европи, Лондон, 2001; Центар за права мањина, злоупотребе права у Србији, Београд, 2001.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

1.2.3.3. Школе за образовање одраслих

Истраживање које је спровео Дечји ромски центар, Роми и образовање, наводи да Роми - укључујући децу школског узраста, чине преко 90% ученика у овим школама. Деца ромске националности похађају школе за образовање одраслих зато што нису успела да се упишу у редовне основне школе на време или су се из ње исписали. Истраживање које је „Save the Children“ спровео у три школе за основно образовање одраслих школске 2005/06. године показало је да је чак 98% деце која похађају те школе ромске националности. По речима наставног кадра у школама за образовање одраслих, изгледи ромске деце која се образују у тим школама нису повољни. Наставни план и програм основних школа за образовање одраслих садржи само предмете који имају као циљ основно описмењавање ученика. Када заврше школу, њихове перспективе су ограничене на могућност да у најбољем случају упишу обуку за занат у трајању од неколико месеци, што и у овом случају утиче на смањење могућности запошљавања.

По Закону о основама система образовања и васпитања, старосна граница за упис деце у основну школу износи 9 година. Закон о образовању одраслих регулише да се особа може уписати у школу за образовање одраслих са најмање 15 година. Иако ове школе нису адекватне за образовање деце, наставни кадар у овим школама улаже напоре да наставни план и програм и образовни процес прилагоди ученицима колико год је то могуће.¹³

1.2.3.4. Друге препреке квалитетном образовању

Није редак случај да су Роми изложени различитим облицима прикривене или отворене дискриминације од стране школских власти, наставника, школског особља, друге деце и неромских родитеља.

Формирање сегрегираних одељења се повремено јавља и некад има, а некад и нема, отворену и јасну дискриминаторску идеологију у својој основи. Ромске и друге организације наводе примере сегрегираних одељења која су формирана због противљења неромских родитеља већој заступљености ученика ромске националне припадности. Формирање сегрегираних одељења наставници некад правдају потребом да се одељења уједначе у сврху ефикасније и успешније наставе, што указује на дидактички приступ у коме претежу наставник и настава, док индивидуализација и кооперативни приступ остају у другом плану.¹⁴

¹³ Извештај о мониторингу „Једнака доступност квалитетног образовања за роме у Србији“, Фонд за отворено друштво, Београд, и Институт за отворено друштво, Будимпешта, 2007

¹⁴ Стојановић, Ј. Бауцал, А. (2007): „Једнака доступност квалитетног образовања за Роме у Србији“, Институт за отворено друштво, Будимпешта/Фонд за отворено друштво, Београд

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Школе са већим бројем ромске деце етикетају се као "циганске школе" из којих родитељи већинског становништва исписују своју децу, али се дешава да то чине и ромски родитељи, сматрајући недовољним образовни ниво у таквој школи.

Један од главних проблема у овом погледу је што, нису прецизирана обухватнија антисегрегацијска законска решења нити је институционализовано праћење оваквих појава. Док се не изнађу обухватнија и систематска решења, проблеми са сегрегираним одељењима морају се решавати од случаја до случаја.

Актуелно стање у образовном систему увелико одражава главнину раширених ставова према Ромима и ставове друштва у целини: непознавање и непризнавање ромске културе и традиције као интегралног дела опште културе. Такво стање добро илуструје заступљеност садржаја ромске културе у програмским садржајима кроз неколико песама које на стереотипан начин представљају ромску популацију.

Истраживања¹⁵ су показала да су очекивања учитеља и наставника у вези са постигнућима ромске деце нижа што узрокује смањење подршке која се пружа ромским ученицима, снижавање критеријума, скраћивање градива, превођење у више разреде без савладаног градива.

Посебно је генерално питање непостојања стандардизованих националних тестова и курикуларних стандарда, као ни услова за унапређивање педагошке праксе. Ово укључује непостојање садржаја у вези са образовањем усмереног на дете, индивидуализованим приступом настави, интерактивним наставним методама, образовањем против предрасуда, образовањем за интеркултуралност, методама билингвалног образовања и ефективним начинима ангажовања родитеља и заједница у процесу образовања у садржајима основних студија наставног особља, као ни у оквиру стручног усавршавања.

1.3. Потојеће и досадашње иницијативе

Неке локалне самоуправе усвојиле су локалне стратегије и/или локалне акционе планове (ЈАП) за унапређивање образовања Рома: Сомбор, Суботица, Ваљево, Крагујевац, Пирот, Ниш, Краљево, Неготин и др. У оквиру Локалног плана акције за децу, који је усвојен у 21 општини, као један од приоритета локалних самоуправа наводи се унапређивање образовања Рома, пре свега предшколског и основношколског образовања.

¹⁵Истраживања НВО-а и Националног тестирања ученика трећег разреда (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2004.) у Стојановић, Ј. Бауцал, А (2007): Једнака доступност квалитетног образовања за Роме у Србији, Институт за отворено друштво, Будимпешта/Фонд за отворено друштво, Београд

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Министарство просвете, Министарство за људска и мањинска права и Национални савет ромске националне мањине од 2005. године, на основу усвојеног ЈАП за образовање, спроводи мере афирмативне акције за упис ученика ромске националности у средње и више школе и на факултете.

Министарство просвете је у 2007. у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а и уз подршку Европске агенције за реконструкцију (ЕАР), започело пројекат увођења асистената за подршку образовању Рома. До сада је ангажовано 28 асистената у основним школама у Србији. Кроз сарадњу са ОЕБС-ом Министарство просвете је реализовало пројекат „Развој капацитета школских управа за реализацију локалних акционих планова за унапређивање образовања Рома“, обучено је 16 просветних саветника из 16 школских управа да прате пројекте за унапређивање образовања Рома.

Уз подршку Ромског образовног фонда (РЕФ), невладине организације у сарадњи са институцијама реализују пројекте који имају за циљ: проширење приступа предшколском образовању, функционално основно образовање одраслих Рома, заштиту ромске деце од дискриминације, проналажење системског решења за увођење ромске историје, традиције и културе у програме општег и образовања учитеља и наставника, као и решавање проблема ромске деце интерно расељених лица (ИРЛ) и повратника, стварање бољих услова за похађање средње школе и повећање капацитета и мотивације за наставак школовања који обухватају стипендирање и менторски рад, изграђивање ромске интелектуалне елите.

Институт за отворено друштво из Будимпеште, реализује у сарадњи са Фондом за отворено друштво, у циљу изграђивања ромске интелектуалне елите, пројекте доделе стипендија за студенте ромске националности. У протеклих десет година Фонд за отворено друштво је у партнерству са невладиним организацијама и државним институцијама, реализовао пројекте који су дали прве резултате у унапређивању положаја Рома и пружили програме који су већ /или су на путу/ да буду укључени у систем.

Током Треће националне конференције о смањењу сиромаштва у Србији (29.11.2007. године), иницирано је увођење у систем специфичних мера за подршку образовању сиромашне деце које се састоје у обезбеђивању средстава из буџета за: покривање трошкова боравка сиромашне деце у предшколским установама, бесплатне уџбенике за припремни предшколски програм, основну и средњу школу за сиромашну децу, бесплатне здраве оброке за сиромашну и субвенционисане сву децу у предшколским установама и основним школама, као и обезбеђивање стипендија за сиромашну децу од 5. до 8. разреда и оснивање Фонда за подршку образовању сиромашних средњошколаца.

1.4. Препоруке за даљу акцију акцију:

Укључење Рома у образовање је један од највећих изазова пред којима се налази образовни систем у Србији. Како су систему у истовремено неопходне трансформације и усавршавање и мимо ромске образовне проблематике, то се групе стратешких мера с једне стране ослањају на укупно напредовање система, а са друге стране му и доприносе.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

ГЛАВНИ СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ у унапређивању положаја Рома у образовању су стога усмерени на:

- повећање приступачности свих сегмената и нивоа образовања
- осигурање квалитетног образовања у свим сегментима и нивоима.

ГЛАВНИ СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ У ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАЊА СУ:

1. Укључивање Рома у образовни систем и обезбеђивање континуитета у образовању
Укључивање Рома у образовни систем подразумева значајно повећање броја ромске деце у образовним институцијама. Оствареност овог циља изражава се кроз нумеричке показатеље о броју ромских ученика и студената у систему.

У процесу реализације овог циља предвиђене групе мера усмерене су на:

- Стварање системских услова за укључивање Рома у образовни систем и што дуже задржавање у систему (континуирано образовање)
- Развијање посебне уписне политике за ромске ученике
- Припрему образовних институција за пријем ромских ученика
- Припрему ромске деце за укључивање у школу

2. Обезбеђивање квалитетног образовања

Обезбеђивање квалитетног образовања значи подизање образовног нивоа ромске популације. Оствареност овог циља изражава се кроз елиминацију системских разлика у школском постигнућу између ромских и неромских ученика.

У реализацији овог циља предвиђене групе мера усмерене су на:

- Стварање системских услова за осигурање и контролу квалитета образовања ромских ученика
- Обезбеђивање образовних програма који прате потребе ромске деце и младих
- Обезбеђивање просветног кадра посебно оспособљеног за рад са ромском децом
- Враћање у редовне школе ромске деце која су неосновано уписана у специјалне школе
- Систематско подржавање мотивације за школовање и образовање, укључујући јачање улоге родитеља у подржавању образовања.

3. Развијање толеранције и уважавање различитости

Остваривање овог циља значи успостављање механизма за подстицање толеранције и уважавања различитости. Оствареност овог циља изражава се успостављеном и трајно одрживом атмосфером толеранције и уважавања различитости.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Праћење и вредновање остварености овог циља изискује евалуацију социјалне климе, израду специфичних мера за спречавање сегрегације и дискриминације и израду критеријума за њихово идентификовање.

У реализацији овог циља предвиђене групе мера односе се на:

- Развијање осетљивости професионалне јавности и шире друштвене заједнице за образовне потребе Рома
- Развијање образовног окружења заснованог на толеранцији и интеркултуралним вредностима
- Спречавање сегрегације и десеградација
- Спровођење мера антидискриминације

4. Неговање културног идентитета

У остваривању овог циља директну надлежност има Национални савет ромске националне мањине. Стога је за његово остваривање потребна тесна сарадња са: Министарством просвете, Министарством културе, Министарством за омладину и спорт, као и другим институцијама и телима. Оствареност овог циља манифестује се кроз постојање услова за неговање културног идентитета и развијање свести о националном идентитету. Квантитативни показатељи остварености овог циља су: развијеност и посећеност различитих облика наставе ромског језика, заступљеност елемената ромске националне културе и традиције у образовном програму, уз друге показатеље квалитета програма, као и одговарајући показатељи квалитета школског развојног плана.

У реализацији овог циља предвиђене групе мера усмерене су на:

- Подршку развоју културног идентитета деце и младих
- Формирање стручњака за ромски језик и културу
- Увођење елемента ромске културе у образовни програм.

Приоритети

У оквиру главних стратешких праваца, с обзиром на главне циљеве, акценат треба ставити на **предшколско и основно образовање** ради правовременог и ефикасног укључивања ромске деце у редовни образовни систем, што захтева:

- Нова законска решења за регулисање укључивања у наставу деце која су прерасла упис у први разред.
- Израду система за адекватну процену готовости за полазак у школу.
- Стварање услова за двојезичку наставу и наставу ромског језика као обавезног, изборног или факултативног предмета.
- Стручно усавршавање наставног особља за индивидуализован образовни рад и интерактивну наставу, а посебно за сузбијање стереотипа, предрасуда и дискриминације.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Систематско праћење и санкционисање дискриминације и других облика понашања заснованог на етничким и другим предрасудама у предшколским и школским срединама, посебно међу васпитачима и наставницима и особљем ових институција.
- Регулисање и омогућавање наставка образовања за децу која су испала из система (друга шанса).
- Вредновање образовних исхода у раду са ромском децом кроз систем подстицања и награђивања наставника и образовних установа од стране Министарства просвете.
- Промовисање и осигурање образовања девојчица, посебно оних које су напустиле образовање или из других разлога испале из система.
- Материјалну подршку ромским ученицима и њиховим породицама у виду обезбеђења бесплатног превоза за ученике који живе у насељима далеко од предшколске установе или основне школе, бесплатне оброке у предшколским установама или основним школама, одеће, бесплатних уџбеника и другог образовног материјала.

Друго, за **стварање елите високо образованих Рома** за које је неопходно:

- Законски прецизирати и регулисати критеријуме, процедуре и механизме и реализацију уписа ромских ученика и студената у средњошколске и универзитетске образовне институције, као и праћења успешности уписаних ученика и студената.
- Развити и интензивирати активности у вези са информисањем о доступним стипендијама, кредитима и другим расположивим видовима материјалне подршке ромским ученицима и студентима.
- Развијати менторски рад са ромским ученицима и студентима.
- Успоставити и развити механизме повезивања са тржиштем рада.
- Обезбедити стипендије за ученике средњих школа и студенте из ромских породица.
- Обезбедити могућност смештаја у студентским домовима за извешан број ромских студената.
- Осигурати и подстицати сарадњу универзитетских установа са ромским невладиним организацијама у оснивању информативних центара за студенте.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

2. Адекватни услови становања

2.1. Правни оквир

2.1.1. Међународни правни оквир

Један од првих докумената који је започео промоцију права на адекватан стан јесте Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, који је 1996. године усвојила Генерална скупштина Уједињених нација. У оквиру Савета Европе низ документа односе се на једнак приступ становању и потребу обезбеђивања адекватног смештаја. Европска социјална повеља¹⁶, као права и обавезе у вези са становањем, између осталог наводи, приступ адекватном и доступном стану, као и једнак приступ мањина социјалном становању и стамбеним бенефицијама. Смернице Савета Европе за израду политике за приступ становању рањивих категорија становника¹⁷ наводе рањиве групе којима треба пружити подршку при обезбеђивању адекватних услова становања. Посебно треба издвојити Препоруку Савета Европе државама чланицама о унапређивању услова становања Рома и Чергара у Европи¹⁸ и Акциони план за побољшање ситуације Рома и Синта у оквиру подручја које покрива ОЕБС,¹⁹ даје посебне препоруке које се тичу акција у области унапређења становања и услова живота.

2.1.2. Национални правни оквир

У Србији Закон о становању (чл. 2)²⁰ утврђује обавезу државе да "предузима мере за стварање повољних услова за стамбену изградњу и обезбеђује услове за решавање стамбених проблема социјално угрожених лица у складу са законом".²¹ У члану 28 Закона наводе су одређене угрожене категорије становништва,²² чија стамбена питања могу бити решавана и средствима насталим кроз продају стамбеног фонда којим располаже општина, град, покрајина или република.

Закон о просторном плану Републике Србије²³ предвиђа (део 7 Примене и спровођење просторног плана, тачка 4.10 Усмеравање процеса урбанизације, изградња градова и приградских насеља) мере санације и обнове стамбеног фонда сиромашних и нехигијенских насеља.

¹⁶ Европска социјална повеља, ревидована 1996. и у примени од 1999.

¹⁷ Council of Europe, (CS-LO), Policy Guidelines on Access to Housing for Vulnerable Categories of Persons, 2001

¹⁸ Препорука Рец(2005)4 усвојена од стране Комитета министара 23. фебруара 2005. године на 916. заседању заменика министара

¹⁹ Акциони план за побољшање стања Рома и Синта у оквиру подручја које покрива ОЕБС, донет 2003.

²⁰ Закон о становању Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 50/92, 76/92, 84/92, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 47/94, 48/94, 44/95, 49/95, 16/97, 46/98, 26/01,101/05

²¹ Поред ових општих смерница Закон не даје додатна појашњења везана за "стварање повољних услова" за решавање стамбених проблема.

²² Између осталог, овим чланом су обухваћена и лица која се иселјавају из нехигијенских зграда и станова и зграда склоних паду и лица која су остварила право на материјално обезбеђење по прописима о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности грађана.

²³ Закон о просторном плану Републике Србије, Сл.гласник РС бр.13/96

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Закон о експропријацији Републике Србије (члан 20)²⁴ даје Влади Републике Србије могућност утврђивања општег интереса и експропријације непокретности, између осталог и за потребе изградње станова којима се решавају потребе социјално угрожених лица.

У Србији је Министарство рада и социјалне политике и одговарајуће општинске службе²⁵ задужени за решавање стамбених проблема социјално угрожених група, али се то првенствено односи на смештај у установе за социјално старање.

2.2. Опис стања

Роми, било да станују у граду или на селу, живе у крајње лошим стамбеним условима. Насеља у којима они живе имају следеће карактеристике: правно нерегулисан статус, недовољна опремљеност инфраструктуром, пренасељеност и веома лош стамбени фонд, сиромашно окружење и велика удаљеност од основних друштвених садржаја и сервиса. Поред тога, већина Рома не поседује одговарајућу документацију о власништву над својим домовима или земљиштем, што додатно компликује проблеме становања Рома. Један део њих живи у туђим објектима или на туђем земљишту, најчешће некадашњем „друштвеном“.

Стамбена ситуација Рома расељених са Косова²⁶ и повратника углавном из земаља Европске уније²⁷ је најтежа и додатно је оптерећена нерегулисаним питањем пребивалишта или прихватања, као и проблемима правне реинтеграције. Проблеми у вези са насилним избацивањем из станова (деложација) и рушење нелегалних ромских кућа и насеља у највећем броју случајева повезани су са нерегулисаним правним статусом власништва над земљиштем и објектима. У случају избацивања станара из стана или поседа, постојеће законодавство не обезбеђује заштиту или гаранцију за лица која су се незаконито населила на земљи или у згради и у већини случајева ова лица су остављена да се сама сналазе у оваквим ситуацијама.

Прма међународном праву о људским правима, појединци имају право на заштиту од насилног избацивања. Ово право је део општег права на услове становања које, између осталог, укључује сигурност права поседа и правну заштиту од принудног исељавања.²⁸

²⁴ Закон о експропријацији Републике Србије, Измене прописа о експропријацији, 1995, Службени гласник РС, бр. 53/95, „Сл.лист СРЈ”бр.16/01 и „Сл.гласник РС”,бр.23/01

²⁵ Закон Републике Србије о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности грађана, Службени гласник РС, бр. 36/91, 79/91, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 48/94, 52/96, 29/01,84/04,101/05,115/05

²⁶ Анализа ситуације интерно расељених лица са Косова у Србији: закон и пракса, УНХЦР и PRAXIS, март 2007.

²⁷ Кршење људски права Рома враћених у Србији враћених по основу споразума о реадмисији, Екуменска хуманитарна организација, 2007.

²⁸ Агенда 21 усвојена на светској конференцији УН о животной средини и развоју (УНИЦЕД) у јуну 1992, поглавље 7.9(б); Смјернице политике Савета Европе о приступу условима становања за категорије социјално угрожених лица (ЦС-ЛЮ (2001) 319, Стразбург (члан 45. до 51); Препорука Рец (2005)4 Комитета министара државама чланицама о унапређивању услова становања Рома и Чергара у Европи, усвојена 25. фебруара 2005. и др.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

У Србији се 2002. године налазило 593 ромска насеља са око 270 000 становника.²⁹ Око 300 насеља су била градска, а остала приградска или рурална. Градња је била дозвољена у 70% насеља, привремене дозволе је имало око 14% насеља, а у 16%, углавном градских насеља, градња је била забрањена. Претежно уређено било је 45% насеља, 44% били су сламови и нехигијенска насеља, док је уређених насеља било свега 11%. Око 30% насеља нема воду, док чак 40% нема канализацију. Ромска насеља налазе се у свим деловима Србије, а највише их је концентрисано у Београду (137 насеља и локалитета)³⁰ и другим већим градовима и општинама. Учешће ромског становништва у односу на остало становништво, у неким мањим местима у Србији као што су Бујановац, Костолац, Беочин креће се од 15-30 %.

Када се говори о условима становања Рома потребно је имати у виду следеће:

- Узроци лоших стамбених услова морају се посматрати кроз свеопште сиромаштво у коме они живе. То није само прости недостатак новца већ сложен проблем опште ускраћености, лошег образовања, слабе могућности запошљавања и неадекватног приступа социјалној и здравственој заштити.
- Квалитет животних услова у ромским насељима разликује се од региона до региона, али је уопштено говорећи нижи од услова у којима живи општа популација.
- Немогуће је применити истоветне мере за решење проблема свих ромских насеља, јер су она различита су по својој генези, величини, квалитету, положају, правном статусу и др.
- За сиромашне ромске породице које не живе у ромским насељима већ су, појединачно или у мањим групама, дисперзовани у градском ткиву или на селу потребно је обезбедити једнаке стамбене услова као и припадницима других рањивих група.
- Потребно је да се направити јасна разлика између стандарда живота који има релативно мали број Рома који су у великој мери интегрисани у националну већину и оних Рома који то нису.

Економска, друштвена и политичка ситуација у Србији утиче и на државу и на целокупно становништво. Нерегулисан стамбени сектор, недовољно дефинисани стамбени стандарди, општа несташица станова у градовима, а пре свега недовољна финансијска подршка и слаба политичка воља за решавање стамбених проблема најсиромашнијих слојева становништва, најтеже погађају Роме.

2.3. Постојеће и досадашње иницијативе

Иницијативе на уређењу и унапређивању ромских насеља одвијале су се кроз четири кључна канала – кроз активности Владе Републике Србије и ресорног министарства, кроз акције локалних самоуправа, затим кроз сарадњу са међународним организацијама и најзад кроз рад невладиног сектора.

²⁹ Подаци на основу истраживања „Уметност преживљавања - где и како живе Роми у Србији“ Јакшић и Башић из 2002. године

³⁰ НВО Друштво за унапређење ромских насеља 2002.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

2.3.1 Влада Србије и ресорно министарство

Стратегија за смањење сиромаштва је први национални документ који види становање у функцији смањења сиромаштва и као један од приоритета друштвеног развоја. Она посебно обухвата решавање стамбених питања Рома, избеглица и расељених лица, а рачуна на обезбеђивање мањих кредита и јефтених локација за етапну стамбену изградњу и успостављање дефинисаног власништва, развоја социјалног становања и уређења спонтано насталих насеља.

Усвајањем Акционог плана за област становања³¹ постављена су основна усмерења и дефинисане основне активности на решавању стамбених проблема Рома у Србији. Усвајањем **Смерница за унапређивање и легализацију ромских неформалних насеља** (даље: Смернице)³² локалним самоуправама су дата стручна усмерења на који начин треба да приступе овој проблематици.

Надлежно Министарство и Секретаријат за ромску националну стратегију у септембру 2007. године позвали су локалне самоуправе да приступе изради урбанистичких планова за неформална ромска насеља.

Министарство које је било надлежно за становање, израдило је Нацрт студије стамбеног сектора Србије³³, чиме је створена основа за израду документа Националне стамбене политике. У овом документу проблематика неформалних ромских насеља препозната је као један од крупних проблема чије решавање треба да буде приоритет будуће националне стамбене политике.

Влада Републике Србије у новембру 2007. године усвојила је Предлог Закона о социјалном становању и упутила га даљу скупштинску процедуру. Предлог закона даје институционални оквир за стварање услова за решавање стамбених потреба домаћинстава која из социјалних, економских и других разлога не могу да обезбеде стан по тржишним условима.

Министарство здравља ради на санирању хигијенске ситуације у насељима, док кроз програме Јавних радова Министарство рада и социјалне политике ради на унапређењу инфраструктуре.

³¹ Акциони план за становање, ко саставни део Јединственог акционог плана за укључивање Рома усвојила је 27. јануара 2005. године Влада Републике Србије

³² У јануару 2007. године, државни секретар Министарства за инфраструктуру потписао је Смернице.

³³ Нацрт студије стамбеног сектора урађена је 2006. године у сарадњи са Европском економском комисијом Уједињених нација.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

2.3.2. Локалне власти

На локалном нивоу доношењем Закона о планирању и изградњи 2003. године покренут је процес легализације бесправно подигнутих објеката. Ова акција тече споро, а број објеката који су легализовани је занемарљиво мали у односу на димензије овог феномена.³⁴ Додатан проблем ромских насеља је што велики број кућа не може да одговори на неке од многобројних захтеве - нпр. решен имовинско-правни статус земљишта/објеката, квалитет објекта, одговарајућа грађевинска документација, одговарајућа инфраструктура, итд. – који су условљени овим процесом легализације.

Генералним планом Београда до 2021. године социјално и доступно становање³⁵ је издвојено као посебан вид становања, а сиромашни Роми су наведени као једна од група у оквиру категорије социјално угрожених лица којима је потребна посебна помоћ при обезбеђивању адекватних услова становања. У седам градова/општина у Србији израђене су или је у току израда општинских стамбених стратегија. У овим документима решавање сложених и тешких услова становања и насеља Рома издвојени су као краткорочни и дугорочни циљеви за које су дефинисане конкретне мере, средства и актери.

У неким општинама у Србији (у Врању, Нишу и Зрењанину), проблем ромских насеља разматра се у оквиру урбанистичких планова нижег ранга. У тим плановима ромска насеља се не третирају као засебне целине већ се посматрају у склопу опште стамбене проблематике. Поједине локалне власти (општине Апатин, Бујановац, Нови Сад, Смедерево, Врњачка Бања, Бач, Бела Паланка, Ада, Велико Градиште, Лозница, Земун, Књажевац, Прокупље, Ваљево, Крагујевац итд...), показале су интерес за проблеме Рома, али имају мало финансијских могућности за конкретна побољшања. Акцент је стављен на доделу грађевинског материјала, помоћ породицама чије су куће настрадале у пожару или некој елементарној непогоди и у делимичној изградњи насељске инфраструктуре. Ове активности финансирају се из локалних буџета или се реализују у сарадњи са међународним и домаћим невладиним организацијама.

2.3.3. Међународне и невладине организације

Активности владиних и невладиних организација (међународних и домаћих) у области становања повезане су са анализом постојеће ситуације и формулисањем предлога за могућа решења. Неки међународни актери као што су Високи комесаријат УН за избеглице (УНХЦР), Програм УН за развој (УНДП) и Швајцарска агенција за развој и сарадњу (СДЦ) обезбеђују индивидуална решења стамбених питања за велики број ромских породица. ОЕБС Мисија у Србији је кроз мале грантове локалним самоуправама пружала подршку у

³⁴ Према подацима из Студије стамбеног сектора у Србији, до 2003. у Србији је поднето око 400.000 захтева за легализацију објеката

³⁵ Доступно становање (affordable housing) је оно чија је цена стана довољно ниска да га себи могу приуштити и сиромашне породице које на тај начин долазе до пристојног стана. Социјално становање и доступно становање су два допуњујућа вида становања.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

унапређивању насеља и становања Рома. УН-ХАБИТАТ СИРП реализује пилот пројекат унапређења ромског насеља Грдичка коса 2 у Краљеву, кроз израду урбанистичког плана, унапређење насељске инфраструктуре и побољшање стамбених услова дела породица и уз пуну партиципацију становника насеља и представника локалне самоуправе. Међутим, нема реализованих свеобухватних стамбених пројеката (урбанистички планови, легализација и изградња). Стиче се утисак да се ово може приписати чињеници да је за сваку стратегију усмерену на решавање стамбене ситуације потребно активно учешће државних/општинских органа, што је предуслов који сада није испуњен.

Већи број невладиних организација спроводе програме усмерене на побољшање животних услова и квалитета живота у сиромашним ромским насељима. У неким случајевима рад невладиног сектора је био водила за каснији рад државе и општина.

2.4. Препоруке за даљу акцију

2.4.1. Основни принципи

Неки од најважнијих принципа које треба имати у виду приликом планирања и вођења процеса и дефинисања мера за побољшање насељске и стамбене ситуације Рома долазе из актуелних домаћих и међународних докумената и овде их треба поменути:

- Искореењивање сиромаштва је битан елемент за одрживост насеља.
- Ромска насеља морају бити третирана као и остали делови града.
- Интегрални приступ решавању стамбених проблема подразумева примену паралелних, координираних програма и акција у области запошљавања, образовања, здравствене заштите.
- Пуно учешће Рома у процесу побољшања услова становања - формулисање стамбене политике, дефинисање програма и пројеката за унапређивање насеља и становања и др.
- Потребно је координирано учешће свих заинтересованих страна - локалних власти, невладиних организација, ромске и неромске заједнице, а по потреби и ресорних министарстава.
- Сви кораци у процесу решавања стамбене ситуације Рома треба да се осмисле тако да се сачува етнички и културни идентитет Рома.
- Унапређење насеља и побољшања услова живота његових становника никако не треба схватити као задржавање постојећег стања, већ као предуслов за њихову интеграцију и инклузију у друштвени систем града и општине.
- У стамбеним програмима треба да буду узете у обзир потребе ромских жена и деце, посебно самохраних мајки и жртава насиља у породици.
- Финансирање, обавезе и права треба да буду расподељени између учесника. При дефинисању реалних и одрживих финансијских конструкција треба узети у обзир, могућности друштва у целини, могућности локалне самоуправе и стварних финансијских фондова, као и локалне ромске заједнице.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

2.4.2. Главни циљеви

Главни циљ интеграције ромских насеља је обезбеђење основних погодности и једнак приступ основним социјалним сервисима, службама и инфраструктури. То треба да допринесе смањењу и постепеном елиминисању друштвене сегрегације. Таква политика треба да створи простор за постепену интеграцију Рома у њихово окружење. Мора се нагласити да треба искључити могућност сваке врсте недобровољног решења или решења која подразумевају принуду. Главни циљ унапређења становања треба да буде обезбеђење сигурности стана и поседа његовог, у свим аспектима, легалног коришћења, омогућавање здравог живота породице и појединца, олакшање живота жене и детета, обезбеђење адекватних услова за Ромима прихватљив стил живота, као и за неговање културе становања која је прихваћена од целине друштва.

Ови циљеви се могу се постићи, између осталог и кроз:

- Унапређење постојећег стамбеног фонда и изградњу новог;
- Унапређење и изградњу инфраструктуре;
- Пружање подршке кроз образовање;
- Повећање запослености и радног ангажовања;
- Пружање здравствене и социјалне помоћи;
- Заједничко планирање и спровођење активности оријентисаних на постепени развој целокупног окружења;
- Ефикасну сарадњу између Рома и опште популације и променом стереотипног понашања и једних и других.

2.4.3. Приоритетне активности

Примена мера и активности дефинисаних Акционим планом за становање, и на националном и на локалном нивоу, је битан предуслов за побољшање лоше стамбене ситуације Рома у Србији. У почетним фазама овог процеса могуће је наћи решења која ће бити у складу са тренутним финансијским могућностима централних и локалних фондова и самих локалних ромских заједница.

- Потребно је да ресорна министарства издвоје посебна буџетска средства или формирају посебне фондове, који ће служити за примену мера и активности предвиђених Акционим планом за становање.
- Нужно је да локалне самоуправе, у својим буџетима као сталну ставку имају планирана средства за унапређење и легализацију становања и насеља Рома.
- Локалне самоуправе и ромске заједнице треба да сагледају реалне финансијске способности Рома да партиципирају у унапређењу сопственог стамбеног и насељског питања.
- Потребно је израдити урбанистичке планове за делове градова/општина на којима се налазе ромска насеља, уколико таква документација тренутно не постоји. Где је

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

целисходно треба преиспитати да ли постојећи урбанистички планови на адекватан начин третирају проблематику становања и насеља Рома, у смислу поштовања начела недискриминације и несегрегације. При изради нових и ревидовању постојећих урбанистичких планова потребно је придржавати се усмерења датих Смерницама за легализацију и унапређење нелегалних ромских насеља.

- Државни органи треба да пруже помоћ становништву у градњи, поправци или доградњи њихових кућа кроз оснивање специјалних фондова, развијањем модела јефтине стамбене изградње, обезбеђивањем повољних кредита, развијање програма помогнуте самоградње, а у циљу ефикаснијег социјалног и доступног становања.
- Критеријуми за избор општина које могу бити укључене у програме финансиране и подржане од стране државе, а које се односе на побољшање насељске и стамбене ситуације Рома треба да буду: опште стање у ромским насељима у делу земље и општини; учешће ромске популације у укупној и број ромских насеља; економска снага и привредна виталност општине; став локалних власти и других грађана према проблематици насеља и становања Рома; постојање других програма које подржавају држава, градови/општине или невладине организације, ефекти тих активности и др.
- У случајевима где легализација постојећих насеља није могућа, надлежни органи треба да кроз дијалог свих актера, пронађу решења за пресељење или расељавање које ће бити прихватљиво за све стране уз укључивање становника ових насеља у програме друштвене подршке и заштите на које имају право као грађани.
- У случајевима када је могућа релативно једноставна и брза легализација, истовремено треба иницирати програме унапређења насеља и интеграције њихових становника у ширу друштвену заједницу. У насељима у којима је регулисан имовински статус земљишта, треба иницирати пројекте за побољшање услова живота, као што су: легализација појединачних кућа, побољшање стамбених услова кроз изградњу социјалних станова, самоградњу и обезбеђивање микро-кредита, побољшање/изградња основне инфраструктуре и др.
- Градови и општине у којима бораве Роми сезонски радници и њихове породице треба да обезбеде одговарајуће локације и/или решења за њихов привремени смештај и све потребне услуге на адекватном нивоу, које треба да буду прилагођене платежним могућностима ових породица.
- Локалне власти треба да организују посебну обуку у складу са принципима толеранције и недискриминације за општинске службенике надлежне за стамбена питања, како би их оспособиле за ефикасно решавање стамбеног проблема Рома и његово боље разумевање.

2.4.4. Дугорочне активности

Дугорочне активности треба започети одмах и континуирано их спроводити и унапређивати. Потребно је предузети следеће кораке како би се обезбедила успешна реализација програма стамбене изградње:

- Држава треба да изврши систематско преиспитивање комплетне легислативе која је у вези становања и насеља, као и мера стамбене политике и праксе и да укине све одредбе или административну праксу које имају за последицу непосредну или посредну

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

дискриминацију Рома, без обзира да ли ту дискриминацију поспешује или проузрокује чињење или нечињење државних или недржавних фактора.

- Сарадња и ангажовање свих укључених страна је нужан предуслов за успех програма. Пошто су стамбени пројекти део једне шире стратегије, надлежна министарства треба да приступе финансирању таквих пројеката на интегралан начин.
- Један од кључних фактора успеха је укључивање локалних власти, ромске заједнице, других грађана, приватног сектора и инвеститора.
- Модели унапређења становања које према постојећој стамбеној легислативи могу користити општине у решавању стамбених потреба Рома су:
 - социјална изградња,
 - регулисана самоградња,
 - изградња доступних/јефтених станова,
 - различити облици помоћи (доградња санитарних чворова на постојеће објекте, доградња нових соба и других просторија и др.),
 - помоћ за завршетак куће (грађевински материјал, стручна помоћ и сл.),
 - различити облици субвенција (за легализацију, за прикључке на инфраструктуру и итд.),
 - различити модели обезбеђивања земљишта (давање у закуп, продаја по субвенционисаним условима и сл.),
 - обезбеђивање привременог смештаја који мора да задовољи базне стандарде адекватног становања,
 - обезбеђивање смештаја за сезонске раднике и њихове породице,
 - куповина постојећих станова у граду, центру општине или околини,
 - комбинација претходних модела у зависности од конкретних услова који постоје у општини или појединим ромским насељима.
- Мора се истаћи да је период реализације пројеката стамбене изградње, по правилу, веома дуг. Стога пројекти треба да буду прецизно испланирани у смислу финансијске конструкције и реализације да становништво кога се то тиче не би почело да гаји лажне наде. Средства за финансирање стамбене изградње треба да се прикупљају из разних извора (приватни донатори, међународне финансијске институције, као и државни буџети у земљи) и њима треба да управља мрежа партнера на локалном, покрајинском и националном нивоу.
- Иницијативама или акцијама републичких, покрајинских или локалних органа треба да се обезбеди једнак приступ погодностима за све социјално угрожене групе укључујући и сиромашне и социјално угрожене Роме.
- За сваки пројект стамбене изградње треба формирати менаџерску групу у чији састав ће ући представници свих заинтересованих страна. У оквиру сваког пројекта и програма треба установити адекватан систем праћења.
- Потребно је у вези деложације преиспитати релевантне законе како би се обезбедила њихова усаглашеност са међународним стандардима и осигурало да се у њима гарантује следеће: сигурност права поседа за кориснике објеката или земљишта, што између осталог значи да не може доћи до деложације без судског налога, као и осигурање опште заштите од самовољног избацивања; прописан законски процес у складу са највишим међународним стандардима, као што је горе описано; недискриминација; адекватна

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

новчана и неновчана накнада као и свеобухватно кривично-правно и административно обештећење; и ако лица погођена принудним истеривањем нису способна сама себи да помогну, потребно је обезбедити адекватан алтернативни смештај, пресељење или приступ другом земљишту.

2.4.5. Препоруке у вези са улогом државних органа

- Влада треба да улаже напоре да изради свеобухватне, координиране програме и активности различитих министарстава који ће бити усмерени на решавање стамбених проблема Рома или других оцијално угрожених група становништва.
- Влада треба да успостави трајну институционалну и организациону схему унутар система власти за унапређење и легализацију ромских насеља и становања.
- И поред аутономије покрајинских и локалних власти, Влада треба систематски да користи механизам контроле законитости како одлуке покрајинских и локалних власти не би имале дискриминаторске ефекте на приступ Рома становању и како не би на било који начин угрозиле уживање њиховог права на адекватне услове становања.

Министарство надлежно за становање треба да размотри следећа питања:

- Током формулисања националне стамбене политике Србије, посебну пажњу треба посветити стамбеним проблемима Рома као једне од најугроженијих група становништва којој треба осигурати приступ одговарајућим условима становања.
- У подзаконским актима у којима ће детаљније бити разрађене одредбе закона о социјалном становању потребно је посебну пажњу посветити стамбеним питањима Рома.
- Подстицање локалних органа надлежних за урбанизам да посвете посебну пажњу решавању стамбених проблема Рома, посебно изради урбанистичких планова и примени Смерница за легализацију и унапређење неформалних ромских насеља.
- Стандарди, нормативи и други технички прописи из области урбанизма, пројектовања и грађења адекватног становања треба да се уведу и примењују, како за новоградњу тако и за реновирање постојећих стамбених јединица. Треба увести стандарде у вези са могућношћу адаптације конструкције, материјала, конструкције и површине постојећих објеката, на основу којих ће се сиромашним породицама пружити прилика да почну са скромним станом који ће касније моћи да прошире и дограде.
- Да локалним самоуправама пружи експертску подршку и помогну у организовању обуке запослених у градским и општинским службама и јавним предузећима који се баве питањима становања, комуналног опремања и урбанистичког планирања, како би на адекватан начин разумели и могли да решавају питања становања и насеља Рома.

2.4.6. Препоруке у вези са улогом локалних самоуправа

- Локалне самоуправе треба да осмисле програме за унапређење ромских насеља у којима треба да буду наведени приоритети и дефинисана улога свих заинтересованих страна – локална самоуправа, централне власти, ромска заједница, невладине организације и др. Потребно је да сви програми унапређења насеља и становања Рома буду повезани са програмима социјалне и здравствене заштите, запошљавањем и образовањем.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Локалне власти треба да израде или ревидују урбанистичке планове за подручја на којима се налазе ромска насеља (видети део 2.4.3. Приоритетне активности).
- У оквиру урбанистичких планова треба утврдити нове локације за становање социјално угрожених група. Критеријуми за избор ових локација треба да буду: величина локације, могућност прикључења на инфраструктуре (вода, струја, канализација), близина јавних служби и јавног саобраћаја. Те локације треба да се налазе у подручјима која су погодна за становање и у еколошки здравом окружењу. Земљиште за нове локације треба да се обезбеди из републичког и општинског земљишног фонда, или кроз механизме преговарања и компензације. Ове локације треба да омогуће интеграцију, а да истовремено ни на који начин не подстакну сегрегацију или дискриминацију.
- У оквиру општинских стамбених стратегија треба наставити започету праксу дефинисања рањивих група које немају одговарајући приступ адекватним условима становања. Међу угроженим категоријама, потребно је истаћи Роме као посебну групу у складу са Законом о заштити права и слобода националних мањина ("Сл. Лист СРЈ", бр.11/02), као и специфичност њихових проблема. Нису сви припадници ромске популације укључени у категорију којој је потребно пружити помоћ код добијања одговарајућег стана. Та категорија обухвата само она лица код којих су присутни економски, социјални, здравствени или слични проблеми и то појединачно или у комбинацији.
- Локални органи треба да организују специјалну обуку ради оспособљавања својих кадрова за ефикасно решавање проблема Рома са становањем (види део о приоритетима).
- Државни органи власти треба да обезбеде сиромашним лицима пружање бесплатне правне помоћи, савета и заступања у свим врстама спорова о стамбеној проблематици, јер непостојање механизма правне помоћи озбиљно угрожава њихову способност да штите своја права или траже ефикасан правни лек, укључујући судско обештећење за ускраћена права на услове становања.

2.4.7. Препоруке у вези са деложацијом

Велики број Рома живи у бесправно подигнутим насељима, од којих нека постоје деценијама. У неким од ових насеља становницима се прети избацивањем, нека су порушена после одлуке локалних власти и нових корисника земљишта, а да њиховим становницима није обезбеђен алтернативни смештај. На локалном нивоу је потребно да се предузму одређени кораци у циљу избегавања тешких ситуација:

- Власти треба благовремено и превентивно да делују у случајевима бесправног запоседања простора (земљишта и објеката) како би се предупредило касније принудно избацивање. Ово је утолико пре потребно уколико се уочи да би бесправно запоседање могло да има масовни карактер.
- Власти треба да стално контролишу околности под којима је могуће извршити деложацију, проналазе алтернативе и пруже посебну заштиту социјално угроженим групама, укључујући Роме који су најугроженији оваквом праксом.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Опште начело треба да буде да се пре иде на избегавање деложације него на пресељење на другу локацију.
- Законским прописима о деложацији треба јасно да се одреди поступак за истеривање и укључи рок у коме станари треба да буду обавештени о предстојећем истеривању.
- Ако постоји могућност колективне деложације, држава, односно општина/ град треба да обезбеди одговарајућа алтернативни смештај пре него што се изврши деложација. У том случају могуће је позвати се на Закон о експропријацији који дозвољава експропријацију земље за решавање проблема категорије социјално угрожених лица.
- У случајевима када је пресељење најугроженијих група на другу локацију решење за деложацију, треба поред стамбених програма предвидети и социјалне програме и активности.
- За сиромашне и социјално угрожене Роме којима прети или који су жртве насилног избацивања треба обезбедити бесплатну правну помоћ. Тамо где правна помоћ није организована од стране државе, потребно је подстицати обезбеђивање правне помоћи и програма невладиних организација како би ту помоћ пружале.
- Ромима треба пружати тачна обавештења о њиховим правима и дужностима у вези са становањем. То треба да чине нарочито општински органи и службе надлежне за становање. Такође треба подстицати и подржавати удружења која помажу угроженим групама, посебно Ромима, у процесним стварима и програмима који се тичу питања становања.

2.4.8. Улога међународне заједнице

- Међународне организације и донатори треба да размотре могућност пружања финансијске подршке (кредити, зајмови, донације, итд.) за програме усмерене на побољшање насељске и стамбене ситуације Рома.
- Међународне организације треба да пруже помоћ државним органима када они нису у стању да изврше своје обавезе у области стамбене политике (стручна помоћ, програми обуке, итд.).

2.4.9. Улога локалне ромске заједнице

Улога локалне ромске заједнице се протеже по теми од финансија, преко планирања до изградње, а према областима од социјалног деловања, преко запошљавања до културе становања итд. Неколико кључних улога локалне ромске заједнице су следеће:

- Учешће у креирању концепата, програма, планова и оперативних пројеката који се тичу појединих ромских насеља у општини, или становања и насеља као једног сегмента општине кроз одговарајућа тела, радне групе или комисије које формира општина. У случајевима општина које имају већи број насеља потребно је да се ово учешће лоцира унутар активности ромских координатора у општини;
- Посебно је важно учешће у креирању буџета које треба да помогне у сагледавању алокације средстава која треба да буде реална како би се са једне стране задовољиле одређене потребе, и како се на другој страни не би изазвале негативне реакције;

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Јачање „иницијалних развојних језгара“ (група становника и породица појединих насеља) које могу да иницирају и повуку насељски развој. Од посебне важности је активна помоћ општинских ромских координатора. Представници насеља треба да буду укључени у све пројекте који се тичу животног оквира из кога они долазе;
- Јачање професионалних капацитета ромских активиста у сфери становања и насеља. Ово се првенствено односи на стицање потребних знања из области власништва, геодезије, катастра, урбанизма, легализације, али и на знања везана за системе грађења, самоградње и сл.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

3. Запошљавање

3.1. Правни оквир

3.1.1. Међународни правни оквир

Докумената Савета Европе, Савета Европске уније и Уједињених нација које садрже препоруке у вези с давањем нових економских овлашћења могу применити на ромску заједницу.³⁶ Те препоруке су узимане у обзир приликом писања овог поглавља. У ЕУ је утврђена Европска стратегија запошљавања (пратећи документи: Интегрисане смернице о реформама тржишта рада у земљама чланицама, Букурештанска декларација, Препоруке Европског савета и Међународне организације рада), која се конкретизује сваке године смерницама Европског савета за развој политике запошљавања.

Стратешки циљеви који су усвојени 2000. године и Лисабону су: пуна запосленост, квалитет и продуктивност рада, социјална кохезија, што заједно омогућава да Европска унија постане најконкурентија привреда на свету, стабилног и динамичког раста.

3.1.2. Национални правни оквир

Стратегије за запошљавање одређених социјалних група треба да буду у складу са националним стратегијама и програмима који имају за циљ да се развије привреда, повећа запосленост и смањи сиромаштво. Стога и ову стратегију треба посматрати у контексту националних стратешких докумената као што су: Национална стратегија запошљавања 2005-2010., Национални Акциони план запошљавања 2006-2008., Стратегија за смањење сиромаштва у Србији, Стратегија развоја малих и средњих предузећа и предузетништва 2003-2008., Стратегија развоја малих и средњих предузећа и предузетништва 2008-2012., Стратегија привредног развоја 2006-2012., Стратегија регионалног развоја, Стратегија средњег стручног образовања и Стратегија образовања одраслих.

Да би се остварила имплементација свих стратешких докумената који препознају специфичну проблематику Рома и њихов положај на тржишту рада, неопходан је потпун консензус и ангажовање институција и органа Владе, послодаваца, синдиката, органа локалне самоуправе и осталих партнера.

³⁶ Види, између осталог, Савет Европе, Комитет министара, Арх. (2001) 17 Препорука о унапређењу економског положаја и запошљавања Рома/Цигана и лица без сталног боравка у Европи; Савет Европе, МГ-С-РОМ (99)5рев, Економски проблеми и проблеми запошљавања с којим се суочавају Роми/Цигани у Европи; Савет Европске уније, Директива Савета 2000/43/ЕЦ од 29. јуна 2000. за примену начела равноправног третмана лица без обзира на расно и етничко порекло; Положај Рома у земљама кандидатима: Основни документ; Руководећа начела за побољшање положаја Рома заснована на препорукама Групе стручњака-Рома/Цигана Савета Европе као и на препорукама високог комесара ОЕБС за националне мањине, које је усвојила Европска унија (Група ЦОЦЕМ) на самиту у Тампереу, децембар 1999; Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (Чл. 6).

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

3.2. Опис стања

Основно обележје друштвено-економског положаја Рома је низак степен економске активности, висока незапосленост и готово стопостотна искљученост Рома из јавних институција. О овоме упечатљиво говоре подаци из Пописа становништва 2002. године: у укупном броју Рома по којима је само 27,2% економски активно, а у узрасту радно способних налази се 58,2% Рома.

Подаци о броју укупно запослених Рома у државној и локалној администрацији, говори о институционалној дискриминацији. У јавним и државним предузећима готово да их и нема. Нема запослених Рома у Националној служби за запошљавање. Нема посебних Фондова за развој предузетништва код Рома на републичком, покрајинском и локалном нивоу. Нису довољно јавна средства која је на различите начине Влада Србије, добила од међународних организација за смањење сиромаштва и запошљавање Рома. Акциони план запошљавања Рома у оквиру Декаде Рома који је усвојила Влада Србије још увек се не спроводи системски и не постоји јасно опредељена буџетска ставка за предвиђене мере. Нема институционализоване сарадње ромских невладиних организација и државних органа.

Сива економија је област у којој су Роми најчешће радно ангажовани. Ниска стопа економске активности Рома последица је: економске културе, друштвено-економске заосталости, изразитих политичких баријера у запошљавању и одређеног скупа демографских чинилаца. Ромска популација је изразито млада, са надпросечним учешћем младих до 15 година. Заступљеност старих 15 и више година у укупној популацији Рома износи 58,3%. Ниска економска активност становништва, веома млада старосна структура ромске популације и велики удео издржаваног становништва представљају кључне чиниоце одржавања и продубљивања разлика и, може се рећи, социо-економског јаза између Рома и већинског народа. Удео издржаваних лица у ромској популацији је 60%, а код већинског народа 36,6%.

Роми су ван система запошљавања, нису легално економски активни и махом се воде као незапослени. Ипак, Роми се налазе на тржишту радне снаге најтеже и најопасније послове, по најнижој цени. Сакупљачи секундарних сировина су једна од експлоатисанијих група радника са најнижим ценом рада. Потребно је да држава препозна овакав вид рада као легитимну врсту делатности.

Роми живе у немаштини и већина јесте на граници егзистенције. Чак и оне породице које су ранијих година биле интегрисане у заједницу и живеле у стамбеним зградама, са родитељима који су били запослени и образовани, сада се враћају у неформална насеља, јер су породице многочлане, у којима је већина незапослена.

Због транзиционих процеса, реадмисије, великог броја интерно расељених, протекле године карактерише још драматичнији пад животног стандарда Рома.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Уз ниски образовни статус Рома и недостатак инвестиција, као и стагнацију у економском развоју, у наредном периоду неће се битније поправити положај Рома. Поред "старих сиромаша", који су ван света рада, појавиће се и "нови сиромаси", долазеће генерације Рома, који једноставно неће бити припремљене за сурову утакмицу на тржишту рада.

Већина ромских домаћинстава ограничена је на следеће изворе прихода: сезонске радове у пољопривреди и грађевинарству, рад у сивом сектору, сакупљање секундарних сировина, дознаке из иностранства и социјалну помоћ од државе.

Два основна фактора која могу доприносити неповољном положају Рома на тржишту рада и који ограничавају већину њих на ниско плаћена и привремена занимања јесу: низак ниво образовања и стручне обуке и дискриминација од стране неких потенцијалних послодаваца.

С обзиром на поменути ситуацију и актуелне процесе могу се очекивати нове илегалне миграције у земље Европске уније, уколико се не створи свеобухватни и реални програм економског оснаживања Рома.

Треба нагласити да се Ромкиње суочавају с "двоструком дискриминацијом": дискриминацијом већинске популације, те дискриминацијом унутар самог ромског друштва. То их још више гура на маргине економског друштва.

3.3. Постојеће и досадшње иницијативе

У складу са стратешком оријентацијом Србије за прикључивање ЕУ, Влада Србије је донела Националну стратегију запошљавања за период 2005.-2010., која се ослања на смернице Европске стратегије запошљавања и Национални акциони план запошљавања (НАПЗ) за период 2006-2008. који утврђује оперативне мере и активности за примену Стратегије запошљавања и ослања се на друга стратешка документа Србије.

У другој половини 2006. године усмерене су на ромску заједницу, неке државне и локалне иницијативе које, у оквиру пројеката Националне службе за запошљавање (НСЗ) и програма јавних радова, финансира Влада Србије. Примењују се мере афирмативне акције код добијања средстава Националне службе запошљавања за samozapoшљавање и започињане сопственог бизниса. Укљученост Рома у постојеће мере активне политике запошљавања је све већа у појединим градовима (јавни радови, samozapoшљавање, клубови за тражење посла, обуке за активно тражење посла и тренинг за самоефикасност). НСЗ спроводи и програм информатичке обуке и обуке за стране језике за познатог послодавца, за незапослене, а евидентирани Роме. Потребно уз је свеобухватну анализу финансирати целокупни процес економске интеграције Рома који има јасну и доходовну компоненту.

Светска Банка и Европска агенција за реконструкцију су финансирани пројекте за доходовне активности. Институт Отвореног друштва је спроводио програм мониторинга процеса примене Акционог плана запошљавања Рома у оквиру Декаде Рома. Програмом су се давале

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

донације за пружање стручне обуке, подржавали пројекти занатства и обучавали Роми да гаје стоку и примењују ефикасније начине прикупљања секундарних сировина.

3.4. Препоруке

Опште

- У општа истраживања, као што је Анкета животног стандарда, укључити и узорке интегрисаних, као и узорке ромских домаћинстава из ромских насеља, како би се добили репрезентативни и упоредиви подаци о запослености и социо-економском положају ромске популације.
- Доследно примењивати Национални Акциони план за запошљавање 2006-2008. који предвиђа запошљавање Рома, по динамици од 500 запослених годишње.
- Локалним самоуправама и локалним филилијалама Националне службе за запошљавање треба дати већа овлашћења и обавезе у креирању и предлагању програма за Роме.
- Међународне организације треба да подрже запошљавање Рома кроз алоцирање специјалних програма и фондова за ту сврху, додатно имајући у виду број лица која ће бити враћена у Србију из земаља ЕУ, а на основу потписаних уговора о реадмисији предложених програма за које ће гарантовати Влада Србије.
- Приликом реализације мера активне политике запошљавања наставити са праксом примене афирмативне акције.
- Роми треба да учествују у изради, примени и надгледању програма и пројеката на свим нивоима, нарочито када се доносе планови дугорочног развоја локалних самоуправа.
- Приликом креирања мера посебну пажњу посветити посебно осетљивим категоријама унутар ромске заједнице као што су ИРЛ, повратници по основу споразума о реадмисији, жене, млади, особе са инвалидитетом и др.
- Санкционисати правна и физичка лица која врше дискриминацију приликом запошљавања.
- Потребно је међусобно информисање о покренутим програмима и ефектима реализације.

Повећање запошљивости

- Стручну обуку треба усредсредити на професије за којима постоји потреба на локалном тржишту и на професије које доносе стваран приход.
- Наставити и проширити реализацију пројекта Функционално основно образовање одраслих Рома.
- За период обучавања због апстиненције од свакодневне радне активности, алоцирати средства за њихове породице у виду стипендије.
- На основу Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености спровести програм остваривања субвенција за послодавце који запосле Роме.
- Подизање мотивације ромске популације за активно тражење посла.
- Обуке у вези са деловањем синдикалних, струковних и задружних удружења.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Предузетништво

- Стратегија развоја малих и средњих предузећа треба да се усредсреди на структурну подршку ромским предузетницима, на стварање и развој малих и средњих предузећа чији су власници Роми.
- Унапредити предузетништво код Рома кроз: формирање микрокредитне организације за подстицање економског развоја Рома; уређење области микрокредитирања уважавајући реалне капацитете породице, појединца и других околности; развијање механизма подстицања породичног бизниса од стране локалне самоуправе; обезбеђивање подршке Ромима ангажованим у сивој економији, нарочито у области сакупљања секундарних сировина у смислу регистрације делатности, остваривања радних и права из здравствене заштите; давање изузетно повољних кредита или бесповратних средстава за опремање радног места.
- Потребна је боља координација између надлежних министарстава, локалних самоуправа и њихових општинских Савета за запошљавање и микрокредитних организација нарочито у области рециклаже и управљања комуналним отпадом, а у циљу охрабривања и финансијског јачања индивидуалних сакупљача секундарних сировина и њихових удружења.

Запошљавање у јавним службама

- Повећати број запослених Рома у локалним и државним институцијама, укључујући запошљавање Рома са вишом и високом школском спремом у јавној администрацији, нарочито младих старости до 35 година и запошљавање по једног до два Рома у филијалама НЗС у градовима где је више од 5.000 Рома.

Јавни радови

Наставити са спровођењем програма јавних радова уз примену принципа афирмативне акције и одрживости покренутог програма.

Приоритети за 2009-2010. годину:

Приоритете треба усредсредити на пет области:

- Повећање броја Рома запослених у републичкој и општинској управи;
- Интеграцију и реинтеграцију у тржиште рада:
 - Запошљавање Рома, као и успостављање одрживог и стабилног тренда раста запослености Ромске популације.
 - Подршка послодавцима који запошљавају Роме; бесповратни кредити, субвенције за послодавца – за опремање радних места, подршка предузетништву и унапређење услова за отпочињање сопственог бизниса...
- Програми развоја предузећа и задруга за Роме,
- Обука; преквалификација и доквалификација незапослених Рома,
- Сензибилизација запослених у филијалама Националне службе за запошљавање за рад на овим питањима.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

4. Специфична ситуација расељених лица

4.1. Правни оквир

4.1.1. Међународни правни оквир

Руководећа начела о расељеним лицима Уједињених нација – пружају јасан и користан оквир за бављење питањима расељених лица.

4.1.2. Национални правни оквир

Национална стратегија решавања питања избеглих и интерно расељених лица (ИРЛ) усвојена је 2002. и садржи решења која су превазиђена или нису у функцији.

4.2. Опис стања

Почетком 2008. године на територији Републике Србије има приближно пола милиона избеглица и интерно расељених лица, и наша земља је у самом врху листе држава у Европи по броју лица која су напустила своје домове услед прогона. У Србији се налази 209 722 интерно расељених лица са Косова и Метохије међу којима је евидентирано 22 806 Рома. Поред овог броја још око 20 000 лица налази се у интерном расељењу унутар Косова и Метохије.

На интерном попису који је на Косову радила држава 1997. године било је око 98 000 Рома, процене су да је са КиМ расељено 70-80% ромске популације и да према подацима привремених косовских институција данас на КиМ живи око 18 000 Рома. По подацима различитих истраживања и евиденција међународних и домаћих организација, 40 000 до 50 000 расељено је у друге делове Србије, а остатак у друге делове региона и у Западну Европу. Не постоје поуздани подаци о даљем кретању Рома расељених са КиМ који су прво дошли у Србију, а затим отишли углавном у земље Западне Европе.

Услови у којима живе расељени Роми у Србији су веома лоши, а мали број Рома који живе у колективним центрима. У Београду и другим градовима у Србији многи расељени Роми живе у неформалним насељима те често зависе од помоћи невладиних ромских и међународних организација. Услед реализовања урбанистичких планова често се Роми исељавају из неформалних насеља, без икакве надокнаде или решавања њиховог стамбеног питања. Непоседовање личних документима отежава приступ систему образовања деце расељених Рома, чија је ситуација у том погледу гора него ситуација друге ромске деце. Други проблем с којим се сусрећу деца расељених лица јесте језичка препрека: многи од њих говоре само албански и/или само ромски.³⁶

³⁶ Види Поглавље 1 о образовању.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Усвајањем измена и допуна Закона о републичким административним таксама 2005. године, које смањују за 70% републичке таксе за избеглице и ИРЛ који траже издавање докумената из матичних књига, допринело се лакшем стицању основних докумената, а самим тим и приступу свим осталим правима ових угрожених група.

Што се тиче повратка интерно расељених лица - Рома - на Косово и Метохију, након осам година присуства међународне администрације у Покрајини, он је симболичан. Да би се број повратника значајније повећао, међународна заједница мора да обезбеди све потребне предуслове за одржив повратак расељених, тј. добровољан, безбедан и достојанствен повратак уз омогућен приступ свим припадајућим правима кроз поштовање и доследну примену свих међународно признатих стандарда.

Што се тиче остваривања права интерно расељених лица на Косову и Метохији, присутни су многи проблеми. Да би ова лица остварила своја права потребни су им многи документи која морају да „ваде“ на Косову и Метохији: власнички листови, копије катастарских планова, дипломе и потврде о образовању, документација о школовању, оверене копије возачких дозвола, потврде и решења о пензији, здравствене књижице, уговори о куповини станова, потврде да не поседују некретнине, решења о наслеђу, судске пресуде, доказ да нису починили кривична дела... Несигурна безбедносна ситуација на Косову и Метохији отежава одлазак ових лица тамо да би поднели захтев за издавање неопходних докумената од стране Косовских привремених институција. Мали број невладиних организација пружа правну помоћ у прибављању докумената овим лицима. Све то изискује знатна финансијска средства која ова лица немају.

Роми интерно расељена лица се и данас суочавају са бројним проблемима у вези са коришћењем својих имовинских права на КиМ. Још увек је велики број узурпираних стамбених јединица, пољопривредног земљишта и пословних простора од стране нелегалних корисника, и процес реституције се изузетно споро одвија.

4.3. Препоруке у вези са Ромима расељеним лицима

Препоруке које следе, односе се на посебне проблеме расељених Рома и додатак су препорукама садржаним у другим поглављима овог документа.

- Обзиром да је стање на КиМ и даље несигурно, расељеним лицима, укључујући Роме, треба омогућити-онимакојинемогуилинежеледасеврате,акотожелемогућност да се интегришу у Србију. Власти треба да предузимају мере које ће поспешити тај процес.
- Расељени Роми треба да се упознају са својим правима и да буду информисани о политици у вези с повратком и о стању на КиМ, те о активностима тамошњих ромских заједница. Такве информације би им олакшале да доносе одлуке о повратку. Представници Рома треба да буду укључени у све аспекте програма повратка на Косово, укључујући разговоре између УНМИК-а и српских власти.
- Треба спровести нову регистрацију расељених Рома у сарадњи са невладиним организацијама. Комесаријат за избеглице треба да у сарадњи са Министарством са

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

људска и мањинска права, УНХЦР-ом и невладиним организацијама створи базу података у вези са расељеним Ромима.

- Сви документи, укључујући карте за регистровање расељених лица треба да буду доступне свим расељеним лицима с КиМ, без обзира на место становања и без обавезе добијања изјаве власника стана у којима живе. То посебно треба да се односи на расељене Роме који живе у општини у коју нису пресељене матичне књиге с КиМ. У таквим случајевима општине треба да сарађују како би се избегло да расељена лица путују до града где су смештене матичне књиге.
- Расељеним лицима треба омогућити бесплатну правну и административну помоћ (било преко општинских канцеларија за правну помоћ или, додатно, преко невладиних организација) како би им се помогло да решавају проблеме.
- Обезбеђивање учешћа ИРЛ у програмима који се покрећу на основу акционих планова у другим областима - образовање, становање, здравство, запошљавање и социјалну заштиту.
- Влада Републике Србије треба да са релевантним министарствима понуди решења за интерно расељена и избегла лица на регионалном нивоу.
- Општинске власти, у складу са могућностима, треба да помогну да се обезбеди пристојан боравак расељеним Ромима³⁷.

Потребно је урадити ревизију Националне стратегије решавања проблема избеглица, прогнаних и расељених лица у којој би се у оквиру решавања питања социјално најугроженијих група идентификовала и питања Рома.

³⁷ Види препоруке у Поглављу II. 2. о становању

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

5. Питање повратка на основу споразума о реадмисији

5.1. Правни оквир

Република Србија је до сада закључила уговоре о реадмисији са 17 земаља Западне Европе. Јединствени споразум о реадмисији између Европске уније и Републике Србије ступио је на снагу 01.01.2008. године. Билатерални уговори, као и Јединствени споразум регулише услове и инструменте враћања људи, којима је истекао законски основ боравка, а на захтев једне од земаља уговорница.

5.2. Опис стања

Десетине хиљада Рома је током последњих петнаест година напустило Србију у потрази за уточиштем у земљама Западне Европе. Већина је поднела захтев за азил. Највећи број наших грађана тада је добио привремену заштиту од стране земље у којој је потражио уточиште. Ова лица се враћају у Србију било насилним путем, дакле депортацијом или у оквиру тзв. мандатног повратка, који се оцењује као добровољан повратак, тј. повратак на који лице или породица пристаје.

Процена Савета Европе из 2003. године јесте да ће из западно-европских земаља бити враћено од 50 000 до 100 000 људи, држављана Србије. Највећи број из Немачке 30 000, затим Холандије 12 000, Белгије 3 000, Швајцарске 3 000, Луксембурга 3 000. Овај број је вероватно и већи, јер се према подацима Владе Немачке у илегалном статусу налази чак 100 000 од укупно 600 000 грађана Србије, који бораве у тој земљи.³⁸ Међународне организације које делују у Србији, као и цивилни сектор додаје на процену Савета Европе да би број оних који би требало да буде враћен у Србију и до 150 000.

МУП Републике Србије процењује да је до сада враћено 18 000 наших држављана, а очекује се повратак још најмање 47 000. Стварни број лица која су враћена или ће бити враћена из Западне Европе се не зна.

Владе Републике Србије оформила је Канцеларију за реадмисију. Подаци које прикупља ова канцеларија говоре да је од укупног броја враћених по споразуму о реадмисији, најмање 65-70% припадника ромске националне мањине.

Приликом депортовања, многим нашим држављанима, кршена су и основна људска права: нису имали могућност да понесу лична документа, документа о образовању деце, у процесу реадмисије забележено је низ случајева раздвајања породице, враћања болесних лица, деце до навршених 12 месеци, деце којима је неопходна посебна здравствена нега. Значајно је нагласити да, поред отежаног прибављања личне документације за одрасле, деци бива ускраћено основно право на школовање.

³⁸ Извештај Групе 484 Повратак из западне Европе грађана Србије и Црне Горе којима је одбијен захтев за азил или укинута привремена заштита, Јул, 2005.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Следећи проблем на који наилазе ове породице је пријава деце по повратку у Србију. Наиме, један број деце рођене у земљама Западне Европе није уписан у матичне књиге ни земље у којима су рођени ни у матичне књиге Републике Србије. Процедура накнадног уписа, прво у земљи рођења, а потом и код нас, траје дуго, изискује додатне трошкове.

У циљу што брже и успешније реинтеграције повратника по реадмисији, израђен је *Приручник за поступање у оквиру интеграције повратника по реадмисији*, намењен представницима институција на локалном нивоу. Са циљем потпуног и правовременог информисања самих повратника, израђен је *Информатор за повратнике по реадмисији* на српском, ромском, немачком, холандском и енглеском језику. Обе публикације послате су локалним самоуправама у Србији и граничним прелазима.

Влада Републике Србије основала је Савет за реинтеграцију повратника по реадмисији.

5.3. Препоруке

Усвајање нацрта Стратегије за реинтерграцију повратника по реадмисији заједно са акционим планом који предвиђа конкретне активности, а који укључују и следеће препоруке и мере:

Опште препоруке:

- Сарадња са земљом из које повратници долазе је предуслов за остваривање одрживог и трајног повратка. Међународна заједница и владе држава требало би да успоставе политичку, финансијску и економску подршку и адекватне гаранције заштите за одржив повратак кроз програме реинтеграције.
- Потребно је развити програме који имају циљ да припреме одбијеног тражиоца азила за добровољан повратак и интеграцију у Србији и који укључују програме обуке за запослење и стручно усавршавање. Потребно је обухватити покривање трошкова транспорта и пружања новчане помоћи.
- Потребно је да се уговорима о реадмисији поставе гаранције за повратак који је транспарентан и одвија се у пуној безбедности и достојанству. То значи гаранције против враћања особе на територију где би њен живот или слобода били угрожени и гаранције да ће права повратника бити остварена кроз пројекте реинтеграције. Процедуралне гаранције морају да се примењују на индивидуалној основи, а када се ради о масовном враћању људи, специфичне гаранције морају да постоје за посебно угрожене групе, као што је случај са припадницима националних мањина са Косова и Метохије.
- У сваком случају треба водити рачуна о најбољем интересу детета у складу са чланом 3 Конвенције УН о правима детета. Треба озбиљно размотрити могућност одлагања враћања до тренутка када ће се без сумње успоставити да ће најбољи интерес деце или других угрожених група бити остварен кроз повратак у Србију. Уколико не постоји могућност да се у разумном временском периоду обезбеди поштовање њихових потреба у њиховом најбољем интересу, треба размотрити могућност давања сталног боравка.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Повратак деце мора да буде ограничен само на случајеве када је то у њиховом најбољем интересу, ради спајања са породицом или хранитељем.
- Програми повратка морају да се одвијају у складу са принципом спајања породице.
- Враћање у друге делове земље (Internal Flight – Алтернатива интерне заштите) не треба листовим примењивати јер постоји велика могућност да се повратник суочи са бројним проблемима у интерном расељењу и стога повратку треба да претходи оцена да ли делови земље у које се враћа пружају пуну физичку и правну заштиту, могућност остварења права и приступ јавним услугама.
- Програми реинтеграције треба да обезбеде појединцима информације и савете како да остваре своја права и обавезе и у земљи пријема и у Србији.
- Све институције на локалу треба да успоставе координацију по питању решавања проблема повратника и добију информације о специфичностима њихових потреба.
- Повратницима треба омогућити право на уживање имовине ослобађањем од плаћања царина и других дажбина за добра за личну употребу.
- Реаговање на случајеве дискриминације у процесу реадмисије.

Становање

- Успоставити прихватне центре као интервентне и временски орочене видове привременог колективног смештаја.
- Потребно је организовати смештај за повратнике бескућнике и омогућити пријаву пребивалишта онима који сада немају легалан основ за то.
- Потребно је укључити повратнике у програме стамбеног збрињавања, социјалног становања, алтернативне облике стамбеног збрињавања, као што је откуп напуштених домаћинстава, заједнички живот са старачким домаћинствима, итд.
- Обезбедити додатна средства општинама са значајним бројем поватника по реадмисији у циљу решавања стамбеног питања и побољшања услова живота у заједницама у које се повратници интегришу.

Образовање

- Потребно је организовати програме стручног оспособљавања који ће помоћи повратницима да нађу посао и да се адаптирају на нове услове.
- Потребно је донети упутство школама за обавезан упис деце повратника, омогућити нострификацију школских докумената и помоћ у прибављању школских докумената из иностранства.
- Помоћ деци која не владају језиком и писмом на коме се одвија настава у школи.
- Омогућавање континуираног наставка учења страног језика којим су деца до повратка владала (немачки, енглески, француски, дански, холандски и др.).

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Запошљавање

- Подстицати Националну службу за запошљавање да прикупи релевантне податке, узимајући у обзир потребе и проблеме повратника као и њихову квалификациону структуру.
- Подстицати Националну службу за запошљавање да дефинише мере за промовисање активног запошљавања повратника.
- У сарадњи са међународном заједницом и невладиним сектором дефинисати и имплементирати краткорочна прелазна решења која би омогућила привремену подршку повратницима и стварање финансијски одрживих модела привређивања у првој фази процеса прилагођавања новим условима живота.
- Установити форум за размену најбољих искустава из праксе градова и општина које су већ обезбедиле неке услове и капацитете за радну интеграцију повратника.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

6. Лични документи

6.1. Правни оквир

Право на правни субјективитет, односно право да особа буде призната пред законом је основно људско право и предуслов за уживање свих осталих права гарантованих домаћим и међународним законодавством.

6.1.1. Међународни правни оквир

Држава има обавезу да призна свако људско биће као правни субјекат што је дефинисано бројним међународним документима које је Србија ратификовала, као што су Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Универзална декларација о људским правима и др.

Према члану 20 Водећих принципа о интерној расељености Уједињених нација: “Свако људско биће има право да у свим околностима буде признато као личност пред законом... Да би интерно расељена лица стварно уживала ово право, органи власти дужни су да им издају сва потребна документа неопходна за уживање и коришћење њихових законских права, као што су путне и личне исправе, изводи из матичне књиге рођених и венчаних. Власти ће омогућити издавање нових докумената или замену оних докумената која су изгубљена у току расељења, без постављања нерационалних услова, као што је упућивање у место пребивалишта ради прибављања тих или других потребних докумената“.

6.1.2. Домаћи правни оквир

Држава има обавезу да призна свако људско биће као правни субјекат, што је формулисано у Уставу Републике Србије (члан 37).

6.2. Опис стања у вези с личним документима

И поред наведених законских обавеза Влада Србије, Министарство за државну управу и локалну самоуправу, Министарство унутрашњих послова, Министарство за рад и социјалну политику, као и судство понекад не успевају да омогуће пуну реализацију ових права одређеном броју грађана, не отклањајући препреке које би олакшале приступ личним документима.

Велики број Рома се суочава са озбиљним препрекама у уживању њихових права да буду признати пред законом и да поседују документа. Без личних докумената, они су правно невидљиви и спречени да остваре елементарна људска права, као што су право на здравствену заштиту, социјално старање, образовање, рад и остала права.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Посебно су угрожени Роми са Косова, који поред тога што немају лична документа, немају признат ни статус интерно расељеног лица. Социјално угрожени Роми који имају проблем у приступу личних докумената могу се поделити на четири категорије:

- Расељени Роми са КиМ;
- Роми пореклом из руралних средина и неразвијених крајева Србије настањени у нелегалним насељима;
- Роми рођени на територији бивших република СФРЈ;
- Роми повратници из западноевропских држава, по основу споразума о реадмисији.

Чини се да не постоје прецизни статистички подаци када је у питању тачан број Рома који немају лична документа. Истраживањима која је у Београду спровео OXFAM установљено је да велики проценат Рома нема важеће документе, а 39,5 % нема исправне личне карте.³⁹ Поред тога, 56 % расељених Рома нема расељеничке легитимације.

Разлози за овакво стање су многоструки и међусобно повезани:

- Немарност и незаинтересованост одређеног броја Рома да пријављују рођења деце, склапање брака или пресељење.
- Сложене и компликоване процедуре за издавање личних докумената.
- Неуједначена пракса органа управе у спровођењу поступка накнадног уписа у матичну књигу рођених, као и судова у поступку утврђивања чињенице рођења.
- Недостатак свести код ромске популације о потреби уписа у матичне књиге рођених, као и недостатак информација о поступку уписа у матичне књиге. Тешкоће са уписом у матичну књигу рођених се преносе генерацијски: родитељи који нису уписани у матичне књиге рођених не могу пријавити рођење своје деце која, опет, не могу уписати своје потомке.
- Проблеми у вези с држављанством лица која још увек поседују документе (нпр. пасоше) бивше СФРЈ - посебно када та лица живе у иностранству.
- Одсуство поверења у органе власти, а посебно страх да се обрати полицијској станици за издавање личне карте.
- Трошкови и тешкоће у вези с добијањем потребних исправа у неком другом региону - посебно за интерно расељена лица с Косова која бораве у местима удаљеним од матичних служби које воде измештене матичне књиге са Косова.
- Немогућност пријаве боравишта или пребивалишта за лица која живе у нелегалним насељима.
- Недовољна сензибилност запослених у надлежним органима за потребе ромске популације.
- Недовољна флексибилност органа власти да се прилагоде ситуацији у којој се налазе Роми.

³⁹ *Начини обезбеђивања средстава за живот Рома у београдским насељима*, Истраживање АРГУМЕНТА по наруџби OXFAM -а, Београд, децембар 2001.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Непостојање добре воље код органа власти да се правно регулише питање признавања правног субјективитета, односно накнадног уписа у матичне књиге рођених на ефикасан и флексибилан начин.

Упис чињенице рођења представља први корак којим држава признаје постојање неког лица. Игнорисање обавезе уписа ускраћује читав низ људских права које држава гарантује својим грађанима. Лице, које није уписано у матичну књигу рођених, не може да добије бесплатну здравствену заштиту и услуге социјалног старања, затим да буде усвојено, да се упише у школу, запосли, докаже своју старост, породичне везе и држављанство, гласа, ступи у брак, отвори рачун у банци, поседује непокретну имовину и напусти земљу.

У пракси, Роми наилазе на велике потешкоће приликом обраћања надлежним органима са захтевом за накнадни упис у матичну књигу рођених. Разлози за потешкоће су непостојање прописа који би искључиво регулисали ову материју и двосмисленост постојећих прописа, што доприноси пасивности и сталном пребацивању надлежности/одговорности између органа управе и судова.⁴⁰

Поред тога, постоји страх код органа власти од злоупотребе стицања више идентитете, уместо да имају страх од лица која се налазе на њиховој територији без идентитета..

6.2.1.Анализа поступка издавања личних докумената⁴¹

6.2.1.1.Прво пријављивање

Прво пријављивање се врши обично при рођењу. У случају да је дете рођено у болници, болница издаје отпусну листу новорођенчета у којој се уписују имена родитеља на основу њихових здравствених књижица. Родитељи са отпусном листом одлазе у општински орган територије где је дете рођено да би се дете пријавило у матичну књигу рођених и матичну књигу држављана⁴². Општински органи поред отпусне листе траже и друга документа: Уверење о држављанству за оба родитеља не старије од 6 месеци; Извод из матичне књиге венчаних или извод из матичне књиге рођених ако су родитељи невенчани; Важеће личне карте.

Уколико родитељи немају документа, а мајка нема ни здравствену књижицу поступак се знатно отежава. Болница одбија да прими трудницу или тражи новац за порођај. Службеници у општини одбијају уписивање детета и траже да родитељи претходно обезбеде документа.

⁴⁰ Извештај невладине организације „Praxis”, ”Приступ личним документима за интерно расељена лица у Србији”, фебруар 2007. - www.praxis.org.yu

⁴¹ Текст “Роми и право на правни субјективитет у Србији” – Петар Антић

⁴² Према чл. 3. Закона о јединственом матичном броју грађана деци рођеној после 31. децембра 1978. године, матични број одређује надлежни општински орган по месту рођења детета. ("Сл. гласник СРС", бр. 53/78, 5/83, 24/85 и 6/89 и "Сл. гласник РС", бр. 53/93, 67/93 и 48/94)

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Уколико родитељи немају документа и нису уписани у матичне књиге потребно је да покрену поступак доказивања свог идентита. Међутим они не добијају савет како да реше проблем, а не постоји ни јединствена пракса за решавање овог проблема. Према чл. 13 Закона о Држављанству Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 135/2004) *Дете рођено или нађено на територији Републике Србије (нахоче) држављанство Републике Србије рођењем стиче ако су му оба родитеља непозната или непознатог држављанства или без држављанства или ако је дете без држављанства. У пракси се не примењује ова одредба.*

Уколико се упис имена у матичну књигу врши након два месеца од рођења потребно је општинском органу територије где је дете рођено поднети захтев странке; Извод из матичне књиге венчаних за родитеље издат после рођења детета; Уверење о држављанству; Копије личних карата и доказ о уплаћеној такси. Након уписивања детета у матичне књиге, родитељи су дужни да пријаве детету пребивалиште у Министарству унутрашњих послова. Ово представља проблем за лица која живе у нелегалним насељима и не могу да докажу легалан основ становања који представља услов за пријаву пребивалишта.

6.2.1.2. Пријава пребивалишта

Евиденције пребивалишта, промене адресе стана и боравишта грађана, води општински орган унутрашњих послова. Пребивалиште грађана и промена адресе стана евидентира се у евиденцији о издатим личним картама, које уједно служе као евиденције пребивалишта, или се о томе води посебна евиденција. Контролу у вези примене прописа о пријављивању и одјављивању пребивалишта и боравишта грађана односно пријављивања промене адресе стана, врше органи унутрашњих послова.

Према Закону о пријави пребивалишта и боравишта грађана, чл. 5 *од грађанина се може затражити да покаже личну карту или другу исправу на основу које се може утврдити његов идентитет или доказати друге чињенице од значаја за пријављивање односно одјављивање.*

Под другом исправом подразумева се нарочито уговор о коришћењу стана, власнички лист, уговор о подстанарском односу, изјава подносиоца пријаве о намери да стално живи у месту које је пријавио као ново пребивалиште.

6.2.1.3. Лична карта

„Личну карту издаје на прописан начин Министарство надлежно за унутрашње послове. Лична карта се издаје на лични захтев. Држављанин старији од 16 година живота, који има пребивалиште на територији Републике Србије дужан је да има личну карту. Право на личну карту има и држављанин Републике Србије старији од 10 година живота. Лична карта издаје се на прописаном обрасцу у који се уносе подаци о имаоцу те исправе: презиме, име, по, дан, месец и година рођења, место, општина и држава рођења, јединствени матични број грађана, датум издавања личне карте са роком њеног важења, као и слике биометријских података имаоца исправе (фотографија, отисак прста и потпис). Уз захтев за издавање личне

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

карте ставља се на увид раније издата лична карта, извод из матичне књиге рођених, уверење о држављанству и друге исправе из којих се могу утврдити идентитет лица коме се издаје лична карта, односно којима се доказују подаци из тог захтева. Надлежни орган је дужан да изда личну карту у року од 15 дана од дана подношења захтева, а у хитним случајевима или из других оправданих разлога и у краћем року. Чланом 29. и 30. Закона о личној карти прописано је да ће се казнити за прекршај лице које супротно утврђеној дужности нема личну карту, које у одређеном року не поднесе захтев за издавање личне карте, које не носи личну карту а дужно је да има, као и у другим случајевима прописаним Законом.⁴³

6.2.1.4. Здравствена књижица

Право на здравствену заштиту у Србији зависи од пријаве пребивалишта, а остваривање тог права се уређује Законом о здравственој заштити и Законом о здравственом осигурању. Право на здравствену заштиту остварује се на основу здравствене књижице која мора бити оверена од стране надлежног органа. Закон о здравственој заштити у чл. 7 одређује да одређене категорије лица, међу којима су деца до навршене 15 године и труднице, уживају посебну заштиту и да имају право на здравствену заштиту и када су здравствено неосигурана. У пракси, установе здравствене заштите траже на увид оверену здравствену књижицу, а за оверавање књижице је потребна пријава пребивалишта. У прописима није прецизирано да посебно заштићене категорије становништва могу да уживају ово право и када су здравствено неосигурана, а да то подразумева и без поседовања здравствене књижице.

6.2.1.5. Радна књижица

Поседовање радне књижице је неопходно за заснивање радног односа и за пријаву у Националној служби за запошљавање. Према чл. 5 Правилника о радној књижици, захтев за издавање радне књижице незапослено лице подноси надлежном органу општинске управе према месту његовог пребивалишта, а запослени према месту његовог запослења. Документи који су потребни за издавање радне књижице су: Захтев попуњен у два примерка на прописаном обрасцу незапослени подноси у општини према месту пребивалишта, а запослени према месту запослења; Радна Књижица непопуњена; Лична карта; Доказ о стручној спреми – оригинал; Уверење о држављанству.

Права која се обезбеђују Законом о запошљавању и осигурању за случај незапослених односе се на оне који се воде на евиденцији незапослених. С обзиром на то да у неформалним ромским насељима, Роми не могу да пријаве пребивалиште због нелегалног основа становања они не могу ни да се пријаве Националној служби за запошљавање и остваре права као незапослена лица.

⁴³ Закон о личној карти («Сл.гласник РС», бр. 62/06), април, 2008.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

6.2.1.6. Поступак обнове и накнадног уписа у матичне књиге

У случајевима када лица нису никада уписана у матичне књиге или су матичне књиге уништене или нестале, потребно је покренути поступак накнадног или обнове уписа у матичне књиге, односно поступак утврђивања чињеница рођења, смрти и венчања. У таквим случајевима, када се лица сама обрате за помоћ органима управе надлежним за вођење матичних књига не добијају адекватан савет. При томе, у Србији не постоји уједначена пракса и тумачење како органа управе тако и судских органа.

Ставови судских и органа управе у вези са утврђивањем чињенице рођења, смрти и венчања се разликују по следећим питањима: Да ли се ове чињенице утврђују у судском или управном поступку?, Да ли се ове чињенице утврђују у ванпарничном или парничном поступку? и Да ли се месна надлежност судова утврђује према месту боравишта или месту пребивалишта расељених лица?

6.3. Постојеће и досадшње иницијативе

У оквиру регионалног програма „Подршка Ромима и маргинализованим групама западног Балкана“, Високи Комесаријат УН за избеглице у Србији реализује пројекат чији је циљ омогућавање добијања личних докумената кроз пружање правне помоћи и организовање медијске кампање.

6.4. Препоруке у вези с личним документима

- Донети посебан закон који би регулисао поступак признавања права на правни субјективитет, а затим приступити изменама и допунама читавог сета других закона којима се уређује област пребивалишта и боравишта, јединственог матичног броја грађана, издавања личних карата, држављанства, коришћења услуга здравственог и социјалног осигурања и сл., у циљу решавања проблема правно невидљивих лица.
- Униформисати поступање органа управе у поступцима накнадног уписа у матичну књигу рођених доношењем инструкција или приручника што би им омогућило спровођење ових поступака на ефикаснији начин.
- Организовати редовну стручну обуку запослених у надлежним органима и извршити њихову сензибилизацију за потребе и проблеме Рома који нису уписани у матичне књиге рођених.
- Обезбеђење пријаве пребивалишта/ боравишта за лица без легалног основа становања.
- Републичке и општинске власти треба да траже решења како би поједноставиле и олакшале процедуре регулисања статуса неуписаних Рома и Рома без личне карте, посебно оних који живе у нелегалним насељима.
- Општинске службенике треба упознати с посебним проблемима с којима се суочавају Роми, те с модалитетима како им могу помоћи да добију потребна документа.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Увести мобилне екипе (представници општинских служби, полиције, представници ромске заједнице) које би имале задатак да упишу лица која то нису учинила приликом рођења.
- Општине треба да запошљавају Роме који могу бити спона између Рома који живе у насељима и надлежних служби локалне управе.
- Покренути кампању подизања свести како би се Роми упознали са својим правима, али и грађанским дужностима. Роме треба обучити потребним вештинама како би им се помогло да решавају проблеме у вези с документима и да то знање пренесе на ромску заједницу.
- Невладине организације које пружају правне савете угроженим и маргинализованим групама (посебно расељеним лицима) треба подстицати и финансирати да помажу Ромима у свим процедурама у вези с регулисањем њиховог статуса. И оне саме треба да буду активније и да стварају програме за бављење проблемима Рома у насељима - укључујући и изолована.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

7. Социјално осигурање и социјална заштита

7.1. Правни оквир

7.1.1. Међународни правни оквир

Повеља о основним правима у ЕУ, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Конвенција о правима детета.

7.1.2. Национални правни оквир

Устав, Закон о социјалној заштити и обезбеђењу социјалне сигурности грађана, Закон о финансијској подршци породици са децом, Закон о здравственој заштити, Закон о здравственом осигурању, Породични закон, Закон о локалној самоуправи, Стратегија за смањење сиромаштва, Стратегија развоја социјалне заштите, Стратегија запошљавања, Национални план акције за децу, Акциони план за спровођење приоритета из европског партнерства.

Социјално осигурање

Социјално осигурање дефинисано је свим законима који се по садржају односе на права грађана у области социјалног осигурања и социјалне сигурности. То су Закон о социјалној заштити и обезбеђењу социјалне сигурности грађана, Закон о пензјском и инвалидском осигурању, Закон о финансијској подршци породици са децом, Закон о здравственом осигурању, Породични закон, Закон о локалној самоуправи. Према Уставу Република Србија је дефинисна као демократска држава свих грађана који у њој живе, заснована на слободама и правима човека и грађанина, на владавини права и на социјалној правди (чл. 1). Устав прецизира да, путем обавезног осигурања и према закону, запослена лица обезбеђују себи медицинску негу и друга права у случају болести, трудноће, порођаја, смањења или губитка способности за рад, незапослености, старости, а члановима својих породица, право на медицинску негу, породичне пензије и друга права која проистичу из социјалног осигурања. Програми социјалног осигурања у Србији су: старосна, инвалидска и породична пензија, као и накнада у случају незапослености.

Социјална заштита

Садашњи систем социјалне заштите почива на Закону о социјалној заштити и обезбеђењу социјалне сигурности грађана. Права у социјалној заштити и социјалној сигурности у смислу овог закона су: Материјално обезбеђење; Додатак за помоћ и негу другог лица;

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Помоћ за оспособљавање за рад; Помоћ у кући, дневни боравак, смештај у установу или смештај у другу породицу и Услуге социјалног рада.

Права на материјално обезбеђење, додаток за помоћ и негу другог лица, помоћ за оспособљавање за рад, смештај у установу социјалне заштите или другу породицу и услуге социјалног рада у вршењу јавних овлашћења, поверених овим законом, су права од општег интереса и о њиховом обезбеђивању стара се Република. О обезбеђивању права на помоћ у кући, дневни боравак, привремени смештај у прихватилиште и прихватну станицу, опреми корисника за смештај у установама социјалне заштите или другу породицу као и других услуга социјалног рада стара се општина, у складу са овим законом.

Општина може својом одлуком, утврђивати друга права у области социјалне заштите, већи обим права од обима права утврђених овим законом и повољније услове за њихово остваривање, као и друге облике социјалне заштите, ако је претходно, у свом буџету, за то обезбедила средства. Такође, може обезбеђивати права грађана, креирати своје социјалне програме, формирати тела за разматрање социјалних питања из њене надлежности.

Материјална давања предвиђена су за грађане који су због незапослености, привремене или трајне неспособности за рад онемогућени да обезбеде средства за живот. Право на материјално обезбеђење породице припада појединцима и породицама чији укупни месечни приход је испод цензуса утврђеног законом за одређени број чланова домаћинства, а који се утврђује квартално према кретањима у привреди. Усвојене Измене и допуне овог Закона из 2005. године, обезбедиле су боље маркирање социјалне проблематике и бољу покривеност социјално угрожених породица. Социјална заштита у виду материјалног обезбеђења се финансира из буџета Републике и остварује преко Центара за социјални рад, а један мали део давања обезбеђују локалне самоуправе у виду додатка на сталну новчану помоћ.

Издвајања за социјалну заштиту у Србији је значајно нижа него у другим земљама у региону. Потрошња за МОП (материјална помоћ породици) у Србији у 2005. години износила је 0,14 посто БДП-а. За сличне програме Хрватска троши 0,26 посто, Словенија 0,6 посто БДП-а, а Бугарска 0,29посто БДП-а.

Општине у Србији су 2004. године углавном издвајале мање од 2% свог буџета за социјалну заштиту⁴⁴, а само трећина општина у Србији из општинског буџета издваја и средства за хуманитарну и сличне врсте помоћи (помоћ за набавку основних животних намирница, набавку огрева, набавку школског прибора за сиромашну децу, народне кухиње).

⁴⁴ Децентрализација социјалне заштите у Србији / Гордана Матковић. – Београд: Центар за либерално-демократске студије, 2006 Београд

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

7.2. Опис стања

Досадашње активности у области спровођења процеса заштите и интеграције Рома биле су без систематског и координираног приступа од стране ресорних министарстава, других државних органа и без довољне сарадње са институцијама локалне самоуправе.

Ограничење у формулисању и планирању активности у циљу њихове интеграције представља непостојање прецизних података о броју и структури, степену њихове угрожености, тј. њиховом имовинском, образовном и здравственом статусу, као и о другим значајним показатељима. Популација није хомогена у смислу потреба за друштвеном интервенцијом, те су оне условљене степеном образовања, старостне структуре, здравственог стања, пола, броја деце и многим другим факторима.

Роми, који чине 5% од укупне популације у Србији представљају маргинализован и најсиромашнији део становништва. Од укупног броја Рома само је 27.2% економски активно, а стопа незапослености је 4 пута већа него код неромског становништва. Ромско становништво је чак 10 пута сиромашније од опште популације (60,5 % у односу на 6 %).

Истраживања Светске банке⁴⁵ показује да су у Србији сиромаштво и вишеструка депривација изразито концентрисани међу ромским становништвом. Сиромаштво Рома је вишедимензионално и чине га: материјално сиромаштво и различити облици депривације (образовно, здравствено, стамбено и сиромаштво у погледу запошљавања). Ови индикатори сиромаштва осликавају драматичне димензије сиромаштва и социјалне искључености Рома. Сиромаштво се најчешће преноси са генерације на генерацију и прелази у хронично сиромаштво. Ситуација у којој Роми у Србији живе представља комбинацију социјалне искључености, депривације и експлоатације.

Стопа морталитета ромске деце млађе од пет година је три пута већа од националног просека, а чак 20% ромске деце је слабог здравља у односу на 7% деце из опште популације⁴⁶. Око 68% ромских породица се суочава са глађу.

У 2003. години само 5,6 % Рома добијало је старосну пензију. Мали број Рома је формално запослен због чега изузетно мали број користи социјално осигурање (старосне или инвалидске пензије).

Већина Рома је регистрована на евиденцији Националне службе за запошљавање, пре свега због остваривања права везаних за незапосленост, а не из уверења да би могли добити понуду запослења. Овакво расположење изазвано је чињеницом да већина Рома припада категорији неквалификованих и нискоквалификованих радника који су најбројнији у регистрацији незапослених лица и најдуже чекају на запослење (по неколико година).

Већина Рома зависи од прихода из сиве економије у чијем ланцу Роми заузимају последње место. Даљим реструктурирањем из неформалне у формалну економију Роми могу изгубити ионако скромне изворе прихода из овог сектора.

⁴⁵ Сиромаштво, соц. искљученост и етничка припадност у Србији и Црној Гори, Случај Рома, 2005

⁴⁶ УНИЦЕФ извештај

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Социјалну заштиту у виду материјалне помоћи примило је око 80% посто сиромашних ромских домаћинстава. Ипак око 16% сиромашних Рома не добија никакву социјалну помоћ. Кључни вид социјалне помоћи, средство које социјално угрожени Роми најчешће примају је Материјално обезбеђење породице (МОП) које се реализује преко Министарства рада и социјалне политике, односно надлежног центра за социјални рад. Иако је МОП добро таргетиран, тј. 66% средстава за МОП примају сиромашни, изразито мали проценат људи прима ову помоћ (у 2003. години само 1% домаћинстава).

Законом о изменама и допунама Закона о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности грађана 2005. год, овај износ је јединствен за целу територију Републике. У 2005. години је, у складу са новим законом, право на МОП ограничено на 9 месеци у календарској години за радно способне кориснике. Ограничење примања МОП-а на девет месеци може представљати озбиљан проблем за сиромашне кориснике МОП-а који немају други извор прихода.

Мада не постоје званични статистички подаци, према неким локалним студијама, постоји изванредан број ромских породица чији су једини извор сталних прихода социјална помоћ. Чињеница је да износ социјалних давања није у складу са потребама – она износи само 4% потрошње сиромашних. Социјална заштита у Србији, ипак, спречава да сиромаштво Рома расте још више, јер, по проценама, без овако организоване социјалне заштите, сиромаштво Рома би скочило на 73%. Постоје и значајна ограничења у приступу ромских породица социјалним бенефицијама. У 2003. само 73% сиромашних ромских домаћинстава која су аплицирала за МОП је и добило ту помоћ што је у нескладу са 94% оних који су добили дечије додатке.

Корисници указују на то да су углавном неинформисани о критеријумима за добијање МОП-а који су компликовани, захтевају велики број докумената, као и формалних и неформалних трошкова. Многи од оних којима је помоћ потребна не знају коме да се обрате за информације. Корисници се највише ослањају на информације других корисника МОП-а о критеријуму подобности и процедури.

Процене о најугроженијим категоријама на локалном нивоу једним делом заснивају се на постојању захтева угрожених грађана. Ово посебно указује на важност информисаности о постојању одређених права⁴⁷.

Према налазима Анкете о животном стандарду становништва, близу 40% сиромашних (оних који се налазе испод линије сиромаштва) не прима материјално обезбеђење, а ни друге врсте помоћи које су намењене сиромашнима, јер нису информисани о постојању тих програма или не поседују потребну документацију као што су: лична карта, изводи из матичних књига за децу, потврде о школовању деце, пријаве пребивалишта за чланове домаћинства итд.

⁴⁷ Децентрализација социјалне заштите у Србији / Гордана Матковић. – Београд: Центар за либерално-демократске студије, 2006 Београд

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Поред неинформисаности и немања личних докумената, препреке на које се наилази у остваривању социјалних бенефиција су компликована административна процедура и постојање предрасуда. У неким случајевима корисници не разумеју информације које добију у центрима за социјални рад или зато што су неписмени, или зато што недовољно добро говоре српски језик.

Социјалном заштитом обухваћен је велики број ромских домаћинстава који живе у насељима (око 79%). Иако су у односу на општу популацију ромска домаћинства више обухваћена социјалним давањима, она у много мањој мери примају давања из социјалног осигурања. Степен сиромаштва је толико изразит да садашњи обим материјалних давања није довољан.

7.3. Постојеће и досадашње иницијативе

У Стратегији развоја социјалне заштите у Србији Министарства рада и социјалне политике наводи се да ефикасан систем социјалне заштите треба да одговори на потребе грађана у новим околностима и да подржава рањиве и маргинализоване појединце и групе којима је неопходна организована помоћ заједнице и државе, као и грађане који нису у стању да учешћем у економској активности обезбеде своју егзистенцију.

Држава активно промовише социјалну кохезију кроз остваривање следећих конкретних циљева: гарантовања адекватног нивоа социјалне заштите; обезбеђења заштите најрањивијих друштвених група; промоције једнаких могућности грађана; забране социјалног искључивања и дискриминације и европске сарадње у процесима миграције становништва.

Ефикасна социјална заштита подразумева: развој програма који превенирају настанак и генерацијски пренос социјалних проблема; мере, услуге и активности које су посебно усмерене на појединца, породице у ризику и маргинализоване групе, њихово оспособљавање за продуктиван живот у заједници, одговорно родитељство и предупређење зависности од социјалних служби; мере, услуге и активности за групе којима је потребна посебна подршка: деца без родитељског старања, деца у сукобу са законом, одрасли и стари који нису способни за самосталан живот, особе са инвалидитетом и деца и одрасли жртве насиља, занемаривања и експлоатације.

Од 2003. године из Фонда за социјалне иновације (ФСИ) ⁸⁸ Министарства рада и социјалне политике подржан је одређен број пројеката који су за циљ имали унапређивање положаја Рома кроз партнерство невладиних организација и институција на локалном нивоу. Ови пројекти донели су корисна искуства у подржавању иновативних услуга у сарадњи са локалним заједницама али је и даље присутан проблем њихове одрживости.

⁸⁸ ФСИ је оформљен почетком 2003. Његов свеопшти циљ је да се акције на локалном нивоу ставе у центар процеса реформе социјалног система (*Фонд за социјалне иновације: Давање нових овлашћења сиромашним и угроженим*, Министарство за социјална питања Републике Србије, последња ревизија 1. октобра 2002).

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

У Србији је регистровано око 200 ромских невладиних организација и удружења, али само неколицина њих може да задовољи професионалне стандарде социјалног рада како би били једнаки партнери у пружању социјалних услуга локалним заједницама.

Министарство рада и социјалне политике у 2008. години ангажоваће 40 ромских координатора за унапређивање положаја Рома који ће бити задужени за социјалну заштиту на нивоу локалне самоуправе.

7.4. Препоруке за будућу акцију

- Постоји потреба да се идентификују најугроженији делови ромске популације и утврди хитност њихових потреба.
- Треба обезбедити бољу доступност постојећих услуга социјалне заштите, (поједноставити процедуру подношења докумената) и побољшати информисаност Рома о начину остваривања ових права.
- Средњерочно, док се не формирају ромски високо квалификовани кадрови, треба подржати увођење ромских заступника /асистената/ медијатора из локалних ромских невладиних организација или појединаца из локалних ромских заједница. Ову активност је у 2008. години започело Министарство рада и социјалне политике. Потребно је дефинисати њихов мандат и израдити програме обуке.
- У Министарству рада и социјалне политике запослити Рома саветника за програме унапређивања положаја Рома.
- У управне одборе центара за социјални рад укључити Роме.
- Ромкиње треба подстицати да раде као заступнице, асистенткиње, медијаторке и социјалне раднице. Треба такође да раде на питањима насиља у породици. То треба размотрити и приликом планирања мера које се односе на спречавање насиља и пружања помоћи жртвама насиља.
- Министарство рада и социјалне политике треба да имплементира концепт афирмативне акције као интегрални део реформе система социјалне политике на бази активног учешћа заједнице и на бази начела еволуције од помоћи до самопомоћи.
- Треба обезбедити подршку оснаживању ромских НВО да могу да раде у локалним заједницама. Треба оспособити ромске невладине организације за укључивање у пружање социјалних услуга на нивоу професионалних стандарда и ојачати сарадњу ромских НВО-а и центара за социјални рад.
- Треба установити посебан фонд за подршку таквим активностима и треба обезбедити да се део средстава из тог фонда намењује за "програме за унапређење положаја Рома".
- Треба оформити посебну Комисију за одобравање средстава и мониторинг намењен овим програмима у којој ће учествовати ромски стручњаци.
- Постоји потреба да се уведу анти-дискриминациони програми у курикулум стручне обуке особља запосленог у јавним институцијама, као део планиране реформе и успостављања професионалних стандарда (укључујући припрему за укључивање Рома у процесе планирања, примене и надгледања).
- Програми који имају за циљ побољшавања услова за младе породице и подизање нивоа родитељске одговорности, треба да садрже стварање услова да се деца упишу у

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

предшколске институције, повећање могућности за запошљавање родитеља (укључујући могућност одговарајуће стручне обуке као мере ублажавања сиромаштва), отварање школа за родитеље при центрима за социјални рад, школама и у ромским насељима.

- Пружање подршке развоју хранитељства, промовисање хранитељства у ромској популацији, подизање мотивације и компетенције породица које су заинтересоване за прихват деце без родитељског старања, те пружање подршке природној породици детета. Збрињавање деце без родитељског старања путем хранитељства и усвајања је у складу с *Конвенцијом о правима детета* - укључујући право на идентитет и поштовање принципа «најбољег интереса» детета приликом доношења одлука. Од укупног броја деце у институцијама социјалне заштите 34% су деца ромске националности.
- Обезбедити економску подршку самохраним родитељима
- Посебну пажњу треба посветити заштити дечијих права "деци с улице" организовањем програма реинтеграције.
- Препоручује се да се, због свог друштвено-културног положаја, деца ромског порекла сматрају за угрожену групу. Према Закону о финансијској помоћи породицама с децом (чл.9), предшколско образовање деце без родитеља и деце са инвалидитетом је бесплатно. Општине или градови су надлежни за обезбеђивање додатних средстава за предшколску наставу за децу из угрожених породица и треба да се користе овом законском одредбом. Мере за бесплатно похађање предшколских установа треба конципирати у сарадњи с Министарством просвете⁸⁹
- Установити Фонд за пружање помоћи сиромашним породицама са децом.

7.5. Приоритети

- Треба остварити већу укљученост Рома у систем социјалне заштите и омогућити бољи приступ правима из домена социјалне, породично правне и дечије заштите, као и свим осталим правима од значаја за социјалну сигурност грађана
- Треба формирати посебне механизме за остварење веће укључености Рома и бољег приступа правима из домена социјалне заштите формирањем посебних тела надлежних за питања социјалне заштите (међуресорно као и на нивоу локалне самоуправе). У овим телима треба да учествују ромски представници.
- Треба усвојити посебну методологију за израду "социјалне карте" ромске заједнице. Истраживања треба вршити на локалном нивоу како би се дефинисале социјалне потребе ромских заједница и идентификовале одговарајуће услуге социјалне заштите и улоге свих могућих актера. Потребна је координација на републичком нивоу.
- Треба радити на стварању могућности за запошљавање у сарадњи са другим институцијама које су у могућности да спроводе мере за запошљавање.
- Неопходно је обезбедити активно учешће Рома у свим програмима који се на њих односе. Потребно је увођење помоћника Рома у здравствене и социјалне програме у локалним срединама где не постоје Роми стручњаци.

8. Здравствена заштита

⁸⁹ Види Поглавље о образовању

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Истраживања су показала да услови живота, социјална искљученост и доступност здравствених служби у великој мери утичу на здравствено стање појединаца односно читавих популационих група. Ромска популација је изложена свим овим ризицима. Процењује се да је животни век Рома за око 10 до 12 година краћи у односу на општу популацију. Посебно су угрожени најмлађа деца, жене у генеративном периоду и стари.

8.1 Правни оквир

8.1.1 Међународни правни оквир

Полазне основе за дефинисање здравствене политике Србије, посебно за давање приоритета здравственој заштити ромске популације, налазе се у следећим међународним документима и препорукама: Универзална декларација о људским правима, Декларација Светске здравствене организације (СЗО) о одговорности државних здравствених органа сваке земље, Препорука Светског самита УН о превазилажењу социјалних разлика, Миленијумски циљеви развоја, који позивају на једнакост, солидарност, толеранцију, поштовање права, поделу одговорности и развијање партнерства (од осам дефинисаних циљева, три су директно повезана са здравственом заштитом становништва: смањивање смртности деце предшколског узраста, смањивање матерналне смртности и спречавање ширења ХИВ-а/сиде и других болести), Резолуција „Здравље за све“ регионалног бироа Светске здравствене организације, у којој је формулисана нова здравствена политика, са 21 циљем за 21. век (издвајају се циљеви који дефинишу праведност у здрављу, а посебно је истакнута потреба за побољшањем животних услова, доступношћу здравствене заштите и промоцијом здравља), Иницијатива Пакта за стабилност на унапређењу социјалне кохезије становништва једне земље, Препоруке из оквира европских интеграција, које се односе на друштвено укључивање⁴⁸ (то је процес у оквиру кога се становништву под ризиком од сиромаштва и социјалне искључености дају могућности и средства како би достигло стандард живота, односно ниво здравља, образовања и свеукупног благостања уобичајен у датом друштву).

8.1.2 Национални правни оквир

Право на здравствену заштиту загарантовано је свим грађанима Републике Србије, без обзира на националну, етничку и верску припадност, према највишем законодавном акту у земљи – Уставу Републике Србије, усвојеном новембра 2006. године. Чланом 68. деца, труднице, мајке током породилског одсуства, самохрани родитељи са децом до седме године и стари остварују здравствену заштиту из јавних прихода уколико не могу да је остваре на други начин.

Реформа система здравствене заштите започела је у фебруару 2002. године. Тада је Влада Републике Србије усвојила документ Здравствена политика Србије, а основни циљеви нове здравствене политике јесу очување и унапређење здравственог стања становништва,

⁴⁸ European Commission, „Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2006.”

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

правичан и једнак приступ здравственој заштити за све грађане, унапређење здравствене заштите угрожених популација и постављање корисника у центар система здравствене заштите. Затим је израђен стратешки документ „Боље здравље за све у трећем миленијуму“, који је објављен 2003. године. У њему се детаљније дефинишу стратешка опредељења и активности на њиховој реализацији за посебно угрожене популационе групе. Побољшање здравља угрожених групација поставља се у шири концепт социјалне политике и подразумева укључивање других релевантних сектора, пре свега социјалне заштите, образовања, запошљавања и становања.

Законом о здравственој заштити («Службени гласник РС» број: 107/05) прописана су права пацијената и начела здравствене заштите (приступачност, правичност, свеобухватност, континуираност, ефикасност, као и стално унапређење квалитета здравствене заштите). Забраном сваке дискриминације приликом пружања здравствене заштите уклањају се баријере које ометају остваривање права на здравствену заштиту. Законом су загарантована права пацијената на доступност, информисаност, обавештење, право на слободан избор, приватност и поверљивост информација, самоодлучивање и пристанак, увид у медицинску документацију, тајност података, приговор, као и на накнаду штете. Правом на приговор омогућено је пацијенту коме је ускраћено право на здравствену заштиту, пацијенту који није задовољан пруженом здравственом услугом, односно поступком здравственог или другог радника здравствене установе да поднесе приговор здравственом раднику који руководи процесом рада или лицу запосленом у здравственој установи које обала послове заштите пацијентових права – заштитник пацијентових права.

У складу са чланом 22. Закона о здравственом осигурању («Службени гласник РС» бр. 107/05 и 109/05) право на здравствену заштиту обезбеђује се лицима која припадају групацији становништва која је изложена повећаном ризику обољевања; лицима чија је здравствена заштита потребна у вези са спречавањем, сузбијањем, раним откривањем и лечењем болести од већег социјално-медицинског значаја; као и лицима која су у категорији социјално угроженог становништва, ако не испуњавају услове за стицање својства осигураника из члана 17. овог закона, или ако права из обавезног здравственог осигурања не остварују као чланови породице осигураника. У ову категорију осигураника сврставају се и лица ромске националности која због традиционалног начина живота немају стално пребивалиште, односно боравиште у Републици Србији (члан 22. став 1. тачка 11 Закона).

Лица ромске националности остварују права из обавезног здравственог осигурања у садржају, обиму, на начин и по поступку прописаном овим законом и прописима донетим за спровођење овог закона. Права из обавезног здравственог осигурања утврђена овим законом обезбеђују се и члановима уже породице осигураника. Средства за уплату доприноса за обавезно здравствено осигурање ових лица обезбеђују се у буџету Републике Србије. На тај начин лица ромске националности стичу статус обавезно осигураних лица и право на здравствену заштиту остварују у истом садржају и обиму као и друга осигурана лица у Републици Србији.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Средства за уплату доприноса за обавезно здравствено осигурање осигураника из члана 22. Закона, која се издвајају у буџету Републике Србије, представљају приход Републичког завода за здравствено осигурање и служе за финансирање здравствене заштите осигураника из члана 22. Закона.

Поред закона и подзаконских докумената, донет је велики број стратегија и акционих планова који се баве проблемима посебно осетљивих група становништва у остваривању права на здравствену заштиту. Међу овим документима, хронолошки посматрано, треба поменути: Стратегију за смањење сиромаштва, Национални план акције за децу, Акциони план за унапређење здравља Рома у оквиру Декаде Рома, Национални програм здравствене заштите од туберкулозе, Стратегију унапређења здравља младих и Нацрт стратегије јавног здравља. У Министарству здравља, почев од 2006. године, у оквиру Програма унапређења здравља посебних групација становништва, издваја се Пројекат „Имплементација плана о здравственој заштити Рома“, за који се обезбеђују посебна средства и који је усклађен са усвојеним Акционим планом за унапређење здравља Рома у оквиру Декаде Рома.

8.2 Здравствено стање Рома

Подаци прикупљени из рутинске здравствене статистике, нарочито они који се односе на обољевање, не садрже информације о етничкој припадности, тако да је праћење здравственог стања ромске популације могуће једино на основу резултата циљаних истраживања. Најпознатија истраживања, из којих су изведени готово сви показатељи здравственог стања Рома, била су: Истраживање вишеструких показатеља стања и положаја деце и жена у Србији (из 2005. године), Истраживање о животном стандарду (спроведено 2003. и 2007. године). Сагледавање здравственог стања Рома омогућено је и кроз пројекте за унапређење здравља Рома које Министарство здравља од 2006. године реализује у сарадњи са здравственим установама и ромским удружењима.

8.2.1. Демографске карактеристике ромске популације

Према резултатима Пописа становништва из 2002. године, 108 193 становника Србије (1,4% популације) изјаснила су се да припадају ромској националности. Процене о стварном броју Рома крећу се од 250 000 до 450 000 хиљада⁴⁹. Преко 80% Рома живи у насељима где се најмање 7% становништва изјаснило да припада ромској националности. Старосна структура и просечна старост Рома се значајно разликују у односу на општу популацију. Највећи број Рома чине деца млађа од 6 година (нешто више од 11% укупног ромског становништва), заступљеност по добним групама затим прогресивно опада. Индекс старења ромске популације износи 0,15, потпуно супротно од индекса старења укупне популације у Србији, који износи 1,01. Просечна старост ромских жена и мушкараца је приближно иста (27,6 година за жене и 26,7 година за мушкарце), што је за 14 односно за 12 година ниже од просечне старости жена и мушкараца у Србији.

⁴⁹ UNDP, „At risk: The Social Vulnerability of Roma, Refugees and Internally Displaced Persons in Serbia“

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

8.2.2. Здравствена заштита деце

Истраживања показују да сиромаштво, лоши животни услови, друштвена искљученост и смањена доступност здравствене заштите представљају основне узроке повећане смртности деце. Када се ови фактори удруже са потхрањеношћу, инфективним обољењима, повредама, злостављањем и занемаривањем деце, вероватноћа умирања се повећава. Нажалост, сви наведени фактори су веома заступљени у ромским насељима⁵⁰. Сиромаштво је око 6 пута распрострањеније и чак 10 пута дубље у поређењу са основном популацијом. Око 93% ромске деце рађа се уз присуство здравственог радника. Обухват имунизацијом се постепено смањује са узрастом деце – прву дозу ДиТеПер и полио вакцине добије око 85% ромске деце, а свега 59% деце се комплетно вакцинише до 18. месеца живота⁵¹.

Позитивни показатељи здравља – стање ухрањености деце и телесна тежина на рођењу такође показују неповољне тенденције у односу на просечну популацију. Неухрањеност деце из ромских насеља је неколико пута већа у односу на просек за Србију (8% потхрањене деце у односу на нешто мање од 2% у општој популацији). Са телесном тежином већом од 2.500 грама роди се 95% деце у Србији. У ромској популацији око 90% деце бива измерено на рођењу, од којих је 9% са телесном тежином мањом од 2.500 грама. Потхрањеност је највећи појединачни фактор ризика који доприноси глобалном оптерећењу болестима и повезан је са више од половине дечје смртности у свету. Како је преваленција застоја у расту ромске деце три пута већа од националног просека, то је један од најзначајнијих фактора који доприносе већој смртности ромске деце. Нега и васпитање ромске деце такође нису идеални – свако треће ромско дете се храни на одговарајући начин, свако треће ромско дете добија оралну рехидрациону терапију када има дијареју. Свега 12% ромских мајки препознаје најопасније клиничке знаке болести деце када дете хитно треба одвести лекару. Преваленција најчешћих дечијих болести, дијареје и акутних респираторних инфекција три пута је већа код ромске деце у односу на национални просек. Све то заједно довело је до тога да је смртност ромске деце у првој години живота и у предшколском узрасту три пута већа у односу на општу популацију деце. Основни узроци смртности ромске деце јесу асфиксија на рођењу, пнеумонија, дијареја и непознати узроци смрти. Увид у базу података националне статистике о морталитету указује на слично стање.

Међу највећим препрекама за коришћење здравствене заштите наводе се административне процедуре, родитељи који нису упознати са својим правима, не препознају или занемарују здравствене проблеме, али и дискриминаторни ставови појединих здравствених радника.

8.2.3. Здравствена заштита жена у репродуктивном периоду

⁵⁰ UNICEF, Стање деце у Србији 2006. Сиромаштво и социјална искљученост деце.

⁵¹ UNICEF, Истраживање вишеструких показатеља здравственог стања и понашања жена и деце 2005.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Садржај и обим превентивних и дијагностичко-терапијских здравствених поступака током трудноће, порођаја и бабиња дефинисани су Уредбом о здравственој заштити жена, деце, школске деце и студената и Националним водичем за здравствену заштиту жена у току трудноће.

Око 89% Ромкиња је бар једном у току трудноће прегледао здравствени радник. Обухват Ромкиња пруженим услугама у току трудноће (мерење телесне масе, притиска, анализа крви и урина, Папаниколау тест) мањи је за 20–25% од обухвата осталих жена у Србији. Ове услуге најмање добијају најсиромашније и необразоване Ромкиње. Око 93% Ромкиња се породило у здравственим установама, 67% уз присуство лекара, а око 24% уз присуство бабице. Преваленција контрацепције је ниска. Око 27% Ромкиња користи контрацепцију, али велика већина њих (око 25%) најчешће користи традиционалне (непоуздане) методе контрацепције. Знање о полно преносивим болестима и ХИВ-у/сиди је незадовољавајуће – свега 7% Ромкиња познаје све начине превенције сиде и свега 22% користи кондом при ризичном сексуалном односу са партнером који није сталан. Скоро половина Ромкиња се удаје пре 18. године живота. Од тог броја, две трећине се породе пре 18. године. Скоро 80% Ромкиња пуши у току трудноће. Велики број трудноћа дешава се у кратком временском периоду – у просеку ромска породица има између двоје и троје деце млађе од пет година.

Ови подаци говоре да још много тога треба урадити како би се планирање породице и здравствено прихватљиво понашање жена у репродуктивном периоду довело на задовољавајући ниво.

8.2.4. Здравствена заштита одраслих

Ризик умирања одраслог ромског становништва је 1,5 (код мушкараца) до 2 пута (код жена) већи у односу на национални просек. Узроци смрти се не разликују битније у односу на општу популацију – доминирају кардиоваскуларна обољења, а за њима следе малигне болести, уз нешто већу заступљеност инфективних и респираторних болести као узрока смрти⁵².

Док је коришћење болничке здравствене заштите ромске популације скоро једнако као код осталог становништва, Роми из ромских насеља знатно мање користе услуге примарне здравствене заштите (18%) и стоматолошке услуга (свега 3%)⁵³. Ови подаци указују на то сами Роми занемарују здравствене проблеме или их не препознају (па се помоћ тражи тек када болест узме маха и захтева хоспитализацију). Роми се ређе обраћају лекару чак и када препознају своје здравствене потребе односно појаву обољења, а као разлоге најчешће наводе то да је болест прошла сама од себе или да су се сами лечили, али и да је цена услуга превисока и да немају здравствено осигурање. Из истих разлога само нешто преко половине Рома (52%) оболелих од хроничних болести редовно узима терапију и користи здравствене услуге. Уз лоше животне услове и смањено коришћење здравствене службе, Роми су у већој

⁵² Bogdanovic D, Nikic D, Petrovic B, et al. Mortality of Roma population in Serbia. CMJ 2007; 48: 720-6.

⁵³ Strategic Marketing, Анкета о животном стандарду 2002/2003, Живот у Србији према резултатима истраживања.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

мери од остале популације одраслих изложени водећим појединачним факторима ризика за настанак кардиоваскуларних и бројних малигних болести – пушењу и алкохолизму.

8.2.5. Услови живота у вези са здрављем

Већи део ромске популације, било да станује у селу или граду, живи у крајње лошим стамбеним условима, у нехигијенским насељима, са нефункционалном и недовољном инфраструктуром, нерегулисаним правним статусом и великом густином становања. Најлошији услови живота су у картонским насељима, такозваним сламовима, у којима живи 25% Рома из ромских насеља. У партајама, руралним насељима у граду где су услови такође веома лоши, живи 27% Рома, у сиромашним селима и засеоцима је њих око 26%, док 22% живи у новијим градским и приградским насељима, која често подразумевају и живот у стамбеним зградама.

8.3 Примери добре праксе – постојеће иницијативе

Здравствени сектор је активно учествовао у изради, имплементацији и праћењу неколико међусекторских стратегија и бројних пројеката који значајно доприносе побољшању свеукупног положаја и друштвеног укључивања Рома.

ССС у оквиру својих приоритета издваја програме здравствене заштите за најугроженије групе, укључујући и Роме. Један од циљева ове Стратегије је равноправан и једнак приступ здравственој заштити за све грађане Србије, смањење неједнакости у доступности и обезбеђивање финансијски приступачних услуга. Праћење коштања здравствених услуга за угрожене, сиромашне групе становништва омогућиће сет Националних здравствених рачуна, који су први пут произведени. У Другом извештају о имплементацији ове стратегије посебно су издвојени показатељи здравственог стања ромске популације и дате препоруке које се односе на унапредјење здравља Рома.

Стратегија за унапређење здравља младих и Стратегија за борбу против ХИВ-а/сиде предвиђају циљане интервенције у посебно осетљивим групама младих, међу којима су и припадници ромске националности.

Поред израде и имплементације постојећих националних стратегија, тренутно су у току бројне иницијативе које за циљ имају побољшање здравственог стања ромске популације:

- У оквиру пројекта „Контрола туберкулозе у Србији“, током 2005. и 2006. године, активним трагањем за оболелима од туберкулозе обухваћено је укупно 24 625 Рома у насељима, а 2007. 13 661.⁵⁴
- Кроз велики Пројекат „Имплементација плана о здравственој заштити Рома“ спроведено је 103 пројекта и то: 64 пројекта у 2006., са обухватом од 6 628 Рома и 39 пројеката у 2007., са планираним обухватом око 10 000 Рома којима је покривено десет области здравствене заштите и унапређења услова живота, у оквиру две

⁵⁴ Подаци канцеларије Пројекта „Контрола туберкулозе у Србији“, 2008.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

компоненте: а) унапређење здравља ромске популације са темама: имунизација, репродуктивно и сексуално здравље, превенција болести зависности, антенатална заштита Ромкиња, нега и исхрана деце, превенција и рано откривање фактора ризика за хронична незаразна обољења, превенција, рано откривање и лечење цревних и других заразних болести; б) унапређење услова животног окружења у ромској заједници са темама: процена хигијенско епидемиолошких услова, стварање безбедног окружења и заштита здравља Рома сакупљача секундарних сировина.

- У 2008. године започет је рад на утврђивању индикатора и параметара праћења пројеката одобрених у 2007. години, као и израда софтвера. Реализован је нови конкурс за Пројекте за унапређење здравља Рома за 2008. годину.
- Урађен је и дистрибуиран Водич кроз процедуру Конкурса за подршку здравственим пројектима и одржане три радионице за здравствене институције и ромска невладина удружења о процедури израде пројеката и начину извештавања.
- У 2008. години запослено је 15 ромских здравствених медијатора, у циљу превазилажења баријера за остваривање здравствене заштите. Планирано је запошљавање још по 40 ромских здравствених медијатора у 2009. и 2010. години, као и по 20 у 2011. и 2012. години, тако да их укупно буде 135.
- Министарство здравља је обезбедило финансијску подршку Националном савету ромске националне мањине кроз финансирање Пројекта „Постани грађанин“ за прикупљање података потребних за издавање здравствених књижица од стране Републичког завода за здравствено осигурање, ради стицања својства осигураника, односно осигураних лица за припаднике ромске националне мањине.
- УНИЦЕФ је спровео истраживања (квантитативна и квалитативна) и објавио извештаје (Истраживање вишеструких показатеља стања деце и жена у Србији, Социјална искљученост деце у Србији итд.) који су помогли да се боље разуме положај Рома и скренули пажњу на постојеће проблеме.
- Европска агенција за реконструкцију и развој помогла је неколико пројеката који су за циљ имали укључивање Рома у здравствени систем.
- Бројне ромске невладине организације активно раде на заступању права Рома у здравственој заштити.

Наведени пројекти имају велики значај, првенствено у побољшању појединих сегмената здравствене заштите и здравственог стања Рома, као и у успостављању веза и бољем разумевању између здравствене службе, ромске популације и невладиних организација. Они су имали и бројне недостатке, а да ли су и колико успели да унапреде здравље ромске популације, показује нека од будућих истраживања здравственог стања. На основу искустава првих пројеката, дате су препоруке како да се унапреде конкурсне процедуре, сарадња здравствених установа са ромским невладиним организацијама, као активним партнерима и прилагођеност активности потребама, традицији и култури локалних ромских заједница.

8.4 Препоруке и приоритети

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Препоруке и приоритети за даљу акцију ка унапређењу здравља ромске популације формулисане су на основу сагледавања постојеће ситуације у вези са здрављем и здравственом заштитом Рома, увидом у активности чија је реализација у току, као и уз уважавање међународних и опште прихваћених препорука у овој области.

8.4.1. Опште препоруке

- Потребно је спровести опсежнија, детаљнија, циљана истраживања, како би се утврдили најзначајнији фактори ризика за обољевање, као и доминантна обољења и узроци смрти ромске популације.
- Формирати базу података о здрављу Рома, и то како на централном, тако и на нивоу локалне заједнице како би се јасно дефинисали приоритетни здравствени проблеми и постигла боља прилагођеност пројеката и иницијатива реалној ситуацији. Неопходно је урадити квалитативна и партиципаторна истраживања, како би се дубље сагледали разлози друштвене искључености и узроци здравствене и других облика ускраћености ромске популације.
- У сарадњи са медијима и релевантним стручњацима из области јавног здравља радити на повећању нивоа информисаности и знања у ромској популацији, како у вези са правима на здравствену заштиту дефинисаним законом, тако и о факторима који утичу на здравље и здравим стиловима живота. Применом здравствено васпитних метода и развијањем вештина комуникације утицати на промену понашања у вези са здрављем код Рома.
- Побољшати животно окружење ромске популације стварањем бољих хигијенско епидемиолошких услова, и то сталним епидемиолошким и здравственим надзором, праћењем здравствене исправности воде за пиће, решавањем питања водоснабдевања, контроле санитарних уређаја и отклањања чврстог отпада. У том смислу, очекује се активно учешће одбора за здравство локалних самоуправа, који би на основу анализе ситуације коју сачине регионални Заводи за јавно здравље требало да предузму акције у циљу решавања уочених проблема.
- Потребно је интензивније радити на преношењу информација и знања, као и промени понашања ромске популације у вези са личном и хигијеном становања, у циљу превенције заразних болести, нарочито цревних инфекција. Континуирано спровођење мере дезинфекције, дезинсекције и дератизације у ромским насељима, након анализе стања од стране Завода за јавно здравље, такође је одговорност локалне заједнице.
- Сензибилисати и едуковати здравствене раднике за рад са овом посебно рањивом групом.
- Даље развијати механизме за укључивање маргинализованих, посебно сиромашних група, међу којима су и Роми у програме имплементације националних здравствених политика и стратегија, али и радити на изради програма здравствене заштите и међусекторских програма намењених посебно овој осетљивој групи, на националном и локалном нивоу.

8.4.2. Специфичне препоруке

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Потребно је даље разрадити начине за евидентирање здравствено неосигураних лица, која при том немају стално место боравка, приликом коришћења услуга здравствене службе, у складу са правима из здравственог осигурања која су им законом загарантована. Требало би наставити подршку програму Националног савета ромске националне мањине „Постани грађанин“, као и активностима ромских здравствених медијатора. Потребно је интензивније укључивање ромских координатора у евидентирање здравствено неосигураних лица.
- Наставити рад на унапређењу здравственог стања ромске популације кроз спровођење пројеката, са посебним акцентом на обухват обавезном имунизацијом, активностима на побољшању репродуктивног здравља, превенцији хроничних незаразних обољења. Специфичним мерама здравствене заштите у смислу едукације и превенције ризика обухватити Роме који се баве сакупљањем секундарних сировина.
- Подршка пројекту „Побољшање нутритивног статуса одојчади и мале деце у ромским насељима“, кроз сарадњу са СЗО и УНИЦЕФ-ом.
- Ускладити износ средстава која се у буџету Републике Србије издвајају за финансирање здравствене заштите неосигураних лица која припадају социјално угроженим категоријама, наведеним у члану 22. Закона о здравственом осигурању, са реалним потребама.
- Унапредити сарадњу и партнерство ромских невладиних организација, установа здравствене и социјалне заштите, васпитно образовних институција, локалних заједница и медија у циљу повећања обухвата ромске популације здравственим програмима и пројектима у оквиру Декаде Рома.

8.5 Циљеви стратегије у области здравствене заштите Рома

Општи циљ Стратегије је унапређење здравственог стања Рома.

Специфични циљеви Стратегије су:

1. Утврђивање здравственог стања ромске популације
2. Унапређење остваривање права Рома на здравствену заштиту
3. Побољшање доступности здравствене заштите за ромску популацију
4. Унапређење животног окружења у ромској заједници

8.5 Индикатори за праћење

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Успешност спровођења стратегије мериће се следећим индикаторима:

- Дефинисан сет показатеља здравственог стања и понашања у вези са здрављем у популацији Рома - укупно, по полу и старосним групама, који се редовно прате
- Обухват (%) ромске популације здравствено промотивним и превентивним активностима (едукација, здравствено информисање, имунизација, превентивни прегледи), као и прегледима и интервенцијама ради дијагностике и лечења
- Процент ромских насеља која се снабдевају исправном водом за пиће, имају прикључак на канализациону мрежу и регулисано отклањање чврстог отпада
- Број сачињених, као и успешно имплементираних предлога мера Завода за јавно здравље
- Број успешно имплементираних програма и пројеката о здрављу Рома
- Број одржаних едукативних састанака и семинара са здравственим радницима, као и број едукованих здравствених радника у вези са специфичностима рада са ромском популацијом, уз уважавање принципа здравствене етике
- Задовољство корисника ромске националности пруженим услугама у систему здравствене заштите као и у оквиру посебних програма и пројеката из Декаде Рома.

9. Посебна ситуација у вези са женама

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

9.1. Правни оквир

9.1.1. Међународни правни оквир

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, Резолуција Генералне скупштине УН усвојена 1979., Пекиншка декларација и Платформа за акцију, 1995; Миленијумски циљеви развоја УН, усвојени на Миленијумском самиту УН, 2000. године, Декларација о једнакостима између жена и мушкараца као фундаментални критериј демократије, Савет Европе, IV Европска министарска конференција о једнакости жена и мушкараца, Истамбул, 1997., Декларација о елиминисању злостављања жена, 1993., Опциони протокол уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена, 2002.

Конвенција Уједињених нација о елиминацији свих облика дискриминације против жена (CEDAW) дефинише шта представља дискриминацију против жена и прописује шта треба учинити на националном плану да би се окончала та дискриминација.

У Преамбули Конвенција изричито признаје да »широко распрострањена дискриминација жена наставља да постоји«, и наглашава да таква дискриминација »крши принципе једнакости права у погледу људског достојанства«. Члан 1 дефинише дискриминацију као "...прављење било какве разлике, искључивање или ограничавање на основу пола које има ефекат или циљ да се женама умањи или негира признање, уживање или практиковање људских права и фундаменталних слобода, без обзира на брачно стање, а на основу једнакости мушкараца и жена, на политичком, економском, социјалном, културном, грађанском или било ком другом плану."

Конвенција даје основу за остваривање равноправности жена и мушкараца тако што налаже успостављање одрживих механизма у оквиру домаћег законодавства чији циљ је стварање услова за једнаке могућности и једнаке шансе припадницима оба пола. Области које покрива овај документ су: здравствена заштита, учешће у политичком и јавном животу (укључујући право гласа и кандидовања на изборима), право на одржавање, рад и запошљавање, затим област обичајног и породичног права. Државе уговорнице су сагласне да предузимају све одговарајуће мере, укључујући законске и привремене специјалне мере, како би се женама омогућило да уживају сва своја људска права и фундаменталне слободе.

Земље које су ратификовале или приступиле Конвенцији су законски обавезне да њене одредбе спроводе у пракси и о томе подносе извештај. У 2007. години Србија је поднела свој извештај.

9.1.2. Национални правни оквир

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Предузимање систематских мера у борби против трговине људима започело је крајем 2001. године. Кривични законик инкриминише насиље у породици као посебно кривично дело, а у Породичном закону донете су мере породичноправне заштите од насиља у породици.

У припреми су Закон о родној равноправности и Антидискриминациони закон. Закон о родној равноправности има за циљ промовисање пуног учешћа жена и мушкараца у друштву. Увођење принципа родне равноправности представља (ре)организацију, побољшање, развој и вредновање процеса у политици. Области које овај закон покрива су запошљавање, социјална и здравствена заштита, породични односи, образовање, култура и спорт, политички и јавни живот, као и судска и управопрална заштита.

Успостављени су институционални механизми за равноправност полова: Одбор за равноправност полова Народне скупштине и Савет за равноправност полова Владе, Сектор за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова. У 18 од 45 општина у Србији именована су лица за родну равноправност.

Основани Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Савет за равноправност полова и Одбор за равноправност полова Скупштине АП Војводине, Покрајински омбудсман – заменица за равноправност полова и Покрајински завод за равноправност полова

У припреми и фази усвајања су Национална стратегија одрживог развоја и Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивања равноправности полова. Ова два документа су стратешки документи Владе који дефинишу политику једнаких могућности, утврђују целовиту и усклађену политику државе у циљу елиминисања дискриминације жена, побољшања њиховог положаја и интегрисања родне перспективе у све области деловања институција за период 2007-2010. године. У њима се као стратешки циљеви у области људских и мањинских права и родне равноправности посебно истиче да су неопходне мере позитивне акције усмерене ка двоструко и вешеструко дискриминисаним групама јер је то претпоставка остваривања основних људских права.

У 2006. су усвојени и Национални миленијумски циљеви који посебно дефинишу циљеве успостављања родне равноправности и укидања дискриминације жена. У овом документу се такође посебно указује на вшеструку маргинализацију и дискриминацију жена припадница мањинских и вулнерабилних група.

9.2. Опис стања

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Реална оцена данашњег стања у свету показује да су жене изложене дискриминацији у многим областима свакодневног живота. Право жена на једнак третман представља основно људско право. Дискриминација жена данас је препозната као политички неприхватљива, економски неисплатива и законски санкционисана. Равноправност полова постаје један од основних елемената у реформским процесима.

Ситуација је много компликованија у погледу живота и права Ромкиња које су често жртве двоструке дискриминације, и као жене и као Ромкиње. Према подацима из истраживања УНДП-а из 2004. године стопе незапослености у маргинализованим групама значајно су веће у односу на стопе незапослености опште популације у Србији. Ова стопа је за општу популацију око 15% а за ромску популацију 39%.

Степен аутономије жена у ромској породици је ограничен у многим аспектима живота: у образовању, запошљавању, односима и планирању породице. Положај Ромкиња одликује се свим карактеристикама типично подређеног положаја жена. То проистиче из општег положаја жена у патријархалним друштвеним срединама, каква је ромска заједница. С друге стране, ромска заједница има неке дистинктивне црте које произилазе из особености ове етничке културе, као и из тога што је то маргинализована социјална група. Жене из маргинализованих социјалних група ступају у процес биолошке репродукције врло рано и активне су током читавог периода плодности. То важи и за Ромкиње. Оне морају да воде бригу о великом броју деце, а истовремено су ангажоване и у привредној делатности породице. По истраживању УНИЦЕФ-а у Србији 2005. проценат Ромкиња које се удају пре осамнаесте године старости је 45,9 % а оних које се удају пре петнаесте је 12,4%. Рађање деце у овако раном узрасту је ризично по здравље и мајке и детета, а емоционална зрелост за родитељство углавном није достигнута.

Једна од најугроженијих категорија у оквиру ромске заједнице су жене, затим старе жене које су у 80% случајева неписмене, потом младе мајке, самохране мајке и деца. Последице овог и оваквог стања вишеструке су: занемаривање сопственог здравља, неадекватно лечење, »болесно здравље«, прибегавање коришћењу туђих здравствених књижица, порођаји у кући где не постоје услови а ни стручна помоћ, повећани ризици за смртност. Овде је значајно скренути пажњу на проблеме приступа здравственој и социјалној заштити са којима се сусрећу породице депортоване по уговорима о реадмисији. Слабо поимање вредности превентивних прегледа, уз жељу да се избегне перцепција заокупљености сопственом добробити на штету бриге за породицу, може довести до тога да Ромкиње гледају на здравствене услуге као на нешто што није за њих и што оне себи не могу приуштити⁵⁵. Феномен »болесног здравља« жена чест је код Ромкиња. Разлози су многобројни: недостатак времена, новца, традиционалан став да жена мора да је увек на ногама, да је срамота ићи код лекара. Недостатак документације и дискриминаторни став здравствених радника – главна су препрека. Нажалост, све поменуте чињенице често се »читају« као небрига за сопствено здравље, ниска свест о важности здравља и сл.

Разни друштвено-културни и психолошки фактори могу произвести додатне тешкоће и дестимулирати Ромкиње да обраћају пажњу на сопствено здравље.

⁵⁵ Види Поглавље 8 о могућностима коришћења здравствених услуга

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Образовање

Девојчице из ромске породице суочавају се са тешкоћама на два колосека: са једне стране је непријатељска околина у самој школи која их дочекује са израженим дискриминаторним ставом, а са друге породица и ближа околина још увек гаји патријархални став да је женама школа непотребна. Као један од битних разлога за искључивање девојчица из основне школе већ после петог разреда родитељи наводе: »... да би заштитиле од напада друге деце, да би заштитили њену невиност, да би се што боље спремиле се за брак или преузеле дужности у кући, да би помогле мајци око вођења домаћинства и чувања млађих и старих укућана...«. Статистика каже да најмање 70% неписмених у ромској популацији чине управо жене. Овај тренд се нарочито повећао деведесетих година прошлог века са наилазећим ратовима и тешком економском кризом. Деведесете године XX века донеле су значајан број девојчица које нису стекле ни основну вештину писања и читања. Ово јасно упућује на ускраћивање права на даље школовање и запошљавање.

Запошљавање

Транзиција у којој се Србија налази има различите ефекте на жене и мушкарце. Економска политика најчешће не узимају у обзир потребе и утицаје на жене и девојчице, нарочито не на оне које припадају маргиналним групама, или које су нарочито изложене ризику од сиромаштва, као што су жене Ромкиње. У транзицији долази до погоршања економског положаја жена, смањују се стопе запослености и расту стопе незапослености; пораст учешћа сиве економије појачава експлоатацију и дискриминацију жена; појачава се феминизација сиромаштва (пораст учешћа жена међу сиромашнима). Стопа запослености жена је опала у периоду 2004- 2005. (са 44.0% на 40.8%). Традиционално, жена у ромској породици рано преузима улогу домаћице, мајке и супруге. С обзиром да је рано одустала од образовања, она нема могућност за шири избор радних места, осим оних које се нуде особама без основног образовања или са завршеном основном школом.

Жене међу незапоселнима и онима који на посао чекају дуже од две године чине близу 65%. Од овог броја Ромкиње, интерно расељена лица, избеглице из бивше Југосавије и повратници по споразуму о реадмисији, дакле жене из рањивих категорија, чине више од 70%.

Круг који за Ромкињу почиње одустајањем од образовања, наставља се немогућношћу запошљавања, раном удајом и материнством што доводи до економске зависности од супруга. Тако жене из вишеструко маргинализованих група чине слој економски најслабије и друштвено најнемоћније групе. Дискриминација, директна и индиректна на коју наилазе Ромкиње приликом покушаја да нађу посао једна је до важних чињеница која се најалост негира или сматра неистинитом.

Подаци прикупљени у оквиру израде Националног плана активности за побољшање положаја жена у Србији јасно говоре о вишеструкој дискриминацији коју трпи Ромкиња.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Ромкиња нема нити на једној позицији одлучивања, ни у државном ни у приватном сектору. Имовина која се води на њено име чини мање од 0,2 % од укупне имовине коју поседује породица. Послови које обавља Ромкиња су најнеплаћенији и најтежи уједно. Разлози овоме су разни: један је свакако необразованост и нестручност, затим дискриминација приликом запошљавања, потом укупна економска ситуација у земљи. Национална служба за запошљавање покренула је афирмативну акцију доделе одређених средстава за покретање малих бизниса и самозапошљавања, која предвиђа додатне бодове за припаднике ромске заједнице, затим за жене и инвалиде/ткиње. Иако је намера крајње позитивна, ова акција је жене затекла неспремне. Без претходних знања и вештина за вођење послова, без адекватне стручне спреме већина Ромкиња није искористила ову могућност добијања одређених средстава за покретање процеса самозапошљавања.

Трговина женама

Данас трговина људским бићима представља регионално и национално питање. Процена је да се у свету сваке године у ланцу трговине нађе између једног и два милиона људи. Нажалост, већину од њих чине деца и жене, као најнемоћнији припадници друштва. Иако је почетком 2002. проблем трговине женама уздигнут на много виши политички ниво - покренута је превентивна и едукативна кампања, државне институције су се активније укључиле у сузбијање ове појаве, отворено је прво склониште за жене жртве трговине, усвојен је нацрт закона о трговини женама, а тренутна акције за изградњу сигурне женске куће добила је размере јавне кампање у коју су се укључила готово читава шира заједница, проблем остаје невидљив, истичу се само последице. Србија је земља порекла жена и девојака којима се тргује како на локалном тако и на међународном нивоу највише у циљу сексуалне експлоатације. У јавности се осећа одређена неодлучност кад су у питању ситуације које јесу или могу да буду трговина људима, пре свега женама. Ово се нарочито односи ако се у оваквој ситуацији нађе млада жена, Ромкиња или ромско дете. Низ предрасуда и стереотипа према ромској заједници прелази у отворену дискриминацију. Са друге стране, сама ромска заједница је врло затворена и у њој владају неписани кодекси који често крше основна људска права женама из своје заједнице.

Последице су многобројне и погађају, пре свега, ромску заједницу: све већи број Ромкиња које заврше као жртве трговине, затим, несвесно учествовање у криминалним радњама, продубљавање предрасуда и дискриминације, нарочито у медијима, повећано неповерење ромске заједнице према већинској, страх од новог етикетирања, страх од институција, нарочито полиције, што води ка маргинализацији породице у целини. Фактори ризика за трговину људским бићима као што су сиромаштво, друштвена маргинализација породице, поверење искључиво у оквиру своје заједнице, рањивост девојчица и дечака у оквиру групе, наглашена рањивост девојака и младих жена, ниво образовања жртава присутни су у ромској популацији.

Процене с којима се располаже (нема званичних података) показују да се са територије Србије 10 000 до 100 000 жена и деце прошверцује преко граница земље, било из или у

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Србију.¹⁰⁵ У готово свим међународним студијама које се баве тим проблемом се наглашава да је Србија главна и добро позната транзитна рута у региону. Процењује се да је око 7 000 Ромкиња напустило Србију и отишло у Италију у периоду од само неколико недеља. Каже се да су Ромкиње продате у Италији или да се присиљавају на проституцију, бесплатан рад или прошњу.¹⁰⁶

Под патронатом Министарства унутрашњих послова основан је Национални тим за борбу против трговине људским бићима, који чине три тима. Први тим се бави превенцијом и подизањем свести; други помаже и подржава жртве; трећи је радна група за побољшање закона и промену уредби које се баве тим питањем, а четврта се бави истраживачким радом. Служба за координацију помоћи жртвама трговине људима оформљена је 2004. године. Србија је приступила Протоколу за превенцију, спречавање и кажњавање трговине људима, посебно женама и децом, који допуњава Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала. У 2006. години усвојена је Стратегија против трговине људима.

9.3. Постојеће и досадашње иницијативе

Ромски женски покрет у Србији

Деведесете године двадесетог века, осим ратова и страдања, донеле су и видљивост нове снаге на женској сцени. Нова снага је поред речи »женска« носила и префикс ромска. Идеја женских људских права издвојених из корпуса општих људских права у ромском женском покрету добила је нову димензију третирања овог питања. Ромски женски покрет скренуо је пажњу на маргинализоване групе чија је невидљивост потиснула очигледну и свакодневну дискриминацију коју трпе припаднице ромског народа. Истовремено се у појмовник женских људских права уводи термин »двострука дискриминација« који означава дискриминацију по два основа: по припадности женском полу и по припадности мањинској, маргинализованој групи. Почетак трећег миленијума ставио је пред ромску жену двоструки изазов. Са једне стране је њена примарна заједница која је окружује и поставља пред њу вишеструке улоге: мајке, домаћице, супруге и некога ко се бори за сопствену каријеру и сопствени интегритет, женски. Са друге стране је шира друштвена заједница, готово редовно непријатељско окружење са дискриминаторним ставом као добродошлицом. Укључујући се у борбу за сопствена права заједно са осталим женама света, Ромкиње дају шансу својим кћеркама да буду креаторке своје будућности.

Поред приступа заснованог на увођењу фактора пола у давање донација у целој Фондацији, Програм за жене Фонда за отворено друштво – Србија (ФОД), као и други донатори, дају подршку стварању руководећег кадра међу Ромкињама. Од самог почетка, Програм за жене се бави питањима маргинализације жена. Године 1998, Програм је пружио подршку првим групама Ромкиња, укључујући Ромски женски центар Бибија, (Београд), Женски простор

¹⁰⁵ *Трговина људима на Балкану*, Јелена Бјелица, Београд, 2002.

¹⁰⁶ Према једном напису који је објавио дневни лист *Блиц* у септембру 1999.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

(Ниш), Ромски информативни центар (Крагујевац), Младе истраживаче Роме (Стара Пазова) и једну групу жена инвалиткиња. 2005. године основана је Ромска женска мрежа

Чини се да ромске женске организације показују велики степен разумевања, солидарности и међусобног поштовања, јер су схватиле значај узајамног рада, образовања, лобирања и повезивања.

Невладина организација „Ромски женски центар - Бибија“ је отпочела промоцију права Ромкиња тако што је организовала семинаре за жене и девојке у ромским заједницама који су били усредсређени на питања сексуалности, пушења, злоупотребе алкохола и дрога, сиде, исхране, а еволуирао је у дискусију о свести о половима и људским правима жена. Центар се такође ангажовао у непосредној изборној кампањи и семинарима за Ромкиње бираче, покренуо семинар за руководећи кадар намењен активисткињама Ромкињама из Србије, те округли сто о људским правима Ромкиња. Постоје ромске женске организације и у другим градовима у Србији – у Нишу, Крагујевцу, Новом Саду итд. Друге невладине организације (организације Рома и жена) такође укључују у своје организације програме који се посебно баве женама. Децембра 2004. године, иницирано је формирање Неформалне женске мреже женских организација које се баве ромским питањима, донесен је оквирни стратешки план, а данас Ромска Женска Мрежа окупља преко 30 активисткиња Ромкиња из целе Србије.

9.4. Препоруке за будуће акције

Проблем који је уочен је недостатак одрживих механизма чије би успостављање Ромкињи омогућило олакшан и квалитетан приступ основним људским правима. Узроци овог проблема разни су и вишеслојни: недовољно сензибилизвана локална самоуправа и шира друштвена заједница на потребе и проблеме жена из маргинализованих заједница, недостатак правих информација о проблемима Ромкиња и начинима на који оне желе да ти проблеми буду решавани, нема ефикасних мера и механизма који би омогућили приступ основним људским, мањинским и женским правима, тешка економска ситуација кочи развој породице у у целини. Један од значајних узрока тренутног положаја Ромкиња јесте и чиненица да се овим проблемом не бави довољно, како на локалном нивоу тако ни на националном.

Такође се очекује да ће држава најозбиљније прихватити препоруке и коментаре Комитета за укидање дискриминације жена, донетих поводом разматрања CEDAW Иницијалног извештаја Србије, 2007.године, у којем се изражава забринутост због случајева дискриминације Ромкиња којима прети насиље у породици, а које су искључене из сигурних кућа због критеријума приступа и у којем се примећује да недостају статистички подаци о посебно рањивим групама жена, укључујући и Ромкиње. Комитет такође тражи од државе да обезбеди обуку за незапослене жене укључујући маргинализоване групе жена.

Треба реализовати следеће приоритете у будућем раду у погледу заштите права Ромкиња:

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

9.4.1. Опште препоруке

- Унапредити рад цивилног сектора, организација Рома и женских организације уопште, нарочито на плану едукације и спровођења едукативних кампања. Те организације треба да укључују у своје активности питања која се тичу пола и рода, као и нарочито питања права Ромкиња.
- Едукацијом и практичним знањима и вештинама (посебно Ромкињама студенткињама) одредити активнију улогу у процесу демократизације, као и у процесу осавремењивања саме ромске заједнице. Политиком једнаких могућности подстицати Ромкиње на доступност руководећих позиција у друштву.
- Питања која се тичу права Ромкиња треба да буду инкорпорирана у програме рада ромских невладиних организација и покрета за права жена, те у планове рада владиних и међународних организација.
- Повећати учешће Ромкиња на местима одлучивања, а у вези с јавном политиком која се односи на Роме и у политичком животу уопште.
- Потребно је укључити активисткиње Ромкиње у јавне кампање које организује држава и цивилни сектор.
- Укључити Ромкиње у све фазе поступка остваривања изборног права-пасивно, активно, бирачко право, право посматрача, чланова бирачких одбора. Ромкиње треба да буду ангажованије у изборним и административним телима.
- Подстицати политику која омогућава већи избор у погледу планирања породице, културе и образовања ромских породица.
- Ојачати Ромску женску мрежу у Србији и повезати је са регионалним мрежама како би се унапређивала права Ромкиња, размењивала искуства и реализовали заједнички пројекти.
- Подржати формирање нових женских ромских организација широм земље.
- У поступку едукације Ромкиња нарочито указивати на значај стицања и остваривања својинског права и осталих грађанских права, што је предуслов за квалитетнији и сигурнији положај у друштву.
- У поступку професионалне оријентације изналазити могућност брзог и ефикасног стручног оспособљавања којима би се стицањем практичних вештина и знања омогућила већа стопа запослености.
- Отварање питања проблема малолетничких и уговорених бракова
- Успостављење механизма (законских и функционалних) на свим нивоима за заштиту жена и деце од трговине и експлоатације.

9.4.1. Приоритети

- Држава треба да предузима мере за борбу против дискриминације ромске популације. Посебну пажњу треба посветити борби против вишеструке дискриминације Ромкиња
- Држава треба да донесе мере које ће обезбедити активну импелментацију Кривичног и осталих закона који санкционишу насиље у породици, затим да се обезбеде услови за пружање адекватне законске заштите жртава насиља.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Држава треба да усваја политику и да даје законске гаранције како би се ојачале превентивне мере, заштитила фундаментална људска права жртва, водиле одговарајуће истраге и гонили починиоци, те пружила социјална помоћ жртвама насиља у породици.
- У поступцима који се воде према извршиоцима насиља жене треба заштитити од излагања секундарној виктимизацији и пружити стручну психо-социјалну помоћ током трајања судског поступка. Министарство за унутрашње послове треба да одреди полицијске стручњаке специјалисте за такве случајеве, по могућности женског пола, а који су додатно обучени за питања у вези с насиљем према женама и за коришћење медицинских и других судских доказа.
- Треба сензибилисати запослене у разним јавним службама за рад са рањивим групама
- Треба подржавати програме који се односе на све нивое образовања као и образовање одраслих, посебно на описмењавање свих узраста Ромкиња.
- Увођење афирмативних мера за перманентно образовање Ромкиња
- Држава треба да успостави Фонд за стипендирање будућих ромских студената, са нагласком на девојке
- Увођење афирмативних мера при запошљавању Ромкиња и стварање могућности за самозапошљавање

Женске ромске организације и локални здравствени центри треба да организују едукацију младих Ромкиња, младих мајки, средовечних и старијих Ромкиња у вези са здравственим питањима, уз адекватан приступ и на ромском језику. Већу пажњу треба посвећивати и информисању Ромкиња о јавним здравственим службама и начину њиховог коришћења, те о посебним мерама превенције, као што је вакцинација, исхрана и штетни ефекти дувана. То информисање ће повећати способност жена да се организују и да помажу у посредовању између својих заједница и пружалаца здравствених услуга.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

10. Информисање

Живот у „медијским друштвима“ – како се називају данашње друштвене заједнице – намеће потребу за информисањем на језицима националних мањина, што је, осим Устава, такође предмет закона и захтев представника и политичке елите националних мањина.

Право на информисање националних мањина, право да се изрази и прима информација и шири идеја на матерњем језику, је регулисано домаћим законодавством. Међутим, имајући у виду све расположиве податке о положају ромске мањине, да би користили и унапређивали то право, неопходно је предузети низ мера да би, најмање што је могуће, постигли приближно исте стандарде које имају друге мањине у Србији.

Реформски процеси у медијима не смеју угрозити ни стечена, ни Уставом загарантована права националних мањина.

10.1. Правни оквир

10.1.1. Међународни правни оквир

Оквирна конвенција о заштити мањина
Европска повеља о регионалним или мањинским језицима
Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода

10.1.2. Национални правни оквир

Закон о јавном информисању (2003. године) и Закон о радиодифузији (2002. године) регулишу и трансформишу систем јавног информисања. На основу њих реализована је приватизација штампаних медија чији су оснивачи локална самоуправа (2006. године) и трансформација државне телевизије у јавни сервис која је завршена 2006. године.

Закон о радиодифузији (у члану 6, став 1) дефинише Републичку радиодифузну агенцију (РРА) као самосталну, односно независну организацију која врши јавна овлашћења, а ради обезбеђивања услова за ефикасно спровођење и унапређивање утврђене радиодифузне политике у Републици Србији на начин примерен демократском друштву.

РРА није једини орган надлежан за спровођење Закона о радиодифузији. Своју улогу у овом процесу имају и: Министарство културе, Народна скупштина Републике Србије, Влада Републике Србије, Агенција за телекомуникације и Министарство за инфраструктуру.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

10. 2. Опис стања

10.2. 1. Општа запажања

Досадашња искуства у Србији и европским земљама показују да потребе и циљеве информисања Рома могу задовољити и постићи следећи субјекти: Институције служби јавног емитовања; Радио/телевизијске станице цивилног сектора; Радио/телевизијске станице локалне или регионалне; Комерцијалне радио/телевизијске станице; Штампани медији на српском (дневни листови, недељници, часописи итд.); Штампани медији на ромском (новине, часописи итд.); Интернет, као и Аудиовизуелни материјали.

Роми не могу бити, на жалост, ни у ком погледу задовољни информисањем у Србији. Медији не поклањају довољно пажње Ромима и њиховом животу. Најчешће их третирају у негативном контексту, на клишеиран и егзотичан начин, што доприноси јачању предрасуда и ширењу негативне слике о том народу.

10. 2. 2. Стање у вези са радио/ ТВ станицама које емитују програм на ромском или са ромском културом

Програми на ромском језику емитују се на Радио Београду и РТ Војводина 1. Постоје бројне локалне радио и неколико ТВ станица које емитују програм на ромском језику, али немају регулисан статус.

10. 2. 3. Штампани медији

Штампани медији на ромском језику постоје, али их је мало и излазе периодично. Још увек не постоје услови за њихову одрживост путем продаје.

10.3. Досадашње и постојеће иницијативе

Министарство културе финансира лист “Romano Nevire” чији је оснивач Национални савет ромске националне мањине, док Покрајински секретаријат за културу финансира лист “Them”.

РТС је у начелу прихватио тридесетоминутну емисију о националним мањинама у 2008. години. То је добар знак, али недовољно за потребе националних мањина у Србији.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

10. 4. Препоруке у вези с медијима

10. 4. 1. Опште препоруке

- Створити мрежу ромских медија која би олакшала планирање, успостављање сарадње међу постојећим медијима и размењивање програма, старање о стручном новинарском кадру, њиховој обуци, сарадњи с ромским медијимским центрима и медијима у Европи итд.
- Подржати школовање кадра за рад у медијима.

10.4. 2. Радио и ТВ станице у цивилном сектору

- Због ограничених финансијских средстава и малобројног кадра, нужна је финансијска помоћ и помоћ у кадровима и обуци, као и сарадња са радио и тв станицама у јавном сектору.

10. 4. 3. Радио и ТВ станице локалних и регионалних заједница

- У свим локалним и регионалним заједницама у којима живи већи број ромског становништва, установити стимулативне мере подршке производњи програмских садржаја у јавним гласилима на ромском и о животу Рома.

10. 4. 4. Јавни сервис радија и ТВ

- На основу колективних права националних мањина и установљених посебних афирмативних мера, неопходно је имати редовне и прихватљиве термине радио и ТВ емисија на ромском језику
- Потребно је едуковати новинаре већинских медија и сензибилисати их за праћење и извештавање о проблематици везаној за Ромима

10.4. 5. Штампани медији

- Неопходно је професионализовати месечник на републичком и покрајинском нивоу на ромском језику, утврдити процедуре и успоставити одговарајућу кадровску структуру и обезбедити редовно финансирање.
- Иницирати формирање недељних новина на ромском језику.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

11. Култура

11.1. Међународни правни оквир

Језик, орална култура, музика, традиционална материјална култура и холокауст Рома, као нарочити вид културе и етике сећања, имају истакнуто место у плановима и програмима готово свих европских земаља, у којима су већ створене одговарајуће институције и установе. По узору на те земље и институције, нужно је стварати у Србији такве програме, институције и установе.

11.2. Домаћи правни оквир

Устав Републике Србије⁵⁶ регулисао је права припадника националних мањина, што значи и Рома. До сада је, у складу са Савезним законом о заштити права и слобода националних мањина, Национални савет ромске националне мањине остваривао право на самоуправу у области културе⁵⁷. Индивидуална права остварују се појединачно, а колективна у заједници са другима, у складу са Уставом, законом и међународним уговорима. Путем колективних права, Роми могу непосредно или преко својих представника, учествовати у одлучивању или сами одлучивати о појединим питањима у вези са неговањем своје културе, остваривањем права на образовање, обавештавање и службену употребу језика и писма, у складу са законом. Право на очување посебности⁵⁸ предвиђа право на изражавање, чување, неговање, развијање и јавно изражавање националне, етничке, културне и верске посебности, затим везе и сарадње са сународницима изван територије Србије⁵⁹ и најзад развијање духа толеранције⁶⁰.

Према Закону о заштити права и слобода националних мањина, Национални савет ромске националне мањине остварује право на самоуправу у области културе (члан 19). Национални савет ромске националне мањине учествује у доношењу одлука о начину представљања културне и историјске баштине заједнице (члан 12). Култура и њено изражавање, очување, неговање, унапређивање, наслеђе и јавно испољавање схвата се као интегрални задатак саме ромске заједнице. Култура је двоструко питање. Прво, то је инструмент за афирмацију идентитета ромске заједнице. Друго, то је инструмент за унапређивање међуетничке комуникације и интеграције Рома у друштво.

11.3. Опис стања

Полазећи од предвиђених права и имајући у виду значај и улогу културе која, по дефиницији, прожима све животне форме људи једне заједнице, почев од производње, преко знања, њихове употребе, затим идеја и вредности, закључно с методама и институцијама које се

⁵⁶ Први део, Начела устава, чл. 1 и 3. Права припадника националних мањина, чл. 75, 76, 77, 78, 79, 80 и 81

⁵⁷ Чл. 19.

⁵⁸ Чл. 79

⁵⁹ Чл. 80

⁶⁰ Чл. 81

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

старају о њеном одржавању и развоју, може се рећи да Роми још немају обезбеђене елементарне услове за своју културу и њен развој.

Култура, која је срж идентитета Рома, има два кључна аспекта: традиционални и савремени.

У циљу њеног изражавања, чувања, неговања, развијања и јавног изражавања, везе и сарадњу са сународницима (који живе, с једне стране, у Индији, прадомовини Рома, и, са друге стране, у Европи, чији ће део у блиској будућности постати и Србија), неопходно је обезбедити услове за постојеће малобројне културне институције и удружења и основати и развијати нове установе које су неопходне за савремено културно стваралаштво Рома.

Постојеће и досадашње иницијативе

За сада постоје: Матица Ромска у Новом Саду, Удружење уметничких ромских сликара у Трстенику, Ромски ПЕН Центар, Фондација холокауста Рома Србије, Удружење ромских писаца итд. Међутим, готово ниједно од тих удружења и установа нема обезбеђене услове за нормалан рад. Почетком 90-тих, основан је Ромски културни центар, који је јануара, 2001. године, организовао „Дане ромске културе“. Оновано је и позориште које изводи представе на ромском “RAIDNA”. Исте године Центар за ново позориште и игру организовао је у сарадњи са државним и међународним институцијама Недељу културе Рома у Београду, Новом Саду и Нишу. У Новим Карловцима 2006. године основан је Театар Рома “Suno e Romengo”.

11. 3. Препоруке које се односе на културу

- У складу са правима за чување и неговање културе Рома, неопходно је основати Културни центар Рома Србије, у оквиру кога ће постојати јединице за чување и неговање ромске културе (етнографско, музиколошко, народна књижевност и холокауст Рома).
- Неке од наведених делатности могу да се остварују у оквиру постојећих градских, регионалних и републичких установа, почев, рецимо, од Етнографског и Музиколошког института, Института за књижевност, па до будућег Музеја холокауста на Сајмишту, као заједничке институције Јевреја, Рома и Срба. То је од значаја не само за Роме, већ и за нашу државу.
- Развијање и јавно изржавање културе захтева оснивање разних удружења, установа и институција. То је, случај и с осталим националним мањинама у нашој земљи, па би у циљу изједначавања права националних мањина, било неопходно и стварање уједначених услова за развој њихове културе. То се првенствено односи на уметност (књижевност, сликарство, музику и позориште) и пратеће делатности тих врста уметности.
- Очување и развој ромског језика, као добра од изузетног значаја за културни и национални идентитет Рома, захтева нарочиту бригу и услове, који морају бити што пре створени у Србији. Ово укључује и штампање речника.
- Потребно је подржати истраживања у вези са животом и обичајима Рома.
- Нужно је обезбедити превођење ромске литературе на српски и обрнуто.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Било у оквиру Културног центра или као посебна институција, неопходно је и одељење или центар за културно-издавачку делатност Рома.
- Неопходно је имати одговарајући кадар, почев од административног особља, преко организатора, до стручњака и руководиоца.
- Подржати удружења и установе за активну сарадњу са многобројним ромским установама у Индији и Европи која би унапредила би не само културни живот Рома у Србији, већ и културни живот Србије. Јер, у Индији и Европи има врло угледних ромских уметника, чије би гостовање или презентација њихових дела у нашој земљи, допринела афирмацији Рома и утицала на смањење дискриминације према њима и развој толеранције, а такође би допринела видљивости улоге Рома у историјским догађајима у различитим земаљама.
- Музика Рома у Србији вредност је коју је признала читава Европа, па и свет, те би јој, услед тога, требало посветити нарочиту пажњу.
- Поједине културне делатности могле би постати извор егзистенције као, на пример, музика. То потврђују како традиционална искуства, тако савремени видови организовања културног стваралаштва Рома и иновације у разним европским земљама као, рецимо, Шпанији, Шведској, Чешкој, Мађарској, Румунији, Македонији итд.
- Покренути иницијативе са циљем да се створе радионице за израду уметничких предмета (спој традиционалног занатског умећа, примењене уметности и дизајна) који би се могли пласирати на домаћем и на страном тржишту, затим ликовне и књижевне радионице итд., што је већ потврђено као добро искуство у појединим земљама.
- Подржати промоцију ромске културе у медијима и информисање о културним активностима Рома
- Подржавати традиционалну Смотру културних достигнућа Рома.
- Поред Министарства културе и Министарства просвете, неопходна је сарадња и с осталим министарствима укључујући Министарство науке, Министарство иностраних послова и Министарство за привреду и туризам. Ова сарадња треба да се огледа и у успостављању система стипендирања студената и обезбеђивања различитих едукативних програма.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

12. Политичко учешће и представљање

12.1. Правни оквир

12.2. Међународни правни оквир

Савет Европе, Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) и Европска унија, су донеле неколико препорука у вези за политичким учешћем Рома⁶¹. Комитет Уједињених нација за елиминацију расне дискриминације такође је истакао важност учешћа Рома у јавном животу.⁶²

12.3. Национални правни оквир

Закон о изменама и допунама Закона о избору народних посланика у Народну Скупштину Републике Србије из 2006. године омогућили су смањење изборног цензуса са ранијих 5% на природни праг, као могућност и охрабривање мањинским странкама да учествују на парламентарним изборима 21. јануара 2007. год.

Закон о заштити права и слобода националних мањина предвиђа оснивање Националног савета ромске националне мањине. Ово тело представља заједницу у области употребе језика, образовања, информисања на језику националне заједнице и културе и учествује у доношењу одлука или одлучује о питањима из ових области и оснива институције које раде у овим областима. Према наведеном Закону, државни органи, органи територијалне аутономије или јединице локалне самоуправе обавезни су да консултују Савет при одлучивању о горе наведеним питањима.

Новим Законом о локалним изборима⁶³ предвиђа се да политичке странке националних мањина и коалиције политичких странака националних мањина учествују у расподели мандата и кад су добиле мање од 5% гласова од укупног броја бирача који су гласали.

Чланом 20 Закона о локалној самоуправи дефинишу се обавезе општина у вези са свим националним мањинама: “ Општина, преко својих органа, у складу са Уставом и законом: ... стара се о остваривању, заштити и унапређењу људских права и индивидуалних и

⁶¹ Видети, између осталог, *Принципе и смернице за побољшање ситуације Рома*, засноване на препорукама специјалистичке групе Рома/Цигана Савета Европе и на препорукама високог комесара ОЕБС-а за националне мањине, које је усвојила Европска унија (Група СОСЕН) на самиту у Тампереу у децембру 1999. године; општу политику ЕЦРИ, Препорука бр. 3: *Борба против расизма и нетолеранције према Ромима/Циганима*, коју је ЕЦРИ усвојио 6. марта 1998. године ЕЦРИ (98) 29 рев. Стразбур; Препоруке високог комесара ОЕБС-а за националне мањине у вези са Ромима и Синтима у региону ОЕБС-а; Савет Европе, *Нацрт препорука Комитета министара Савета Европе о политици према Ромима/Циганима у Европи* MG-S-ROM (2002) 3 Рев.2.

⁶² Комитет за елиминацију расне дискриминације, *Дискриминација Рома*, CERD Опште препоруке XXVII (Пето-седмо заседање, 16.08.2000. године).

⁶³ Члан 40.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

колективних права припадника националних мањина и етничких група; утврђује језике и писма националних мањина који су у службеној употреби на територији општине.“

Чланом 98 Закона у национално мешовитим јединицама локалне самоуправе предвиђа се оснивање Савета за међунационалне односе, као самосталног радног тела, које чине представници српског народа и националних мањина, у складу са овим законом и статутом. Национално мешовитим јединицама локалне самоуправе, у смислу овог закона, сматрају се јединице локалне самоуправе у којима припадници једне националне мањине чине више од 5% од укупног броја становника или свих националних мањина чине више од 10% од укупног броја становника према последњем попису становништва у Републици Србији. Представнике у савету за међунационалне односе могу имати припадници српског народа и националних мањина са више од 1% учешћа у укупном становништву јединице локалне самоуправе. Савет разматра питања остваривања, заштите и унапређивања националне равноправности, у складу са законом и статутом. Делокруг, састав, избор чланова и начин рада савета за међунационалне односе уређује се одлуком скупштине јединице локалне самоуправе, која се доноси већином гласова од укупног броја одборника у складу са статутом.

12.4. Опис стања

Роми наилазе на посебне проблеме у својим настојањима да се укључе у јавни и нарочито политички живот. Низак ниво образовања и, у неким случајевима, дискриминација значајно доприносе слабој заступљености Рома на свим нивоима власти. Роми имају једнако право да учествују у јавном животу. Ово укључује право гласа, избора, учествовање у јавном животу и образовање политичких странака без дискриминације. Напоре који се последњих година чине да се негује политичко учешће Рома треба подржати, нарочито оне који потичу из самих ромских група.

На основу података из државног пописа становништва из 2002. године, 108 193 грађана ромске националности живи у Србији. Готово са сигурношћу можемо тврдити да је тај број за 3,5 пута већи, што би значило да у Србији има око 380 000 Рома тј. 1,45 % укупне популације Србије. Да су се Роми на Попису становништва 2002, изјаснили за оно што јесу, тј. да буду Роми, онда би се недвосмислено показало како су одмах иза Албанаца по бројности, односно друга мањинска етничка заједница у Србији. И даље од тога, с обзиром да је тренутно територија Косова и Метохије ван ингеренција Републике Србије, они би постали по бројности прва национална мањина.

Као препознат проблем је наведена и неактивност партија између избора. Проблем који је препознат од свих учесника је проблем финансирања политичких партија. На овај проблем је указано кроз примере личних инвестиција чланова партије или само појединаца у току предизборних кампања, што се на крају осликава и на изборне резултате.

Низак ниво учешћа - излазности од стране ромске заједнице, Роми кандидати тумаче као последицу неповерења у ромске партије и традиционалне аполитичности.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Наведени су и случајеви да су представници изборних комисија и тела имали дискриминативан однос од службеника који су задужени за пријављивање изборних листа, Медији имају подцењивачки однос - нису имали прилику да се представе, често због недостатка средстава. Комуникација између ромских политичких партија је једна од наведених потреба у смислу дискусије о могућностима дефинисања заједничких циљева или коалиционих наступа. Препознати проблеми нису нови, што говори да су нерешени. И да нису мањи, а број Рома који желе да учествују у изборном процесу је све већи.

Након неколико година, назире се траг који треба да се следи у погледу структурисања политичких интереса кроз коалиције ромских партија. Иза циља “социјалне правде” или проналажења “јаке политичке идеје коју немамо” и даље недостају конкретизација, систематичност и дугорочност ефеката учешћа у власти и разрађеног плана и циљева након избора.

12.5. Постојеће и досадашње иницијативе

Поред наведених измена закона у корист партија и/или коалиција партија националних мањина у последњих 5 година покренуте су поједине иницијативе у правцу укључивања припадника ромске националне мањине у већинске политичке партије, оснивања ромских политичких партија и пружања подршке раду Националног савета ромске националне мањине. Не постоје свеобухватни подаци о учешћу Рома у Саветима за међунационалне односе локалних самоуправа.

12.5.1. Политичке партије

Досадашња настојања да се оформи снажна ромска политичка странка дала су резултате. Разлога за неуспех у покушајима политичког организовања у последњих петнаест година било је много- слабо развијена политичка култура, непостојање јаким ромских политичких странака и вођа, предизборно манипулисање становништвом ниског образовног нивоа које живи у екстремном сиромаштву, одсуство ромских представника у институцијама система, страх од политичког изјашњавања.

У Србији је регистровано 20 ромских политичких партија, резултат горе наведене афирмативне мере за укидање цензуса за странке националних мањина је да две ромске политичке странке имају своје представнике у републичком парламенту.

Задатак новоформираних ромских политичких партија је да раде на подизању политичке културе Рома, тј. да конституишу ромско политичко биће, и усаде сународницима мишљење и став о томе како је политички простор битно место где се решава лична и породична судбина, утиче на смањење сиромаштва и гетоизације, доприноси бољем остваривању права мањина и постизању етничке равноправности, као и уређењу државе уопште.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Последњих година Роми активније учествују и у раду не ромских партија, али и даље значајније политичке партије већинског народа и грађанске оријентације желе да имају велики утицај у ромском становништву, а да, при томе, не посвећују одговарајућу пажњу њиховим специфичним проблемима и захтевима. Њима је знано да ромски део бирачке масе није за потцењивање, да се креће до неколико стотина хиљада и да у неким крајевима, селима и градовима, односно изборним јединицама чини већину. Однос неромских партија према ромским партијама је такав да ниједна не жели у коалицију са Ромима јер се процењује да пактирање са ромским партијама доноси политичку штету.

12.5.2. Национални савет ромске националне мањине

На основу Закона о заштити права и слобода националних мањина на електорској скупштини у мају 2003. године изабран је и Национални савет ромске националне мањине који има 35 чланова. Национални савет ромске националне мањине учествовао је у реализацији различитих мера у области образовања у сарадњи са Службом за људска и мањинска права (сада Министарство) и Министарством просвете и спорта⁶⁴, као и мерама које је организовало Министарство културе.

У недостатку Закона о националним саветима и недовољним институционалним капацитетима за уређивање ове области, национални савет ромске националне мањине наставља да функционише и по истеку мандата. Специфичност националног савета ромске националне мањине у односу на националне савете других мањина је да потреба деловања на целој територији Србије и покривање различитих потреба ромског становништва.

12.3.3. Структуре за спровођење Стратегије за интеграцију Рома

Након израде Нацрта стратегије за интеграцију Рома и нарочито након приступања у програм „Декада инклузије Рома“ органи државне управе започели су са успостављањем структура за развој стратешких докумената за унапређивање положаја Рома и њихову реализацију. Иако већина ових иницијатива функционише уз подршку међународних организација направљени су први кораци за стварање институционалних капацитета за спровођење ове стратегије: Секретаријат за ромску националну стратегију Службе за људска и мањинска права (сада Министарство), Канцеларија за инклузију Рома АП Војводине, Координациони центар за укључивање Рома Града Београда, координатори за ромска питања у тренутно 42 локалне самоуправе. На руководећим местима у наведеним канцеларијама ангажовани су Роми.

12.4. Препоруке

- Потребно је развијати кадрове ромских политичких партија кроз обуке, које би требало да обухвате знања о дефинисању политичке идеје, јасних политичких циљева, платформи, програма, изради планова вођења кампања, политичком менаџменту.

⁶⁴ Види поглавље о образовању

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Потребно је успоставити комуникацију између самих ромских политичких партија.
- Потребно је успоставити комуникацију између ромских партија и Рома кандидата на листама не-ромских партија.
- Ромске невладине организације треба да преузму улогу едукатора ромске заједнице о важности избора у циљу подстицања активног, слободног и обавештеног учешће на изборима.
- Републичка влада треба да подржи активистичке програме за ромске заједнице како би им омогућила да добију довољно информација о изборном поступку и о њиховим правима као бирача. Она би требало да се постара да сви Роми који имају право да гласају имају могућност да се појаве у бирачком списку.
- Влада такође треба да размотри увођење структуре исплата накнада свим политичким субјектима који учествују у изборима
- Предузети мере да би се гарантовала равноправна гласачка права жена, укључујући спровођење забране такозваног “породичног гласања”.
- Ромске НВО треба да своје активисте усмере и у правцу укључивања у посматрање избора и учешћа у изборној администрацији.
- Подржати заступљеност Рома на изабраним и именованим функцијама на свим нивоима власти.
- Промовисати учешће ромских жена у јавном и политичком животу; ромске жене треба да буду у могућности да равноправно са мушкарцима учествују у консултативним и другим механизмима направљеним ради бољег приступа свим областима јавног и политичког живота.
- Представници ромске заједнице треба да буду укључени у све иницијативе које се на њих односе од самог почетка њиховог развијања, преко спровођења до оцењивања.
- Требало би да надлежно министарство изради нацрт Закона о националним саветима чиме би се јасно дефинисала питања избора рада, надлежности и механизма финансирања националних савета националних мањина на локалном и регионалном нивоу.
- Влада Републике Србије треба да оснује међуресорно тело за питања Рома у коме би требало да учествују представници Националног савета ромске националне мањине и парламентарних политичких партија.
- Сва надлежна републичка министарства треба да дефинишу структуре које ће се бавити питањима Рома и имплементацијом акционих планова који проистичу из ове стратегије. У овим структурама треба да раде и квалификовани Роми. Поред тога, потребно је и да успоставе механизме редовних радних консултација са представницима Рома.
- Подстицати укључивање Рома у јавне службе, када је потребно и увођењем посебних мера. Влада и парламент Републике, као и парламентарне странке, треба да израде интерне стратегије и одреде јасне показатеље и рокове за повећање броја запослених Рома и за унапређивање програма стажирања за Роме.
- Администрације републичког парламента и Владе треба да унапређују склапање уговора о пружању услуга са предузећима чији су власници Роми.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Државни органи треба да унапређују ефективно учешће Рома у локалним управама, путем кандидовања за изборне функције, коришћења јавних служби и сарадње са локалним званичницима.
- Потребно је правно регулисати обавезу Скупштине општине да најмање једном годишње разматра политику према мањинским заједницама у свим областима које одређују делотворно учешће мањинских заједница у јавном животу локалне самоуправе, што би требало да укључи и усвајање планова развоја мањинских заједница по елементима културне аутономије.
- Општине би могле да оснују Одбор који ће се бавити унапређивањем положаја ромске заједнице. Овај одбор би могао да буде саставни део међунационалних савета. Он треба да разматра конкретну ситуацију Рома, у вези са, између осталог: локацијом школа и амбуланата, легализацијом имовине, поправљањем инфраструктуре у ромским насељима, социјалним старањем и активистичким програмима како би се Роми обавестили о њиховим правима и дужностима.
- Одбор треба да осмисли, уз подршку општине, заједничке активности Рома и неромског становништва у областима омладине, спорта и образовања. Одбор треба да гарантује “приступ који не наноси штету” олакшавањем укључивања социјално незбринутих сегмената локалног већинског становништва у активности или програме намењене социјално незбринутим деловима локалне ромске заједнице.
- Одбор треба да извештава Скупштину Општине једном годишње о напретку у интеграцији Рома.
- Све релевантне општинске институције треба да оснују структуре задужене за питања Рома у којима ће бити запослени Роми. Општина треба да олакша или подржи програме обуке потребне за функционисање ових структура.
- Велика важност општинског нивоа за спровођење свих предвиђених активности захтева учешће Рома у локалним процесима одлучивања. Општине би требало, у тесној сарадњи са локалним ромским становништвом, да утврде локалне планове акције како би олакшале интеграцију локалне ромске заједнице.
- Општине треба подстаћи да одреде буџетска средства, као и да активно траже спољну финансијску помоћ за спровођење њихових локалних планова акције.
- Општине треба да пруже подршку НВО које унапређују и организују заједничке активности Рома и неромског становништва.
- Општине треба да унапређују склапање уговора о пружању услуга са предузећима у власништву Рома.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

13. Дискриминација и сродња питања

13.1. Правни оквир

13.1.1. Међународни правни оквир

Тесно повезани принципи равноправности и недискриминације спадају у најосновније елементе међународног права у области људских права. Међународни правни оквир који се односи на људска права има посебно тежиште на социјално незбринутим, маргиналним, угроженим или социјално искљученим појединцима и групама. Стога приступ са становишта људских права захтева да пракса, закони и институције којима се помаже развој дискриминације одређених појединаца и група буду модификовани или елиминисани.

Република Србија је потписница више међународних докумената о забрани дискриминације, на пример: *Европска Конвенција о људским правима*, *Међународни пакт о грађанским и политичким правима* (ИПССР), *Међународни пакт о елиминацији свих облика расне дискриминације*, *Конвенција МОР-а број 11 о запошљавању и избору каријере*, као и *Конвенција УНЕСКО-а против дискриминације у образовању*. Поред тога Србија је признала надлежност Комитета против дискриминације (Конвенција против дискриминације) и Комитета за људска права.

13.1.2. Национални правни оквир

У Србији не постоје општи прописи против дискриминације, јер још није усвојен Закон против дискриминације. Постојеће појединачне одредбе расуте су по различитим законским текстовима и изгледају већином нејасне, што ствара озбиљне проблеме судовима, адвокатима, невладиним организацијама, а пре свега самим жртвама, јер им ускраћују њихова елементарна права.

Нацрт закона је дуго био у фази чекања и након избора у јануару 2007. Министарство рада и социјалне политике је преузело активности у вези са усвајањем овог Закона.

Нови Устав Србије садржи одредбу којом се експлицитно забрањује било који облик дискриминације. Члан 21 прописује да су сви једнаки пред Уставом и законом. Даље се наводи (ст. 3) да је забрањена свака дискриминација, било посредна било непосредна, по било ком основу, а пре свега по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Ова одредба, уз извесне модификације се заснива на чл. 3 Повеље о људским и мањинским правим Србије и Црне Горе. Са становишта Устава дозвољена је афирмативна акција тј. позитивна дискриминација која подразумева примену посебних мера како би се лице или група лица довели у равноправан положај са осталим грађанима (чл. 21, ст. 4). У другом делу Устава који се односи на људска и мањинска права и слободе садржане су одредбе које се односе

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

искључиво на права припадника националних мањина (чл. 75-81). Припадницима националних мањина је гарантована равноправност пред законом и забрањена је било каква дискриминација због припадности националној мањини (чл. 76).

Како је назначено у члану 81, Србија подстиче дух толеранције и међукултурног дијалога и предузима ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који живе на њеној територији. Исто тако, мерама у образовању, култури и јавном информисању Република Србија подстиче поштовање разлика које постоје због посебности етничког, културног, језичког или верског идентитета њених грађана (чл. 48).

У одштетном законодавству, тачније у Закону о облигационим односима реч »дискриминација« не фигурира и мора да се изведе тумачењем одредби о »правима појединаца« и о накнади нематеријалне штете. Да би се задовољила правда, жртва мора да докаже: I) да законом утврђено „право личности” обухвата право на недискриминацију; II) да је заиста била жртва дискриминаторског поступања и III) да је поред тога претрпела нематеријалну штету због страха, физичког односно менталног бола који је преживела. Закон о парничном поступку такође не садржи изричите одредбе о стандардима доказивања дискриминације, о обртању терета доказивања на наводног починиоца, нити се дају било какве процедуралне олакшице у погледу оштећеног који је дискриминисан.

13.2.1. Дискриминација у приступу државним службама

Проблеми у вези са приступом Рома образовном систему, службама здравствене и социјалне заштите, запошљавању, као и конкретни проблеми са којима се суочавају ИРЛ су нешто детаљније анализирани у претходним поглављима.

13.2.1.1. Дискриминација у приступу образовању

Закон о основама система васпитања и образовања, чл.4, прописује да су грађани Републике Србије једнаки у остваривању права на образовање и васпитање. Забрањено је дискриминаторно понашање по основу расне, националне, језичке или полне припадности, физичке или психичке конституције, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења, као и подстицање таквих активности.

Усвајањем Јединственог акционог план (ЈАП) за унапређивање образовања Рома у Србији, 2005. године отворена је могућност инклузије Рома у образовни систем на свим нивоима, али је уочен недостатак иницијативе, иако је унапређивање образовања Рома у Стратегији Министарства просвете 2005-2010 сврстано међу приоритете. Актуелни пројекти у области образовања иницирани су од стране Националног савета ромске националне мањине, невладиног сектора и међународних организација. Иако су постигнути значајни резултати, као што су увођење ромског асистента, функционално образовање одраслих, афирмативне мере уписа ромских ученика у средње школе и на факултете, кључни проблеми, као што је сегрегација, и даље остају не решени.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Приликом уписа деце у школу јавља се низ административних тешкоћа, првенствено у погледу документације коју је потребно приложити. Тако један број ромске деце остаје не уписан само зато што им родитељи немају сва неопходна документа. Међутим, марта месеца 2007. године, Министарство просвете је упутило допис свим школским управама у Србији у којем се препоручује да се омогући упис ромске деце чак и када родитељи не поседују потпуну документацију, уз то да исту накнадно доставе школи.

Поједине школе у Србији организују чисто ромска одељења. У школској 2007/08 години ОШ Жарко Зрењанин“ у Апатину, ОШ Јожеф Атила у Богојеву су и поред апела невладиних организација да не сегрегирaju ромску децу формирале поново издвојена ромска одељења. Основна школа у Торњошу „Темеркињ Иштван“ је након апела Центра за права мањина да не формира ново одељења и да за постојећа припреми програм десегрегације, децу из ромских одељења категорисала и послала у школу за децу са посебним потребама.

Појавио се проблем уписа деце која нису похађала предшколску наставу, јер се од 2006/2007. године остварује обавезни припремни предшколски програм, али велики број деце не испуњава овај услов јер само 4% деце ромске националности похађа предшколске установе. И док су неке школе недостатак потврде о предшколском образовању окarakterисале као „непотпуну документацију“ и дозволиле упис, друге школе су одбиле упис уз образложење да за то нема законског основа и препоручиле родитељима да са тим сачекају до наредне школске године.

Други проблем у образовању јесте велики број ромске деце (50-80%) која похађају специјалне школе. Наиме, највећи број Рома у Србији живи у најнеразвијенијим општинама, настањених углавном у засебним насељима на периферији градова и села, међу собом причају ромски, тако да њихова деца немају прилике да науче други језик. Како мали број деце похађа предшколску наставу, када дође време за упис у основну школу деца показују слабе резултате на тесту за категоризацију. Често и чланови комисије за разврставање објашњавању Ромима да је за њихову децу боља специјална школа због низа погодности, као што је бесплатан школски прибор или бесплатна ужина. Последице овакве праксе су тешке јер деца која заврше специјалну школу имају ограничене могућности да наставе школовање.

Извесну корекцију представља допис⁶⁵ Министра просвете школским управама у којем стоји да треба да се омогући присуство родитеља, ромског асистента или представника надлежне ромске организације током тестирања при упису у I разред како би се превазишле тешкоће у разумевању српског језика, као и да резултати теста не треба да буду елиминаторног карактера.

Вршњачко насиље у школама у Србији је широко распрострањена појава и међу неромском децом, али Роми су изузетно осетљива мета јер су увек у мањини, изопштени су од остатка колектива, а и у већини истражених случајева наставници не реагују адекватно и не кажњавају ученике због изражавања верске и националне нетрпељивости.

⁶⁵Dopis Ministarstva prosvete i sporta, br. 616-00-190/2007-06, 14.03.2007

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

13.2.1.2. Дискриминација у приступу службама здравствене и социјалне заштите

Начело правичности здравствене заштите стимулисано је у члану 20. закона о здравственој заштити на основу кога се забрањује дискриминација приликом пружања здравствене заштите по основу расе, пола, старости, националне припадности, социјалног порекла, вероисповести, политичког убеђења, имовног стања, културе, језика, врсте болести, психичког или телесног инвалидитета.

Услови живота који представљају опасност по здравље и безбедност, проблеми у обезбеђивању сталног пребивалишта, недостатак личних исправа и недостатак служби за изоловане заједнице, могу да имају негативан утицај на приступ здравственој заштити. У ромским насељима приступ јавним службама није лак, службе здравствене заштите и пружаоци других услуга понекад намерно или нехотично избегавају ове заједнице. Проблем је још тежи за десетине хиљада расељених Рома са Косова. Знатан број њих није пријављен што их у одређеним случајевима може лишити приступа основним здравственим и социјалним службама.

13.2.2. Дискриминација у приступу запошљавању

Закон о раду садржи детаљне одредбе којима уређује проблем дискриминације при раду и запошљавању. На основу члана 18. забрањена је непосредна и посредна дискриминација лица која траже запослење, као и запослених, с обзиром на пол, рођење, језик, расу, боју коже, старост, трудноћу, здравствено стање, односно инвалидност, националну припадност, вероисповест, брачни статус, породичне обавезе, сексуално опредељење, политичко или друго уверење, социјално порекло, имовинско стање, чланство у политичким организацијама, синдикатима или неко друго лично својство.

По подацима цивилног сектора нема Рома који бар једанпут у свом животу није био изложен неком облику дискриминације. Подаци говоре да су Роми највише дискриминаторских поступака доживљавали при запошљавању (24,9 % случајева), а најмање у суду (7,1%).⁶⁶

Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености који је усвојен 2003. године, за случај незапослености предвиђа посебне афирмативне мере за подстицање запошљавања одређених категорија лица међу којима и запошљавање припадника етничких мањина код којих је израженија стопа незапослености. Да би се у праски ова мера примењивала неопходно је да Влада на предлог Министарства надлежног за послове рада и запошљавања уз претходно прибављено мишљење Социјално-економског савета Републике Србије, усвоји програм који превиђа њену реализацију.

⁶⁶ Јакшић, Б, Башић, Г. (2005), Уметност преживљавања – Где и како живе Роми у Србији, библиотека Диспут, Институт за филозофију и друштвену теорију

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Према прегледу националног порекла незапослених лица у Србији објављеном у студији о социјалној интеграцији Рома, Роми имају незавидну одлику 'водећих' у овој категорији: од радно способног становништва у Србији, само 20% су запослени, а само 5% од тог броја ради у државним фирмама. Према попису из 1991. године учешће Рома у броју незапослених било је највеће, са 31 % незапослених Рома, док су Срби (са 6,8% незапослених у њиховој популацији) били у повољнијем положају. Међу разлозима за велики број незапослених Рома изгледа да је и дискриминација у добијању посла. Проблем запошљавања Рома детаљније је анализиран у поглављу П.3. овог документа. Овај део показује да дискриминација није једини фактор који објашњава високу стопу незапослености међу Ромима.

13.2.3. Дискриминација од стране приватних лица

Роми су понекад дискриминисани при уласку на различита јавна места, као што су клубови, дискотеке и базени. То је потврђено у пробним случајевима уласка на јавна места, које су спровеле неке НВО. Забележени су и случајеви дискриминације приликом изнајмљивања станова од приватних лица која нису Роми. Вршњачко насиље у школама често буде један од главних разлога који доприноси раном напуштању школе код ромске деце.

13.2.4. Поступање са Ромима од стране полиције

Извештаји међународних организација, страних влада и НВО за људска права указују да су Роми понекад жртве физичког и вербалног злостављања од стране појединих припадника снага безбедности. Такође су пријављивани случајеви изнуђених признања и претеране употребе силе током провера идентитета, хапшења и исељавања. С друге стране, Роми у већини случајева не подносе кривичну пријаву против полиције због недовољне информисаности о њиховим правима и из страха од одмазде. У случајевима у којима су поднели такве пријаве, забележено је неоправдано кашњење у испитивању случаја.

13.2.5. Насиље над Ромима од стране приватних лица

Најчешћи случајеви насиља јесу напади од стране групе младића (скинхедси, навијачи, итд.), упади у ромска насеља и уништавање имовине. Када се овакви инциденти догоде, полиција не реагује ефикасно и често се дешава да се Роми не третирају као жртве, већ као починиоци.

13.2.6. Медији и информисање

Поред других надлежности у вези са уређивањем медијског простора **PPP** обавља и послове који се односе на предузимање мера у области радиодифузије у циљу: спречавања емитовања програма који садрже информације којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог припадања или неприпадања одређеној раси, вери, нацији, етничкој групи или полу.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

Постојеће иницијативе

Закон о заштитнику грађана (омбудсману) предвиђа нови вид заштите права грађана од самовоље и незаконитог деловања државних органа. Заштитник грађана је, у складу са овим законом, установљен као независни државни орган који штити права грађана и контролише рад државне управе, као и свих оних чијим се деловањем, односно неделовањем, могу повредити нечија загарантована права или слободе. Закон о заштитнику грађана (омбудсману) усвојен је у септембру 2005. године, док је први Омбудсман изабран средином 2007. године.

Министарство рада и социјалне политике упутило је Венецијанској комисији Савета Европе Нацрт закона о забрани дискриминације. Предложени Нацрт закона утврђује општу дефиницију дискриминације и афирмативне акције, дефиниције дискриминације према одређеним категоријама људи и предвиђа посебан орган састављен од три члана, који бира Народна скупштина, и у чијој је надлежности борба против дискриминације, односно равноправности грађана.

Нацрт закона, такође, предвиђа јединствену прекршајну одговорност за било који облик дискриминације, без обзира на област и особе према којима се дискриминације дешава, обезбеђује опште мере афирмативне мере акције, као и друга питања, која би, као општи оквир требало да пруже институционалне гаранције за спречавање дискриминације.

У оквиру реформе правосудног система предвиђено је и увођење бесплатне правне помоћи. Један од циљева Пројекта стварања ефективног и одрживог система за пружање бесплатне правне помоћи је, „бољи приступ правди за најугроженије и маргинализоване групе, путем стварања Фонда за правну помоћ“.

13.3. Препоруке у вези са дискриминацијом

- Приоритетан задатак је усвајање Закона против дискриминације који би био усклађен са препорукама Европске Уније и формирање тела за његову имплементацију и заштиту жртава у складу са препорукама ЕЦПР-а (Европске комисије за борбу против расизма и нетолеранције).
- Измене материјалног кривичног законодавства како би се унело ново кривично дело „мучење“ које би у погледу радње извршење било истоветно члану 1. Конвенције против мучења.
- Доношење закона о спољној контроли полиције.
- Израда националног кодекса полицијске етике.
- Кампање против дискриминације, као и кампање у вези са доступним правним лековима у случајевима кршења права.
- Увођење специјализоване обуке за припаднике полиције, правосуђа и локалне самоуправе о међународним стандардима и унутрашњим прописима који се односе на заштиту мањина и забрану дискриминације

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА РОМА РАДНА ВЕРЗИЈА

Прилог за дискусију

- Обраћање пажње Генералног инспектората МУП-а на случајеве у вези са мањинама; развијање статистичких података о случајевима у вези са мањинама.
- Мере афирмативне акције у запошљавању Рома у полицији, правосуђу, локалној самоуправи.
- Формирање канцеларија омбудсмана на локалном нивоу у општинама у којима нису формиране.
- Подршка организацијама које пружају правну помоћ за случајеве дискриминације и које се баве њеном превенцијом.
- Друге области Стратегије и релевантни акциони планови садрже мере чија реализација би требало да допринесе сузбијању дискриминације у тим областима. У свим препорученим мерама посебну пажњу треба посветити ситуацији ромских жена и девојчица⁶⁷, које су често предмет двоструке дискриминације.

Комитет УН за елиминацију расне дискриминације, чију надлежност је Србија признала, усвојио је Општу препоруку XXVII под називом “*Дискриминација Рома*”, у којој је изнет целовит пакет препорука које се баве већином аспеката дискриминације описаних у овом нацрту Стратегије и која предлаже један број практичних корака у циљу поправљања ситуације. Мада није строго обавезујући, овај документ износи тумачење Конвенције УН о дискриминацији, које је дао Комитет.

⁶⁷ Видети поглавље II. 9. о женама